

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISS31
Examinator: Yvonne Maria Werner
Handledare: David Larsson Heidenblad
9 juni 2020 13:15-15:00 LUX: B429

Förändrade förväntningar?

Framtidskulturer i Sverige och Svensk-Amerika 1904–1935

Anno 2000

**Hur kommer den framtida utvecklingen att gestalta sig? Världs-
uppståndelse eller världsundergång?**

För Svenska Amerikanska Posten.
Av Martin Elster.

Till år 2000 felas det ännu 72 år, alltså ungefär en människoålder. Ser man 72 år tillbaka i tiden, så kan man inte nog förvånas över den utveckling vetenskapen och tekniken gått till mötes. Efter en dylik retrospektiv betraktelse lockas man gärna att anställa betraktelser över framtiden och den framtida utvecklingen inom mänskliga områden. Som räkneuppgift betraktad skulle framtidsfrågan helt enkelt kunna lösas på matematisk väg. Men så enkelt är det inte. Det finns tusen olika faktorer, som kunna spela in och förändra facit och tusen obekanta storheter kunna spela en avgörande roll.

är ännu icke möjligt att överse, vilka kraftkällor människan av i morgon kommer att ha skapat. Redan nu tillgodogör man sig vattenfallens energi och kommer i framtiden att än mer anlita denna underbara kraftkälla, vilken tycks vara snart sagt oändlig. Nya och sinnrika uppfinningar komma att bemäktiga sig luften, vindarna, jordens vulkaniska kraft, solen, skaffa kol på konstgjord väg ur trä och växter, förvandla vatten till bränslestoff genom katalysatorer och vinna olja ur luft och vatten, ja oändliga perspektiv öppna sig här, perspektiv, som vi i dag icke på långt när kunna överse.

*

Abstract

This thesis examines the cultures of the future (framtidskulturer) during the first four decades of the 20th century in a large Swedish urban and liberal cultural sphere including Sweden and Swedish America. The source material consists of New Year chronicles in the newspapers *Dagens Nyheter* and *Svenska Amerikanska Posten* between 1904 and 1935. By examining the historical futures in the Swedish and the Swedish American newspapers, the thesis places itself on both the newly established historical research field of historical futures as well as on the well-established Swedish American research field.

The results indicate, to a large extent, a continuity in the culture of the future in Swedish America during the period. In Sweden the period is instead characterized by transformation. One of the most significant results of the examination shows that the crises during the period, especially World War I and The Great Depression, did not affect the cultures of the future in some of the ways that previous researchers have argued. Previous research has for example often emphasized crises as catalyst for cultural change. I show that in some of the cases the cultures are almost not changed at all, and in other cases the change is just temporary. I also show, in line with Helge Jordheim's theory of multiple temporalities, that in some cases there are not just one temporality but multiple. By comparing *Dagens Nyheter* and *Svenska Amerikanska Posten*, it has been possible to identify distinguished cultural features in both newspapers that otherwise would not have been discovered. The most noteworthy is the individualistic approach to the future that characterized *Svenska Amerikanska Posten* and the more collectivistic approach in *Dagens Nyheter*.

In the thesis I also construct two new concepts, culture of future (framtidskultur) and object of future (framtidsobjekt), that can be used when researching historical futures. I also develop a new method to examine historical futures which emphasizes a medium-long historical perspective in which continuity and transformation are examined. The theoretical approach is inspired by Reinhart Koselleck's two categories: the space of experience and the horizon of expectation, Michel Foucault's theory of subjects and objects, Johan Asplund's theoretical model for idea-critical research on future studies and Bernt Skovdahl's analysis of the idea of progress during the 19th and 20th centuries.

*bild från *Svenska Amerikanska Posten*, 1929-01-02, s.1.

Ett stort tack...

Ska riktas till ett antal personer som har bidragit med synpunkter, kritiska frågor, kloka analyser, inspiration och inte minst tålamodet att i omgångar läsa igenom olika utkast på den här uppsatsen. I synnerhet ska ett tack riktas till David Larsson Heidenblad som har varit min handledare. Han har pushat, inspirerat, korrekturläst och ställt många bra frågor som har drivit mitt skrivande framåt på ett sätt som har gjort att jag under processens gång aldrig har känt oro för vare sig deadlines eller skrivandet i sig självt. Vidare ska ett tack riktas till Mikael Hendar, Anna Schager Almström, Torbjörn Carlsson och Dennis Lundström som alla har ägnat mer tid än vad jag kanske kan tycka är rimligt att förvänta sig på att korrekturläsa, bolla idéer och komma med förslag på områden i uppsatsen som behövt förbättras eller förtydligas. Att de likväl tog sig den tiden är jag väldigt tacksam för. Avslutningsvis ska även min sambo Louise få två tack. Dels för hennes kritiska frågor och tidiga inspel som avsevärt bidrog till att förfina de begrepp som jag utvecklar i uppsatsen. Dels för att hon har accepterat att vårt matbord har varit barrikaderat med mängder av böcker och anteckningar under lite mer än två månaders tid. De misstag i form av stavfel, inkonsekvenser och annat som fortfarande kan tänkas förekomma i uppsatsen är dock helt och hållet mina egna.

Rasmus Törnblom

Lund 2020-06-01

Innehållsförteckning

Inledning: På jakt efter en förfluten framtid.....	6
Varför framtidshistoria? Syfte och forskningsmotivering	7
En vidare ambition	9
Fallstudierna	10
Frågeställningarna	11
Teoretiska ingångar	12
Tillämpning av metod och begrepp.....	18
Explicita och implicita framtidsförväntningar	20
Framtidsobjekten	21
Källmaterial	22
Tidningarna	23
Nyårskrönikorna.....	25
Källkritisk diskussion	26
Tidigare forskning och historisk bakgrund	27
Världskrigets tidsanda	27
Det svensk-amerikanska forskningsfältet.....	30
Det framtidshistoriska forskningsfältet	33
Framtidskulturernas puls.....	36
Framsteg i en unik tid: 1904–1914.....	36
Allmänt välstånd och framåtskridande.....	36
Att se framåt i motgång.....	40
Man är sin egen lyckas smed.....	45
Drömmar om världsfred och krigsutbrott vid horisonten.....	48
Demokrati i sikte	52
Framtidskultur med farhågor.....	56
I krigets efterdyningar: 1919–1929	57
När världsfreden skulle komma	58
Demokratins segrar	62
Osäkra trevanden och fortsatta framsteg.....	66
Av egen kraft eller tillsammans i samförstånd.....	73
Skilda framtidskulturer i fredens skugga	76
När världsekonomin kraschade: 1929–1935	77
Framstegstro i kristid.....	78
Demokrati i gungning.....	83

När kriget återigen skymtar vid horisonten.....	86
Det svenska samförståndet och den amerikanska drömmen	87
Tilltrons och tvivlets framtidskulturer.....	89
Framtidens längre linjer: Avslutning.....	91
Framtidskulturens betydelse.....	91
Framtidsförväntningar, erfarenheter och framtidsobjekt	91
Den framtidskulturella nivån: linjerna, särdragen och likheterna	93
Ett bidrag och en uppmaning	97
Epilog: När framtiden ska skriva Coronapandemins historia.....	100
Käll- och litteraturförteckning.....	101
Källmaterial	101
Dagens Nyheter	101
Svenska Amerikanska Posten.....	101
Litteratur.....	101
Elektroniska referenser.....	106

Inledning: På jakt efter en förfluten framtid

Den som ställs inför uppgiften att peka på 1900-talets mest betydelsefulla år kommer sannolikt inte att peka på vare sig 1904 eller 1905. För den som blickar tillbaka finns det ett flertal andra årtal att börja med som alla, var för sig och tillsammans, i sig själva inrymmer ett allmänt historiskt medvetande om vad som hände – och vad det ledde till. Men där och då, vid två av 1900-talets första år var det mesta av 1900-talets historia fortfarande framtid.

I någon mening är möjligheten att peka ut årtal som betydelsefulla eller historiska något som framförallt är förbehållet eftervärlden. Med facit i hand går det med enkelhet att dra linjer, skildra brytpunkter och förklara varför världen är som den är och blev som den blev. Men ibland uppstår undantag. När det osannolika och oväntade, eller för den delen det efterlängtrade eller sedan länge förväntade men aldrig tidigare inträffade, plötsligt bryter in i den annars ganska vardagligt vanliga samtiden kan en stark känsla av att uppleva något unikt eller historiskt välla över en.

När den här uppsatsen författades inträffade en sådan händelse i form av Coronapandemin. Mycket som hade tagits för självklart ställdes på ända. Och då syftar jag inte enbart på de spatiala, praktiska och sociala förändringarna med social distansering, hemarbete, ekonomisk kris, reserestriktioner och dagliga rapporteringar av dödssiffror och sjukvårdens kapacitet som på några månader blev den nya samtidens tillstånd. Även framtiden och våra förväntningar på den förändrades. Vissa typer av händelser har den effekten att de med full kraft kastar om inte bara samtiden utan också framtiden. Ofta är det katastrofer som till exempel krig, pandemier och ekonomiska depressioner. Ibland är det storartade framgångar som ingjuter hopp om en ljusnande framtid. Men förändrade framtider är inte något som enbart är förbehållet framgångarna och katastroferna att orsaka. Framtiden är samtidens flyktiga följeslagare som för varje steg som tas i riktning mot den förflyttar den bort från oss. Den finns alltid inom synhåll – men aldrig inom räckhåll.

Det är om framtiden som den här uppsatsen handlar om. Inte om vår egen, utan om några andras. En framtid som liksom vår egen är avlägsen oss. Likt vår egen, och för den delen alla andra framtider, har den heller inte inträffat. Men till skillnad från vår egen har den redan spelat ut sina förväntningar, stelnat och blivit oföränderlig. Den har blivit historia. Det gör att vi på ett annat sätt än med vår egen kan försöka förstå den, tolka den och därigenom försöka begripa de

människorna och den samtid som kallade den sin. I den här uppsatsen ska vi tillbaka till det tidiga 1900-talets framtid i Sverige och Svensk-Amerika. I fokus står framtidskulturernas kontinuitet, föränderlighet, likheter, skillnader och betydelse för samtiden på två sidor av Atlanten i en större svensk kultursfär.

När *Dagens Nyheter* inför nyåret 1905 skulle summera det gånga året rubricerades det som "Ett världshistoriskt år". Det västerländska herraväldet var i gungning efter Japans militära seger över Ryssland i rysk-japanska kriget. Den militärteknologiska utvecklingen hade nått ännu en höjdpunkt och i Ryssland knackade en modern reformrörelse på dörren till det auktoritära Tsarryssland. Årtalet 1904 antogs för eftervärlden "stå som det stora världspolitiska märkesåret, från vilket vi datera ett nytt avsnitt i historien". När 1905 ett år senare skulle summeras var den för oss okända krönikören, liksom föregående år, övertygad om att mänskligheten ännu en gång hade upplevt ett världshistoriskt år. Tekniken och mänskligheten hade tagit aldrig tidigare upplevda språng. Året som gått var "ett af världshistoriens stora märkesår, en startpunkt för en ny utveckling".¹

Dessa nyårskrönikor väcker en rad frågor. Upplevde krönikören, eller krönikörerna, sig leva i en tid som varje år var världshistorisk? Hur präglade i så fall en sådan upplevelse hur man betraktade dåtiden, samtiden och framtiden? Var det några fler som uppfattade samma sak? Eller var krönikorna bara ett undantag? En konsekvens av en tillfälligt överlycklig krönikör som sent i dagarna mellan jul och nyår slängde ihop en krönika utan att tänka något närmare på dess formuleringar? Men om det inte var ett undantag och om fler uppfattade samma sak, när slutade vi i så fall uppleva att vi genomlevde världshistoriska år på löpande band? För det upplever vi väl ändå inte att vi gör idag? Eller? Svaren på åtminstone några av dessa frågor kommer vi att komma närmare i den här uppsatsen när vi ska ta oss an den förflutna framtidens kulturella linjer som framträder vid årsskiiftena 1904–1935 i *Svenska Amerikanska Posten* och *Dagens Nyheter*.

Varför framtidshistoria? Syfte och forskningsmotivering

Denna uppsats empiriska syfte är att undersöka hur framtidskulturerna tog sig i uttryck, förändrades och skiljde sig åt i en liberal och urban svensk kultursfär i Sverige och Svensk-Amerika

¹ "Ett världshistoriskt år.", *Dagens Nyheter*, 1904-12-31, s. 1–2, citaten på s. 1; "Det världshistoriska 1905.", *Dagens Nyheter*, 1905-12-31, s. 1–2, citat på s. 1.

under 1900-talets fyra första decennier. Det är alltså i huvudsak den längre kulturella trendlinjen som framträder när framtiden betraktas som står i fokus för uppsatsen. Perioden rymmer två av 1900-talets stora och epokavgörande katastrofer: första världskriget (1914–1918) och den stora depressionen (1929) såväl som 1900-talets största pandemi i form av Spanska sjukan (1918–1920). De tre fallstudierna som utgör uppsatsens undersökning placeras före respektive efter de två stora katastroferna. På så vis kan de tre perioderna kartläggas var för sig med katastroferna som brytpunkter samtidigt som de tre fallstudierna tillsammans utgör en längre undersökning av framtidskulturerna under större delen av 1900-talets fyra första decennier. Här ska återigen poängteras att det i första hand är den framtidskulturella transformationen och kontinuiteten som står i fokus och inte katastroferna. Katastroferna utgör dock naturliga skiljelinjer ur vilken framtidskulturerna före, respektive efter, katastroferna kan tecknas på en längre kulturell linje.

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i en tes² om att förväntningar om framtiden spelar en betydande roll för hur människor agerar i och tänker om sin samtid. Genom att försöka förstå hur människors förväntningar, osäkerhet och antaganden om kommande skeenden har påverkat historisk tid kan framtidshistorisk forskning erbjuda ännu ett lager av kunskap för att kunna tolka komplexa historiska processer. Jag vill här argumentera för att detta perspektiv är en smula eftersatt i historisk forskning. I huvudsak riktas fokus för historisk forskning mot händelserna, fenomenen, strukturerna eller mot människornas enskilda eller kollektiva handlande. I den mån framtidsförväntningar behandlas i historisk forskning utgör dessa ofta bisak i syfte att förstärka, tolka eller problematisera någon av ovanstående huvudsaker. Genom att istället betrakta förväntningar om framtiden som del av den, i historisk tid, samtida kulturen går dessa att beforska i sin egen rätt. I undersökningen friläggs och tolkas förväntningarna för att på så sätt ta oss närmare framtidens kulturella betydelse i historisk tid.

Att välja just en liberal och urban kultursfär i Sverige och Svensk-Amerika för de aktuella fallstudierna är motiverat av ett flertal skäl. Perioden som sådan var mycket omvälvande för de båda länderna med å ena sidan omfattande tekniska, ekonomiska och vetenskapliga framsteg, demokratiseringsprocesser och fredssträvanden. Å andra sidan präglades perioden också av ekonomiska och demokratiska bakslag, ett växande ifrågasättande av framstegstanken,³ världskrig och oroligheter. I en svensk liberal kultursfär under 1900-talets första decennier var

² Tesen är min egen.

³ Bernt Skovdahl, *Förlorad kontroll: den ifrågasatta framstegstanken*, 1. uppl., Dialogos, Stockholm, 2010, s. 22–25, 59–65.

dessutom dessa skeenden i många fall centrala.⁴ Genom att undersöka framtidskulturernas utveckling i de båda sammanhangen bör det vara möjligt att skapa en djupare förståelse för flertalet av de historiska förloppen som ägde rum såväl som hur dessa påverkade och påverkades av föreställningarna om framtiden. Mellan Sverige och USA finns det under perioden betydande likheter såväl som betydande skillnader. De båda länderna industrialiserades under det som brukar kallas för den andra industriella revolutionen och som inträffade under 1800-talets sista decennier. I förhållande till flertalet andra länder drabbades de relativt lindrigt av första världskriget. Under perioden ansåg sig dessutom båda länderna vara mycket drivande och framstående i vetenskapliga och tekniska framsteg.⁵ Till skillnaderna kan räknas USA:s allt mer framträdande roll som politisk och ekonomisk stormakt, Sverige som emigrationsland och USA som immigrationsland och den uppenbara, men viktiga, geografiska placeringen. Sverige i en europeisk kontext och USA i en med tiden allt mer självständig amerikansk kontext.

Som kulturhistorisk studie kan fallstudierna dessutom utgöra ett bidrag i flera delar. Genom att undersöka Sverige och Svensk-Amerika fångas inte bara två typer av svenska kulturfärer upp utan även indirekt den amerikanska. Ur den svensk-amerikanska kulturfärens dubbla influenser kan uppsatsen förhoppningsvis inte enbart säga någonting om den svenska respektive svensk-amerikanska kulturfärens framtidskulturer utan även något om den amerikanska. På så sätt vidgas möjligheterna till komparation med amerikansk kulturhistorisk 1900-talsforskning såväl som internationell emigrationsforskning.

En vidare ambition

Vid sidan av uppsatsens empiriska syfte finns även en vidare ambition om att lämna ett metod- och begreppsutvecklande bidrag till det framtidshistoriska forskningsfältet. Denna ambition har sitt ursprung i ett antal operativa luckor som jag menar förekommer i den framtidshistoriska forskningen. Luckorna kan i korthet härledas till att mycket av den framtidshistoriska forskningen å ena sidan har fokuserat på de större idéerna och synteserna och å andra sidan har fokuserat på ofta korta och avgränsade skeenden. Det har medfört att forskningen, enligt min

⁴ Johan Östling, *Frisinnets krig: den kulturradikala svenska opinionen under första världskriget*, Univ., Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala, 2002, s. 12, 14, 32–40.

⁵ För Sverige se Staffan Bergwik, Michael Godhe, Anders Houltz & Magnus Rodell, ”Inledning” i Staffan Bergwik (red.), *Svensk snillrikhet?: nationella föreställningar om entreprenörer och teknisk begåvning 1800-2000*, Nordic Academic Press, Lund, 2014, s. 9-26, s.9, 13-16; För USA se exempelvis Tom Nicholas, ”The Role of Independent Invention in U.S Technological Development, 1880–1930”, *The Journal of Economic History*, 70:1, 2010, s. 57–82.

mening, bitvis har rört sig på en allt för hög abstraktionsnivå och bitvis på en allt för låg. Perspektiven har därav antingen varit väldigt långa eller mycket korta samtidigt som den befintliga begreppsapparaten ofta responderat till den högre abstraktionsnivån. Det är mot den bakgrunden som jag presenterar ett par nya begrepp i form av *framtidskultur* och *framtidsobjekt*. Av dessa två utgör framtidskultur det mest centrala och kan fungera som ett verktyg för att komma åt nivån mellan den högre respektive lägre abstraktionsnivån. I undersökningen undersöks framtidskulturerna metodiskt genom att kontinuerligt och över tid försöka identifiera framtidsförväntningarnas rytm eller puls. Begreppen såväl som metoden kommer att redogöras för mer utförligt i delarna som behandlar teori och metod.

Fallstudierna

För att inom ramen för denna uppsats kunna svara mot uppsatsens empiriskt undersökande syfte krävs ett antal avgränsningar. Huvuddragen i avgränsningarna redogörs för i denna del, men fördjupas ytterligare i delen som behandlar källmaterialet. Uppsatsens källmaterial avgränsas till nyårskrönikor vid årsskiften i två tidningar, *Dagens Nyheter* (DN) och *Svenska Amerikanska Posten* (SAP), under tre perioder under 1900-talets fyra första decennier, vilka redogörs för nedan. I uppsatsen konstituerar katastroferna skiljelinjerna mellan undersökningarna. Före och efter första världskriget. Före och efter den stora depressionen. Då perioden mellan den första katastrofen, första världskriget, och den senare, den stora depressionen, går in i varandra under åren 1919–1929 räknas denna som en undersökningsperiod istället för två. De tre undersökningarna ser därför ut som följer:

- 1904–1914 i DN och SAP.
- 1919–1929 i DN och SAP.
- 1930–1935 i DN och SAP.

Noterbart i fallstudiernas disposition är framförallt två saker. Det handlar dels om att perioden under första världskriget (1914–1918) inte undersöks medan den stora depressionen undersöks, dels är den sista fallstudien (1930–1935) i tidsomfång kortare än de övriga fallstudierna. Jag är medveten om dessa metodiska inkonsekvenser men menar att de är motiverade. Den första är motiverad av två skäl. För det första har det på senare år genomförts en rad undersökningar av den svenska pressen under första världskriget utifrån ett antal kultur- och framtidshistoriska

perspektiv.⁶ Det gör att det redan existerar en fyllig bild av den kulturella tidsanda och de framtidförväntningar som framträder i den svenska dagspressen under dessa år. För det andra har världskriget till skillnad från depressionen en mycket mer avgränsad början och ett tydligt slut. I den meningen utgör kriget en annan typ av diskontinuitet än depressionen som förvisso inträffade 1929 i USA men vars svenska följdverkningar först kom några år senare. Depressionens slut är dessutom svårare att tidsbestämma då dess effekter och återhämtning varierade från land till land.⁷ Då syftet med undersökningen är att teckna den längre framtidskulturella trendlinjen menar jag därför att det är motiverat att exkludera världskriget men inkludera den stora depressionen. Världskrigets tidsanda kommer dock att redogöras för i delen som behandlar tidigare forskning och historisk bakgrund för att på så sätt bidra med en översikt av de år som utelämnas i undersökningen.

Den andra inkonsekvensen, den tredje periodens kortare omfång, är motiverad mot bakgrund av att ju närmare man kommer 1939 desto mer börjar förväntningar om ett andra världskrig att dominera. Eftersom andra världskriget inte utgör en del av den här uppsatsens undersökningsområde väljer jag därför att sätta punkt med viss marginal innan det inträffar, även om det oundvikligen är så att förväntningar om ett stundande världskrig börjar påverka framtidskulturerna redan innan det väl bröt ut.

Frågeställningarna

De tre undersökningsperioderna som undersöks kvalitativt och komparativt i varsin fallstudie utgör uppsatsens undersökning. De geografiskt skilda tidningarna som fallstudierna behandlar kan på så sätt studeras utifrån sina längre kulturella linjer såväl som sina likheter och olikheter i syfte att svara mot uppsatsens syfte och besvara uppsatsens tre frågeställningar som redogörs för nedan. Därigenom kan också en större förståelse för och betydelsen av de framtidskulturer som existerade i de båda tidningarna nås.

⁶ Se exempelvis Östling 2002; Lina Sturfelt, *Eldens återsken: första världskriget i svensk föreställningsvärld*, Sekel, Diss. Lund: Lunds universitet, 2008, Lund, 2008; David Larsson Heidenblad, *Vårt eget fel: moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsföreställningar*, Agering, Diss. Lund: Lunds universitet, 2012, Höör, 2012; Karl Haikola, "Kriget och Kulturen. Modernitetskritik och historiska perspektiv i svenska konservativa tolkningar av första världskriget", Lunds universitet: Historiska institutionen, 2017.

⁷ Christer Lundh, *Spelets regler: institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850–2010*, 2. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2010, s. 149–150.

- Vilka framtidsförväntningar framträder i källmaterialet och vilka framtidsobjekt riktas de emot?
- Vilka historiska erfarenheter har en dominerande påverkan på framtidsförväntningarna i källmaterialet?
- Hur kan de framtidskulturella linjer som kan skönjas i de undersökta tidningarna årsskiftena 1904–1935 gestaltas och vilka skillnader framträder mellan tidningarna?

Teoretiska ingångar

Som tidigare nämnts finns det en vidare ambition med denna uppsats om att lämna ett metod- och begreppsutvecklande bidrag till det framtidshistoriska forskningsfältet. Men innan detta bidrag presenteras utförligt finns det skäl att först redogöra för de bakomliggande teoretiska ingångar som dessa har formats av. De huvudsakliga influenserna kommer från Reinhart Kosellecks teoribildning om framtid och erfarenhet i historisk tid. Men betydande bidrag har även hämtats från Michel Foucault och Johan Asplund. Även Bernt Skovdahls teorier om framstegstanken har haft en viss betydelse för undersökningens teoretiska och analytiska kontext. Utöver det framtidshistoriska forskningsfältet förekommer även influenser från kulturhistorisk och mentalitetshistorisk forskning.

I den framtidshistoriska forskningen är Koselleck en centralgestalt. Med hans metahistoriska kategorier *erfarenhetsrum* och *förväntningshorisont* har en teoretisk grund lagts för förståelsen av hur människor har betraktat historisk tid och historiska framtider. Genom de båda kategorierna, som förutsätter varandras existens, utan erfarenheter – inga förväntningar – och vice versa, strävar Koselleck efter att nå en djupare kulturell förståelse för hur människor i historisk tid har förhållit sig till historien och framtiden och därmed påverkat samtiden. En för kategorierna viktig beståndsdel är deras allmänna konstitution. I erfarenhetsrummet ryms inte enbart de personliga erfarenheterna utan även sådana erfarenheter som förmedlats via institutioner och tidigare generationer. Detsamma gäller förväntningshorisonten. I ett mellanmänniskt samspel formas förväntningar om sådant som ännu inte har inträffat. En av Kosellecks mest centrala teser är den att samspelet mellan de båda kategorierna började förändrades mot 1700-talets slut. Utvecklingens relativa långsamhet under tidig- och förmodern tid gjorde att erfarenhetsrummet dominerade eftersom förändring sällan inträffade med en sådan bestående kraft att den skapade förväntningar om nya förändringar. Vid förväntningshorisonten dominerade länge den religiösa föreställningen om en domedag i en avlägsen framtid. Med upplysningen, den moderna tidens

utveckling och vetenskapliga samt tekniska framsteg formades en *framstegstanke* där tiden accelererade och förändrade relationen mellan kategorierna. Framtiden var inte längre snarlik dåtiden och kunde inte heller förutses av tidigare erfarenheter. Fokus förflyttades från erfarenhetsrummet till förväntningshorisonten när förväntningar som tidigare varit omöjliga på kort tid gick från att bli möjliga till att bli erfarenheter av mänskliga framsteg. I denna nya tid vidgades förväntningshorisonten. Den cykliska rörelsen mot en avlägsen domedag ersattes av en allmän förställning om ett tilltagande framåtskridande.⁸

Även om Kosellecks teoribildning är central i framtidshistorisk forskning är den inte utan kritik. Till exempel invänder Peter Burke mot Kosellecks antagande på två viktiga punkter. För det första menar Burke att Koselleck närmast förringar framtidsförväntningarnas förekomst under tidigmodern tid och pekar på att 1800-talets tänkare menade att den moderna tiden började redan vid 1500-talet. För det andra, och för den här uppsatsen den mest betydande invändningen, menar Burke att Koselleck huvudsakligen är inriktad mot avlägsna framtider medan förväntningshorisonten snarare korrelerar till en i många fall mer närliggande framtid. Då såväl avlägsna som mer närliggande framtider samspelar med varandra poängterar Burke att dessa också bör behandlas och diskuteras tillsammans.⁹ I detta avseende instämmer jag med Burke. De mer närliggande, och i viss mening mer vardagliga, framtidsförväntningarna och de mer långsiktiga, och ofta mer idébetonade, framtidsförväntningarna uppstår och konstrueras i ett samspel mellan varandra. Det finns därför få skäl till att separera dessa åt, annat än om själva syftet kräver en sådan uppdelning.

I Bernt Skovdahls idébetonade analys av framstegstankens utveckling finns ett antal viktiga poängter som har betydelse för förståelsen av hur framtiden betraktades under perioderna som fallstudierna behandlar. Genom sin analys av framstegstanken både fördjupar och komplicerar han Kosellecks framstegsbegrepp. Mot 1800-talets slut menar Skovdahl att framstegstanken hade kommit att bli en närmast självverkande kraft där ”de fortsatta framstegen uppfattades som förankrade i själva världsordningen”. För människorna som upplevde sig leva i en tid av återkommande framsteg var steget inte långt till att utgå ifrån att framstegen skulle fortsätta inom alla områden. Framstegen tycktes vara av den mänskliga naturen givna och dessutom

⁸ Reinhart Koselleck, *Erfarenhet, tid och historia: om historiska tiders semantik*, Daidalos, Göteborg, 2004, s. 165–195.

⁹ Peter Burke, ”The History of the Future, 1350–2000” i Andrea Brady & Emily Butterworth (red), *The Uses Of Future in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2010, s. IX–XVII.

upplevdes människan succesivt stärka sin kontroll över naturen. Skovdahl poängterar dock att denna automatiserade framstegstanke inte varade för evigt. När det sena 1800-talets militärteknologiska framsteg kom att prövas i första världskrigets skyttegravar ändrade framstegstanken form då delar av den började ifrågasättas. Att framsteg skedde på det tekniska och naturvetenskapliga området var uppenbart, men hur var det med det mänskliga, moraliska och andliga? Där hade man svart på vitt fått bevisat att framstegen knappast var automatiska. Första världskriget var en mänskligt orsakad katastrof som dessutom vid sitt slut kom att förstärkas av läkarvetenskapens stora svårigheter med att hejda spanska sjukans utbrott. Skovdahl gör här ett antal iakttagelser som är viktiga för den här uppsatsens teoretiska förståelse. För det första menar han att ett kontinuitetsbrott inträffar när samtidens erfarenheter till stor del ockuperas av en katastrof som därmed tränger undan förväntningshorisonten. För det andra menar han att nya möjligheter ofta kommer att öppnas efter en katastrof och exemplifierar med demokratiseringsreformer i flera länder efter första världskriget. För det tredje, och kanske mest intressant, poängterar han att ifrågasättandet av framstegstanken skiljde sig åt efter kriget. I USA, som inte hade drabbats av krigets katastrof lika direkt som det krigshärjade Europa, menar Skovdahl istället att det snarare var den stora depressionen 1929 som kom att fungera som katalysator för kritiska analyser av, och därmed diskussioner om, framstegstankens giltighet.¹⁰

För att förstå och tolka något så icke-fysiskt och sinnligt som framtidsförväntningar finns det en god poäng i att vända sig till mentalitetshistorien. Jacques Le Goff och Patrick H. Hutton har betonat mentaliteternas betydelse för att förstå förändringar och kontinuiteter i det historiska landskapets kulturvärld. I fokus för mentalitetshistorien står, till skillnad från i idéhistorien, inte idéerna i sin egen rätt. Idéerna utgör istället uttryck som av mentalitetshistorikern används för att kartlägga mentaliteten och ur detta skapa en förståelse för kulturen. Mentalitetshistoriens perspektiv blir därmed snarare än de stora människors idéer, de vanliga människornas sinnevärld. Ur känslor och föreställningar försöker mentalitetshistorikern skapa en kollektiv nivå som kan utgöra en brygga mellan individen och det större kollektivet där en utsaga om en allmän mentalitet kan göras. Med utgångspunkt i mentaliteternas kontinuitet och föränderlighet kan också kulturella processer förstås och omtolkas vilket bidrar till en vidgad förståelse för historiska sammanhang.¹¹

¹⁰ Bernt Skovdahl 2010, s. 23–24, 59–65, citat på s. 59.

¹¹ Jacques Le Goff, "Mentalities: A New Field for Historians", *Information (International Social Science Council)*, 13:1, 1974, s. 81–97; Patrick H. Hutton, "The History of Mentalities: The New Map of Cultural History", *History and Theory*, 20:3, 1981, s. 237–259.

Den här undersökningen är på flera sätt närliggande det mentalitetshistoriska perspektivet. I båda fallen handlar det om hur de allmännas och kollektivas sinnevärld formar en större kulturell kontext. I en vid mening bör framtidsförväntningar vara att betrakta som mentaliteter och denna studie därmed mentalitetshistorisk. Samtidigt skiljer sig förväntningar om framtiden från andra mentaliteter så som till exempel kärlek, barndom eller ålderdom i det avseendet att de senare är mer påtagligt situerade i en samtid med all den relativa trögrörlighet som det medför. I framtidsförväntningarnas beroende av tidens gång – i form av växelspelet mellan det ständigt växande erfarenhetsrummet och en allt mer vidgad förväntningshorisont – uppstår en flyktighet som gör framtidens mentala sinnevärld mer rörlig än andra mentaliteter. Det talar för att denna undersökning snarare är angränsande mentalitetshistorien, än rent mentalitetshistorisk.

Tillsammans med Kosellecks kategorier finns ett betydande teoretiskt bidrag att hämta hos Asplund i dennes bok *Teorier om framtiden*. Asplund konstruerar en teoretisk modell för idékritisk forskning i tre nivåer: diskurs, tankefigur och bas. Modellen ska inte betraktas som reduktionistisk på så sätt att en diskurs är direkt sprungen ur en tankefigur eller att tankefiguren är en direkt spegel av basen. Snarare, poängterar Asplund, formas nivåerna i en växelverkan varandra emellan och på varje nivå skapas ”någonting *nytt* [Asplunds kursivering] i förhållande till [den tidigare nivån]”. Det vill säga på varje nivå skapas något som förvisso har sitt ursprung i den tidigare nivån, men som också är nytt och kan vara överskridande då till exempel en diskurs kan härstamma ur flera olika tankefigurer. Den diskursiva nivån rymmer till exempel sådant som känslor, livsåskådningar och tankesätt. Dessa är i sin tur formade, utifrån vad som beskrivits ovan, i ett växelspel med tankefigurerna. Bland exemplen lyfter Asplund fram begrepp som barndom och vansinne men också uråldriga apokalyptiska och katastrofbetonade tankefigurer. Tankefigurerna bottenar i sin tur i en bas som utgörs av samhällets utvecklingsstadium. Asplund menar att tankefiguren blir den viktigaste nivån ”som idéhistoriker med fördel kan koncentrera sin uppmärksamhet på”.¹²

I stora drag gäller Asplunds uppmaning till idéhistoriker även för framtidshistoriska undersökningar. Det diskursiva blir ofta mer av lättroliga ögonblicksbilder som förvisso ofta är intressanta men som på grund av sin relativa lättrolighet blir svåra att placera i en större kontext.

¹² Johan Asplund, *Teorier om framtiden*, LiberFörlag i samarbete med Delegationen för långsiktigmotiverad forskning, Stockholm, 1979, s. 148–169 citat på s. 156 och 167.

Tankefigurerna kan tänkas fylla en viktig funktion för att förstå och studera den sega idéhistoriska utvecklingen men riskerar att bli aningen bristfällig i en mer samhälls- och kulturbetonad undersökning som den här uppsatsen. Men med en viss modifiering av Asplunds modell ser jag att det går att skapa ett fruktbart teoretiskt begrepp för den här uppsatsen och för förhoppningsvis även för framtidshistorisk forskning i en vidare utsträckning. Asplund lämnar själv en öppning för en modifiering av modellen när han beskriver att det mellan den diskursiva nivån och basen ryms *minst* ytterligare en nivå, varav tankefiguren utgör hans mellannivå.¹³ Genom att jag konstruerar ytterligare en nivå, mellan den diskursiva nivån och tankefiguren hoppas jag kunna att ta ett mer övergripande grepp än det diskursiva, men mindre trögrörligt än vad tankefigurerna tillåter. Jag kallar denna nivå för den framtidskulturella nivån och den är också den här uppsatsens mest centrala begrepp.

För att ytterligare förklara behovet av att konstruera en framtidskulturell nivå behöver jag återvända till Kosellecks kategorier. Likt Koselleck är det den allmänna samhällliga och kulturella förståelsen av historiska framtider som jag vill åt. Samtidigt är jag, likt Burke, inne på att Kosellecks kategorier är mer inriktade mot avlägsna och ofta idébetonade framtider och att de därmed riskerar att missa det viktiga växelspel som finns mellan allmänna närliggande och mer avlägsna framtider. Och det är just växelspelet som jag vill åt. När avlägsna framtider förändrar de mer vardagliga föreställningarna, och vice versa, formar de tillsammans över tid en kollektiv kulturell uppfattning eller föreställning om hur framtiden kommer att gestalta sig. Även med en generös tolkning av Koselleck där både avlägsna och närliggande framtider kan uppenbara sig vid förväntningshorisonten så är kategorin inte tillräckligt behjälplig i att klarlägga viktiga nyanser. Om alla framtidsförväntningar riktas mot förväntningshorisonten, vilket man får anta att de gör, hur ska man då kunna utläsa vad dessa förväntningar riktas emot och vad som dominerade vid horisonten? Allt som syns vid förväntningshorisonten kan inte alltid vara lika närvarande och viktigt. Det är här begreppet framtidsobjekt fyller sin funktion.

För att förstå begreppet behöver vi börja på den diskursiva nivån. Var och en av oss bär på framtidsförväntningar. De kan riktas mot högst personliga saker så som vad vi ska göra i helgen eller vad vi tror att vi kommer att arbeta med om ett eller flera år. Dessa förväntningar är självklart viktiga för var och en av oss, men det är som tidigare nämnt de mer allmänna, kulturella eller samhällliga som jag vill komma åt och som står i fokus för undersökningen. Dessa

¹³ Asplund 1979, s. 148–149.

framtidsväntningar är mer eller mindre kortlivade och kan bli alltifrån förkastade till mer eller mindre allmängiltiga. Gemensamt för alla framtidsväntningar är att de riktas mot någonting. Det kan till exempel vara det politiska tillståndet i landet, oron för ett krigsutbrott, mänskliga framsteg eller en pandemi. I frågan om vart framtidsväntningarna riktas vände jag mig till Michel Foucault för inspiration. I *Diskursens ordning* poängterar Foucault att det talande subjektet i sin diskurs riktar sig mot, eller talar om, ett objekt.¹⁴ Det vill säga den som uttrycker en framtidsväntning riktar den aktuella väntningen mot ett objekt – närmare bestämt ett framtidsobjekt. Här ska poängteras att det inte alltid är fråga om raka skott mellan väntningarna som uttrycks om objekten. Det vill säga i många fall kan likartade väntningar uttryckas mot olika objekt samtidigt som motsatta väntningar kan riktas mot samma objekt. Poängen med att konstruera framtidsobjekten och placera dessa på Kosellecks väntningshorisont är att kunna avgöra vart väntningarna riktas och vilka objekt som framträder starkast. Likt siluetter tornar de upp längs med horisonten för samtidens betraktare att anblicka och rikta sina väntningar emot. I efterhand kan vi därigenom studera vilka objekt som dominerade och hur väntningarna formulerades och tog sig i uttryck.

Genom att metodiskt och kontinuerligt kartlägga dessa väntningars och objekts samspel går det att utläsa hur framtiden gestaltas och formas. Därmed går det att lägga samman dessa nyansrika ögonblicksbilder av hur framtiden betraktades över tid. Det är detta som jag menar utgör framtidskulturerna. Den framtidskulturella nivån är större än de enskilda diskurserna, men mindre omfattande och mindre trögrörlig än tankefigurerna. Framtidskulturerna bottnar därmed i periodens framtidsväntningar och framtidsobjekt, men summan blir också större än delarna då en mer utdragen trendlinje där den förflutna framtidens kontinuitet och transformation kan utläsas genom att många ögonblicksbilder läggs på rad och analyseras. Framtidskulturerna kan självfallet rent idémässigt ofta koppla an till en eller flera tankefigurer, men nivån möjliggör på ett annat sätt än tankefigurerna ett mer allmänt kulturellt och samhällsbetonat analysverktyg för att förstå hur framtiden har uppfattats och därigenom påverkat den samtida kulturen.

Låt mig ge ett samtida exempel. Ett av vår tids mest dominerande framtidsobjekt har varit klimatet. Mot detta objekt har framtidsväntningar om alltifrån framtidens resande, framtidens konsumtion och framtidens politiska landskap riktats, för att bara nämna några exempel. I

¹⁴ Michel Foucault, *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*, Stehag, Stockholm, 1993, s. 21–27.

många delar går dessa diskursiva förväntningar att koppla an till äldre apokalyptiska tankefigurer. Samtidigt har vår samtida framtidskultur också rymt andra framtidsobjekt så som till exempel robotiseringen, västvärldens politiska dominans och pandemiska utbrott. När så Coronapandemin drabbade världen våren 2020 skedde en förändring, tillfällig eller mer långlivad går i skrivande stund inte att avgöra, av vart förväntningarna riktades på förväntningshorisonten. Blickarna som riktats mot förväntningshorisonten skiftade riktning från andra objekt och centrerades till framtidsobjektet pandemin. Den samtida framtidskulturen förändrades. Pandemins framtidsobjekt hade nog för många synts någonstans i bakgrunden, och för några få varit mer synlig, men fram tills nu varit bitvis skymt av andra mer dominerande framtidsobjekt. Framtidskulturen förändrades, men tankefiguren, eller tankefigurerna hade inte lika effektivt fångat upp förändringen. Till exempel kan man anta att den apokalyptiska tankefigur som delvis präglat klimatet även är applicerbar på Coronapandemin. Men med ett sådant perspektiv hade man riskerat att missförstå den kulturella förändring som likväl inträffade. Det är här jag menar att den framtidskulturella nivån och begreppet framtidsobjekt fyller sin funktion som analysverktyg för att studera den kulturella framtiden på ett plan som är närmare vardagslivet än idémässiga tankevärldar, mer omfattande än enskilda diskurser men också mer rörligt än större tankefigurer.

Tillämpning av metod och begrepp

Uppsatsen genomförs genom de tre fallstudierna som i korthet redan har presenterats. Metodens ansats är kvalitativ och komparativa och genomförs genom närläsning av källmaterialet, där framtidsförväntningar och framtidsobjekt i respektive källa tolkas och identifieras i syfte att urskilja framtidskulturerna. Det är således förväntningarna om framtiden och de objekt som dessa riktas emot i de båda tidningarna som metodiskt kartläggs över de tre fallstudiernas olika tidsperioder var efter fallstudiernas resultat sedan läggs samman på en länge framtidskulturell linje.

Sättet som undersökningen metodiskt genomförs på kan liknas vid en årlig pulstagning. Vid årsskiftet dyker jag ner och mäter av förväntningarna och objekten de riktas emot för att sedan återkomma vid efterföljande årsskiftet. På så sätt skapas en metodisk kontinuitet. Det är samma typ av källmaterial, nyårskrönikor, som undersöks vid samma tid varje år. Syftet med denna metodik är att identifiera den längre framtidskulturella trendlinjen snarare än de direkta

effekterna av plötsliga skeendena. Även om stora förändringar kan äga rum från ett årsskifte till ett annat fångar denna metod i första hand upp de förändringar som blir bestående över tid.

Här ska också poängteras att undersökningen därmed skiljer sig från flertalet andra framtids-historiska och historiska undersökningar som har undersökt hur framtiden förändras. Ofta utgår dessa undersökningar från en händelse så som en katastrof eller en framgång och försöker med händelsen i centrum teckna en bild av hur denna, likt en sten som kastas i havet ger ringar på vattnet, förändrar föreställningen om framtiden. Claes-Göran Wetterholms bok om Titanic och dess kulturella betydelse är ett sådant exempel: ”Man kom att tala om ett grundskott mot det västerländska tekniksamhället, att världen aldrig riktigt har hämtat sig sen dess, att det var slutet på en epok eller kanske början på slutet.” Katastrofen i form av Titanics olycka utgör epicentrumet ur vilken framtiden förändras inte bara för de berörda passagerarna och deras anhöriga utan för i stort sett hela västvärlden. Förändringens dignitet menar Wetterholm går att tolka ur det omfattande kulturella fenomen i form populärkulturella referenser, litteratur, filmer och sångtexter som Titanic har gett upphov till. Ett annat exempel är Anders Ekströms avhandling om världsutställningar i allmänhet och i synnerhet Stockholmsutställningen 1897. I avhandlingen använder han utställningen som fond för att teckna en samtid och dess föreställningar om framtiden. Ur världsutställningarna menar Ekström att föreställningar om nationen, kulturen, framstegen och moderniseringen kan utläsas.¹⁵

Den uppmärksamme bör vid det här laget ha noterat att även den här undersökningen behandlar katastrofer. Skillnaden, som jag dock menar är betydande, är hur de placeras i undersökningen. I ovannämnda exempel utgör de undersökningens centrum ur vilken katastrofens förändringar av och implikationer på framtiden och samtiden uttolkas. I min undersökning utgör däremot katastroferna snarare brytpunkter på en längre trendlinje där de förvisso kan ge upphov till förändring, men det är inte katastrofens förändring av framtidskulturen som nödvändigtvis står i fokus utan den längre trendlinjens kontinuitet och transformation.

Här är det också på sin plats att gå i viss polemik med Erland Mårald för att förstärka den skillnad som jag menar är betydande i forskningsansats mellan denna undersöknings kronologiskt utdragna ansats kontra den mer katastrofcenterade. I sitt kapitel ”Katastrofer i historiskt

¹⁵ Claes-Göran Wetterholm, *Sagoskeppet: Titanics myter, Titanics människor*, Ekerlid, Stockholm, 2008, s. 242-245, 276-279, citat på s. 244; Anders Ekström, *Den utställda världen: Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Nordiska museet, Diss. Uppsala: Univ., Stockholm, 1994.

ljus” i antologin *Historiens mångfald* argumenterar Mårald för just krisernas och katastrofernas potentiella betydelse som ”kulturella seismografer” för historiska undersökningar. Måralds argumentation tar avstamp i att *Annales*-inspirerade historiker ofta har tonat ner katastrofernas betydelse för historiska epoker och betraktat dessa som *événements*, korta historiska händelser, med liten förklaringspotential till längre och mer trögrörliga historiska tankemönster och processer. Mot detta invänder han och anför i huvudsak två argument. Dels att katastrofer åtminstone i vissa fall ger upphov till längre och mer omstörtande historiska följdverkningar. Dels att katastrofer ofta centrerar människors uppmärksamhet och därmed ger upphov till en mängd olika reaktioner som går att belysa och studera i syfte att förstå de då rådande tankesätten och förhållandena.¹⁶ Mot Måralds första argument har jag ingen större invändning att rikta. Det är sant att katastrofer kan ge upphov till större förändringar – men det går inte att veta utan studera de längre tidsspänn som Mårald positionerar sig emot. Vad gäller Måralds andra argument så menar jag att resultatet av en sådan undersökning förvisso kommer kunna skildra samhället under själva katastrofen – men frågan är hur mycket det egentligen säger om de rådande tankesätten och förhållandena bortom själva katastrofen? Var de gällande redan före katastrofen? Levde de kvar efter katastrofen? Även dessa frågor bör vara mycket svåra att svara på utan att sträcka ut undersökningen bortom katastrofen i fråga.

Explicita och implicita framtidsförväntningar

I utläsandet av framtidsförväntningarna är det viktigt att göra en metodisk distinktion. Distinktionen är den mellan explicita och implicita framtidsförväntningar. En förväntning som är explicit behandlar en utsaga om något som man tror, hoppas, förväntar sig eller oroar sig för ska inträffa. Det kan till exempel handla om att det i en hypotetisk nyårskrönika uttrycks att krönikören tror att kommande år kommer att präglas av militär nedrustning och fredssamtal. Det är då fråga om en explicit framtidsförväntning där freden utgör framtidsobjektet.

En implicit framtidsförväntning har en mer subtil karaktär och kan utläsas av diskursiva förändringar eller beskrivningar av erfarenheter. Ett aktuellt exempel på en diskursiv förändring är hur allt fler människor, till följd av Coronapandemin, i kontakt med andra människor opåkallat kommenterar sitt hälsotillstånd även i ett läge där man inte är sjuk. Vanligtvis görs det i

¹⁶ Erland Mårald, ”Katastrofer i historiskt ljus”, Ann-Katrin Hatje (red.), *Historiens mångfald: presentation av pågående forskning vid Institutionen för historiska studier, Umeå universitet*, Institutionen för historiska studier, Umeå universitet, Umeå, 2004, s. 43–58.

termer av ”jag är frisk”, ”jag har inte känt av några symptom” eller ”jag är inte sjuk”. Före pandemin var dessa kommentarer vanligtvis överflödiga, men i ett läge där pandemins framtidsobjekt dominerar förväntningarna om vad som kan inträffa säger dessa kommentarer något om hur risken för att bli smittad alltmer framträder som en framtidsförväntning. Detta exempel är förvisso underbyggt av en högst anekdotisk bevisföring men eftersom Coronapandemin inte är föremål för denna studie kan det fungera som ett illustrativt exempel. Den implicita framtidsförväntningen är i detta fall den diskursiva förändringen av hur man beskriver sitt hälsotillstånd. Framtidsobjektet är pandemin.

Tillåt mig också nämna två exempel på hur implicita framtidsförväntningar kan utläsas ur erfarenheter. I en hypotetisk nyårskrönika som redogör för de senaste skeendena i landets demokratiska utveckling uttrycks en beklagan över att ”utvecklingen inte kommit längre”. I beklagandet om att utvecklingen inte kommit längre ryms en framtidsförväntning om att det skulle kunna pågå en demokratisk utveckling mot ett ”högre” utvecklingsstadium. Det är således fråga om en implicit framtidsförväntning om att den demokratiska utvecklingen kan – och borde – gå fortare. Framtidsobjektet utgörs här av den demokratiska utvecklingen. Ett annat exempel återfinns i uppsatsens inledning. Vid ett par närliggande årsskiften skildras det gångna året som ett ”världshistoriskt år” för mänsklighetens framåtskridande och utveckling. Om ingen motsäggande beskrivning ges av framtiden kan man ur detta göra ett antagande om att det förekommer en implicit framtidsförväntning om att utvecklingen kommer att fortsätta att på ett snarligt sätt – utan att för den sakens skull slå fast att framtidsförväntningen är att varje år kommer att bli världshistoriskt. Framtidsobjektet är i detta fall framstegen.

I uppsatsens undersökning kommer jag inte att skriva ut om det är fråga om explicita eller implicita förväntningar annat än vid ett fåtal tillfällen då jag finner skäl att särskilt poängtera det. Det ska dock vara möjligt att på egen hand avgöra om förväntningarna ifråga är implicita eller explicita utifrån de citat och redogörelser av källmaterialet som återges i undersökningen tillsammans med de definitioner som givits ovan. Naturligtvis lämnar de implicita framtidsförväntningarna ett större utrymme för tolkning och diskussion.

Framtidsobjekten

I uppsatsens tre fallstudier riktas framtidsförväntningarna mot ett antal framtidsobjekt. Med vissa mindre förändringar rör det sig om fyra till fem objekt som är närmast konstanta över de tre fallstudierna.

För det första handlar det om de mänskliga framstegen. Mot detta objekt riktas framtidsförväntningar om ekonomisk, teknisk, vetenskaplig, social och kulturell utveckling. Under den första fallstudien är dessa förväntningar så pass dominerande och inriktade mot fortsatta framsteg att jag, för undersökningens överblickbarhet, har separerat de framtidsförväntningarna som framträder när blicken riktas mot bakslag inom ovan nämnda områden i ett eget framtidsobjekt – motgångarnas. Under resterande fallstudier är en sådan uppdelning svårare att göra då förväntningarna inte lika entydigt är inriktade mot antingen framgångar eller motgångar utan snarare har karaktären av att inrymma både och. Det gör att jag i de två sista fallstudierna betraktar framstegen och motgångarna som ett framtidsobjekt – det framtida mänskliga tillståndet avseende framstegen.

Det andra framtidsobjektet som förväntningar riktas emot är demokratins framtida tillstånd. Här ryms bland annat förväntningar om politiska processer och demokratins utveckling i det egna såväl som i andra länder.

Det tredje framtidsobjektet, fred och krig, har vissa likheter med det första, framstegen och motgångarna, i den meningen att det går att argumentera för att dessa skall betraktas som två framtidsobjekt. Samtidigt finns det ett bärande argument för att behandla de två som ett objekt. Framtidsförväntningar om fred och krig handlar om förväntningar om ett tillstånd som är konstituerat av frånvaron av den andre. Därmed utgör de två sidor av samma mynt och skapar förväntningar om varandra i en växelverkande symbios.

Det fjärde framtidsobjektet utgörs av hur man som enskild individ ska ta sig an framtiden. Det handlar om förväntningar som betonar individens möjligheter att ta ansvar för och påverka sin egen framtid. Ibland betonas individens ensamma förmåga och ansvar, ibland betonas individen som del av ett större kollektiv eller i samspel med Gud.

Källmaterial

Årets första månad är namngiven efter den romerska guden Janus vars främsta kännetecken var hans två ansikten. Ett som var vänt bakåt och blickade mot det förflutna. Ett som var vänt framåt och blickade mot framtiden. Sällan kommer Janusansiktets symbolik tydligare till uttryck än vid den skarv som nyåret och januaris första dagar utgör mellan det förflutna och framtiden.

Det gånga året summeras och det nya året välkomnas. Det är en tid av självrannsakan såväl som av löften och förväntningar. Detta gör nyåret till en utmärkt plats att utgå ifrån för den som vill beforska historiska framtider. Än bättre är att årsskiftena dessutom ger upphov till ett rikt källmaterial för framtidshistorisk forskning. Här bör rymmas personliga önskningar och hälsningar som lämpar sig för mikrohistoriska undersökningar såväl som större historiska aktörers föreställningar om det förgångna och vad som komma skall. Men här ryms också ett ofantligt rikt källmaterial i form av tidningarnas nyårskrönikor. De utgör återkommande ögonblicks-bilder som genom att de riktas till en bredare allmänhet, i form av tidningarnas läsare, rymmer ett visst mått av allmängiltighet. I krönikorna summeras erfarenheter av det gångna året och förväntningar om framtiden. Det är också dessa som utgör den här uppsatsens källmaterial.

Tidningarna

De båda tidningarna *Dagens Nyheter* och *Svenska Amerikanska Posten* (DN och SAP) är valda utifrån sina likheter i syfte att underlätta komparation. Naturligtvis är tidningarna inte identiska men då betydande likheter förekommer ökar möjligheten till jämförelser såväl som möjligheten till att göra mer allmänna utsagor om innehållet än om endast en av tidningarna undersökts eller om två radikalt olika tidningar hade undersökts. Till att börja med räknades de båda tidningarna som bland de största i sina respektive sfärer. DN var under hela perioden som uppsatsen behandlar en av Sveriges tre största tidningar. I den svensk-amerikanska tidningsvärlden räknades SAP till de största under perioden och var under 1910-talet den största. De båda städerna som tidningarnas utgivning sköttes ifrån, Stockholm och Minneapolis, var vid perioden av ungefär samma storlek och likt många andra storstäder under perioden präglade av en omfattande urbanisering. Stockholm växte under perioden från runt 300 000 invånare vid sekelskiftet 1900 till över 600 000 invånare 1940. Minneapolis växte under samma tid från runt 200 000 invånare till närmare 500 000 invånare. DN var under perioden Sveriges ledande liberala tidning. SAP var vid periodens början att beteckna som oberoende men ändrade i samband med ett ägarbyte under åren 1920–1929 sin politiska hemvist till framstegsvänlig, frisinnad och självständig. Efter att den tidigare ägaren, Swan Turnblad 1929 återtagit tidningen ändrades hemvisten tillbaka till oberoende. SAP bör utifrån detta kunna intecknas som tillhörande den urbana och liberalt präglade delen av Minneapolis svensk-amerikanska befolknings mediekonsumtion.¹⁷

¹⁷ För DN se Lundström, i Gunilla Lundström, Per Rydén & Elisabeth Sandlund (red.), *Den svenska pressens historia 3 Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, Ekerlid, Stockholm, 2001, s. 22–141, 75–76, 137–140 samt Per Rydén, ”Guldåldern (1919–1936)”, i Lundström, Rydén & Sandlund (red.) 2001, s. 142–265, 150–157; För SAP se Ulf Jonas Björk, ”Svenska Amerikanska Posten: An Immigrant Newspaper with American Accent”, i Philip J. Anderson & Dag Blanck (red.), *Swedes in the Twin Cities: immigrant life and Minnesota's urban*

Även om de båda tidningarna tillhörde de största i sina sfärer förekommer även vissa mer betydande skillnader i de båda tidningarnas upplagor över perioden. Vid periodens början, 1904 hade DN en upplaga om 22 000 nummer som skulle komma att kraftigt öka fram till 1910-talets slut. Till exempel växte upplagan från runt 40 000 till närmare 60 000 åren 1912 till 1918. Detta kan jämföras med SAP som under 1900- och 1910-talet hade en upplaga på runt 40 000–50 000, med en topp 1915 då upplagan låg på 56 000. Efter första världskriget drabbades dock den svensk-amerikanska pressen av en rad konkurser och stora tapp i sina upplagor. Under 1920- och 1930-talet tappade SAP succesivt i upplaga, även om den till skillnad från många andra svensk-amerikanska tidningar överlevde 1920-talets svensk-amerikanska tidningsdöd. För DN blev 1920-talet istället en period där kampen på allvar upptogs med *Svenska Dagbladet* och *Stockholms-Tidningen* om den svenska tidningstronen. Ytterligare en skillnad mellan tidningarna är att DN under perioden var en dagstidning medan SAP var en veckotidning.¹⁸

Skillnaden i utgivningsfrekvens bör dock inte påverka undersökningen på annat sätt än att de nummer, sista respektive första numret varje år, som utgör källmaterialet för DN publicerades den 31/12 samt 2/1 (endast vid något enstaka tillfälle gavs tidningen ut 1/1) vid varje årsskifte som undersökningen behandlar. För SAP:s del utgörs källmaterialet också av sista respektive första numret varje år, men eftersom tidningen ifråga var en veckotidning kunde sista respektive första numret publiceras alltifrån en vecka innan årsskiftet till en vecka efter. I och med att undersökningen börjar vid årsskiftet 1904 inkluderas även tidningarnas sista nummer från 1903 i källmaterialet. Detsamma gäller för den andra fallstudien som börjar vid årsskiftet 1919 då sista numret 1918 inkluderas. Då undersökningen inte behandlar årsskiftena under första världskriget innebär det att tidningarnas första nummer 1914 inkluderas, men inte deras sista nummer 1914 då dessa utgör en del av årsskiftet 1915. Detsamma gäller för undersökningens sista årsskifte där första numret 1935 ingår i källmaterialet medan årets sista nummer inte ingår. Därmed

frontier, Univ.-bibl. [distributör], Uppsala, 2001, s. 210–222 samt Svenska Amerikanska Posten, Minnesota Historical Society, <https://www.mnhs.org/newspapers/swedishamerican/svenska-amerikanska-posten> (hämtad 2020-05-09); För SAP:s politiska hemvist under 1920-talet se ”En ny årgång”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1923-12-26, s. 6 samt ”Inför 1927”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1926-12-29, s. 6; För befolkningsstatistik i Stockholm se *Befolkningen i Stockholm 1252-2005: från 1721 enligt stadens statistiska årsböcker*, Utrednings- och statistikkontoret (USK), Stockholm, 2005, s. 58; För befolkningsstatistik i Minneapolis se *No. HS-7. Population of the Largest 75 Cities: 1900 to 2000*, U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States: 2003.

¹⁸ För DN se Lundström i Lundström, Rydén & Sandlund (red.) 2001, s. 22–141, 75–76, 137–140 samt Rydén, i Lundström, Rydén & Sandlund (red.) 2001, s. 142–265, 150–157; För SAP se Björk i Anderson & Blanck (red.) 2001, s. 210–222 samt Minnesota Historical Society, Svenska Amerikanska Posten, <https://www.mnhs.org/newspapers/swedishamerican/svenska-amerikanska-posten> (hämtad 2020-05-09).

utgörs källmaterialet för första fallstudien av totalt elva årsskiften á fyra nummer, ett nummer före årsskiftet och ett nummer efter, för respektive tidning vilket innebär 44 nummer. Även den andra fallstudien utgörs av lika många årsskiften och nummer som den första. Den sista fallstudien utgörs av sex årsskiften á fyra nummer vilket innebär 24 nummer. Totalt utgörs källmaterialet därmed av 112 nummer fördelat på 56 nummer från DN och 56 nummer från SAP. DN:s nummer finns digitaliserade på Kungliga bibliotekets tidningsdatabas. SAP:s nummer finns digitaliserade på Minnesota Historical Society:s tidningsdatabas.¹⁹

De båda tidningarna bedöms utifrån vad som redogjorts för ovan kunna fungera för uppsatsens komparativa fallstudier. Med det sagt bör man även, mot bakgrund av deras relativa storlek, kunna betrakta de båda tidningarna som viktiga delar av en större medial tolkningsram för hur framtidskulturerna gestaltades i en svensk och svensk-amerikansk liberal och urban kultursfär under 1900-talets fyra första decennier.

Nyårskrönikorna

Det innehåll i de båda tidningarna som utgör uppsatsens källmaterial avgränsas till nyårskrönikor. Med nyårskrönikor avses sådana krönikor eller ledartexter som publicerats vid årsskifte, det vill säga sista respektive första numret varje år, och som innehåller återgivning av händelser under föregående år och/eller utsagor om framtiden. Denna typ av krönikor återkommer i stort sett årligen i de båda tidningarna och avhandlar ofta det gångna årets händelser i det egna landet, en större global kontext eller enskilda, men viktiga (får man anta!), samhällsfenomen så som till exempel politiska processer eller ekonomisk utveckling. Krönikor eller ledartexter som enbart behandlar händelser som har inträffat och således inte blickar mot framtiden ingår inte i källmaterialet. Det gör inte heller läsartexter eller nyhetsartiklar.

De allra flesta nyårskrönikorna följer en snarlik disposition i båda tidningarna under hela perioden vilket ger en god möjlighet till jämförelser av förändring och kontinuitet över tid såväl som mellan tidningarna. Vanligtvis inleds krönikorna med en allmänt hållen beskrivning av det

¹⁹ För Kungliga bibliotekets tidningsdatabas se Svenska dagstidningar, Kungliga biblioteket, <https://tidningar.kb.se/> (hämtad 2020-04-01); För Minnesota Historical Society:s tidningsdatabas se Swedish American Newspapers/Svensk-amerikanska tidningar, Minnesota Historical Society, <https://newspapers3.mnhs.org/jsp/browse.jsp> (hämtad 2020-04-01).

aktuella tillståndet för det sammanhang som krönikan behandlar. Därefter följer redogörelser från föregående år av sådant som tidningen ansetts relevanta i sammanhanget. Krönikan avslutas vanligtvis med en eller flera utsagor om framtiden. Utifrån krönikornas disposition är framförallt, men inte enbart, inledningen och avslutningen de mest centrala delarna där framtidsförväntningar kan identifieras. I det absoluta flertalet, det förekommer endast ett undantag i SAP och inget i DN, är dessa nyårskrönikor osignerade i båda tidningarna, vilket går att betrakta som ett källkritiskt problem. Dock innebär faktumet att de är just osignerade att det är tidningens röst som talar vilket därmed snarare stärker deras ställning som uttolkare för ett större antal än den enskilde skribenten.

Källkritisk diskussion

Att använda nyårskrönikorna som källmaterial för undersökningen har ett flertal fördelar, men även ett antal nackdelar som bör noteras. Bland fördelarna kan räknas deras giltighet och relativa representativitet. Även om det endast är ett begränsat antal krönikörer som kommer till tals så riktas krönikorna till en större läsarkrets som man kan anta åtminstone delvis känner igen eller delar tidningens förväntningar. I och med att undersökningen dessutom utförs över en så pass utdragen tidslinje innebär det att det aldrig blir den enskilda krönikan som är central utan snarare den utdragna trenden i de samlade krönikorna. Det är givetvis möjligt att i en krönika uttrycka förväntningar som inte är överensstämmande med knappt någon mer än själva krönikören. Att däremot göra det i flera krönikor och återkommande över tid är dock osannolikt. Ytterligare en fördel är krönikans funktion som artefakt och årlig ögonblicksbild där erfarenheter och förväntningar naturligt summeras. Här kan dock anmärkas att nyåret och dess symboliska skifte, till skillnad från andra dagar, kan tänkas ha en dragning åt återge hoppfullhet inför det kommande året. Det är ett källkritiskt problem som behöver tas i beaktande i undersökningen. Ytterligare ett potentiellt källkritiskt problem är faktumet att man genom nyårskrönikorna endast tittar på framtidsförväntningarna vid en tidpunkt per år. Det medför att man under år då förväntningarna kan tänkas ha skiftat flera gånger riskerar att missa förändringar och nyanser. Samtidigt är det inte det enskilda året som står i fokus för undersökningen utan den längre trendlinjen och framtidskulturen som utdraget kulturellt fenomen. Det innebär att även om betydande skiften äger rum flera gånger under ett år så får man anta att dessa skiften kommer att märkas i kommande nyårskrönikor förutsatt att de har medfört en bestående förändring av framtidsförväntningarna.

Tidigare forskning och historisk bakgrund

I denna del kommer dels det svensk-amerikanska och det framtidshistoriska forskningsfältet att redogöras för, dels kommer ett par grunddrag i den historiska bakgrunden att introduceras. Här ska dock påtalas att den historiska bakgrunden huvudsakligen kommer att presenteras löpande i undersökningen i syfte att sätta källmaterialet i sin för undersökningen relevanta kontext. Det främsta skälet till detta är av hänsyn till läsaren. Mycket av periodens historia utgörs av relativt välkända skeenden och förhållanden. Att då teckna en allmänt hållen historisk redogörelse för i första hand Sverige och USA, men oundvikligen även delar av Europa, under 1900-talets första decennier hade därför tätt sig både överflödigt och väl omfattande i denna del av uppsatsen. De två delar som dock kommer att presenteras här är tidsandan runt världskriget och den svensk-amerikanska kontexten i Minneapolis. Den senare kommer att vävas in i genomgången av det svensk-amerikanska forskningsfältet. Den tidigare redogörs för nedan.

Världskrigets tidsanda

Skälet till att tidsandan kring världskriget redogörs för separat i denna del är därför att krigsåren, som redogjorts för tidigare, utelämnas i undersökningen men likväl är av kontextuell betydelse för fallstudierna som avslutas med respektive börjar efter världskriget. På senare år har världskriget allt mer börjat utforskas ur ett kulturhistoriskt perspektiv.²⁰ Tre exempel är Johan Östlings arbetsrapport *Frisinnets krig: Den kulturradikala svenska opinionen under första världskriget*, David Larsson Heidenblads avhandling *Vårt eget fel: Moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsföreställningar* som har en uppenbar framtidshistorisk ansats och Lina Sturfelts avhandling *Eldens återsken: Första världskriget i svensk föreställningsvärld* som genom sin omfångsrika undersökning ger en målande skildring av den svenska tidsandan under kriget.²¹

Den tid som världskriget dundrade in i var en omvälvande tid. I städerna ökade befolkningarna i och med en alltmer tilltagande urbanisering. I industrialiseringens kölvatten etablerades fabriker och nya arbetstillfällen växte fram. Den materiella och ekonomiska tillväxten hade tagit allt högre fart. Avstånden hade krympte genom nya transportmedel och kommunikationer. Vetenskapen och tekniken hade gjort stora språng. För de som levde i denna tid hade mycket som

²⁰ Se även till exempel Jonatan Nästesjö, "Ljusets plötsliga skugga. En idéhistorisk studie av framstegstankens kulturella position och kris i samband med första världskrigets utbrott", Lund: Institutionen för kulturvetenskaper 2013; Haikola 2017.

²¹ Östling 2002; Larsson Heidenblad 2012; Sturfelt 2008.

tidigare generationer tagit för givet behövt kalibreras om. Att förvänta sig att livet i stora drag skulle te sig för en själv som det gjort för ens föräldrar och deras föräldrar innan dess var inte längre ett givet antagande. Utvecklingen upplevdes, på gott och ont, rusa framåt. I denna tidsanda hade en rad föreställningar om mänsklighetens framsteg tagit form. Här rymdes föreställningar om en allmänmänsklig stegring mot nya civilisatoriska höjder där alla människor, klasser, nationer och kulturer kunde mätas utifrån sina civilisatoriska framsteg. Ur den stegrande civilisationen formades övertygelser om mänsklighetens kamp mot naturen och det herravälde som i framtiden skymtade över densamma. Här uppstod nya idéer om modernitet och känslan av att befinna sig i början på en ny tid. Det som hittills upplevts var bara början på något långt större. Samtidigt måste här poängteras att myntet har fler än en sida. Skeendena är förvisso sanna, men tidsandan som tecknats ovan var inte på något sätt hegemonisk. Tvärtom fanns en rad strömningar som drog åt flera olika håll. Beroende på var man letar går det med enkelhet att teckna en rad motbilder.²²

I flera betydande fall förändrade världskriget den föreställningsvärld som det bröt ut i. Sturfelt utmanar i sin undersökning det tragiska metanarrativ som hon menar länge har dominerat föreställningen om världskriget som den totala katastrofen. I sin undersökning av veckotidningar under krigsåren utläser hon istället för en metaberättelse fyra olika berättelser. En fatalistisk, en heroisk, en idyllisk och en tragisk. Varje berättelse adderar en större förståelse för den svenska tidsandan under kriget och för hur människorna genom berättelserna sökte till exempel tröst, mening och trygghet. Även om Sturfelt poängterar att den tragiska berättelsen var den mest dominerande i hennes undersökning understryker hon värdet av att ha kartlagt ytterligare tre berättelser som alla utspelade sig och påverkade krigets samtid.²³ Sturfelts undersökning sätter därmed fingret på hur undersökningar av till exempel kulturhistoriska föreställningsvärldar, eller som i denna uppsats fall, framtidskulturella undersökningar både kan utmana och komplettera befintliga historiska narrativ.

Larsson Heidenblad finner i sin undersökning av tankefigurer i dagspressens skildring av krigsutbrottet ett betydande skifte i tankefigurerna. Under förmodern tid hade tankefiguren om religiös fatalistisk kausalitet ofta förekommit i kriser. Vid krigsutbrottet präglades dagspressen istället av flera mångskiftande tankefigurer. Orsakerna till krigets utbrott såväl som ansvaret för detsamma gick inte att härleda till en enskild, eller ens en dominerande tankefigur. Ömsom

²² Ekström 1994, s. 296–313, Larsson Heidenblad 2012, s. 119–123.

²³ Sturfelt 2008, s. 43–44, 259–260.

förklarades kriget bero på slump, moral eller fatalism, ömsom berodde det på lokala eller strukturella förhållanden. I tankefigurernas kamp om tolkningsföreträde skulle också de senaste decenniernas utveckling komma att intecknas. Civilisationen, kulturen, framstegen och försöken till att härska över naturen började ifrågasättas. Även om ingen av tankefigurerna regerade ensam så går det att dra vissa linjer mellan tankefigurernas förekomst och tidningarnas politiska hemvist. Liberala tidningar som till exempel DN hemföll till exempel oftare till moralisk kausalitet i form av en religiös syndastrafföreställning och lokaliserad kausalitet genom att peka på ekonomiska och politiska makthavares ansvar för kriget. Men i den liberala pressen fanns också en stark förståelse om kriget som ett tillfälligt undantag där människan övergivit förnuft och humanitet.²⁴

I Östlings studie av en kulturradikal och liberalt sinnad kulturtidskrift, *Forum*, under krigsåren finner han stöd, i linje med Skovdahl, för att framstegstanken under kriget allt mer kom att bli betraktad som villkorad. Samtidigt påtalar han att det finns tecken som pekar på att den villkorade framstegstanken inte fick ett totalt genomslag under 1920-talet utan att olika grupper inom den liberala och kulturradikala sfären kan ha intagit i olika grad varierade betraktelsesätt på framstegen. Här understryker Östling att "[d]et skulle dock krävas en större undersökning, såväl tematisk som kronologiskt för att med större visshet kunna uttala sig om första världskrigets effekter på framstegstanken". Dessutom poängterar Östling att en större studie också bör utvidgas till att ta med andra länder för att möjliggöra internationella utblickar och jämförelser.²⁵ Den här uppsatsens komparativa och kronologiska ansats ser därmed ut att på fler än ett sätt kunna svara mot den forskningslucka som Östling pekar på.

Innan jag avslutar denna bakgrundsteckning av världskrigets tidsanda ska vi först vända oss mot USA. Likt Sverige, men i än högre omfattning, hade åren före världskriget präglats av framsteg och utvecklingstro. Vid krigsutbrottet deklarerade USA sin neutralitet. Men det skulle visa sig vara lättare sagt än gjort för den växande mångkulturella stormakten. Den amerikanska befolkningens etniska band till krigets stridande parter bidrog till motsättningar mellan invandrargrupperna. För svensk-amerikanerna, där många hyste en antagonism gentemot Ryssland och dessutom hade nära kulturella band till Tyskland innebar detta en problematik i förhållande till den anglosaxiskt präglade amerikanska majoritetskulturen. Dessutom hade USA starka ekonomiska band till de allierade vilket ytterligare problematiserade den utropade

²⁴ Larsson Heidenblad 2012, s. 147–168.

²⁵ Östling 2002, s. 40–43, citat på s.41.

neutraliteten. När USA slutligen inträdde i kriget på de allierades sida hade de inneboende konflikterna i den amerikanska neutraliteten redan resulterat i växande motsättningar mellan invandrargrupper såväl som spioneri mot den egna befolkningen och rättighetsinskränkningar i syfte att hålla de olika intressena i schack. Ur neutralitetens och krigets påfrestningar skulle också den amerikanska föreställningsvärlden förändras i två motsatta riktningar. Å ena sidan förstärktes den anglosaxiska majoritetskulturen och den amerikanska nationalismen till följd av krigets mobilisering, immigrationslagstiftning och amerikaniseringssträvanden. Å andra sidan formulerades en motbild som betonade styrkan i det dualistiska medborgarskapet, mångfalden och toleransen. Vid sidan av dessa föreställningsvärldar slog också krigets brutalitet, som var långt ifrån den romantiserade föreställningen som existerade före kriget, med full kraft mot den amerikanska befolkningen och politiken. Framstegstanken såväl som internationalismen hade skakats om. En följd av detta blev att USA allt mer började vända sig bort från Europas angelägenheter och istället fokusera på sina egna.²⁶ Men det kommer vi att återkomma till i den andra fallstudien.

Det svensk-amerikanska forskningsfältet

I ett debattinlägg i *Historisk tidskrift* från 2019 slår Dag Blanck och med Adam Hjorthén ett slag för att väcka nytt liv i den svensk-amerikanska forskningen. Trots att intresset för USA är stort, de menar att det råder ”Amerikafeber” i Sverige, och trots ett växande populärkulturellt intresse för Svensk-Amerika tecknar de en bild av ett historiskt forskningsfält som är på väg att bli ”just historia”. Den svensk-amerikanska forskningen har på senare år kommit att inta en allt mer perifer position. Efter en bakgrundsteckning av fältets historia, som för denna uppsats även fungerar som översikt av fältet, pekar de ut ett antal perspektiv och forskningsområden, några med bäring på denna uppsats, som de menar skulle kunna bidra till att få fart på den svensk-amerikanska forskningen.²⁷ Men innan vi tittar närmare på hur denna uppsats skulle kunna berika ett fält som hoppas på ett återuppväckande ska en större bakgrund av tidigare forskning tecknas. Snarare än att detaljerat återge den vittomfattande forskning som det svensk-amerikanska fältet har genererat avser jag dels översiktligt redogöra för fältets historia, dels peka på två verk som har direkt bäring på uppsatsens kontext.

²⁶ , Mary Beth Norton (red.), *People & a nation: a history of the United States*, Complete ed., Houghton Mifflin, Boston, 1982, s. 639–640, 654–657, 662–665; För föreställningsvärld i två motsatta riktningar se: Jennifer Ratner-Rosenhagen, *The ideas that made America: a brief history*, Oxford University Press, New York, NY, 2019, s. 113–115.

²⁷ Dag Blanck & Adam Hjorthén, ”Svensk-amerikanska relationer: om förnyelsen av ett forskningsfält”, *Historisk tidskrift*, 139:1, 2019, s. 86–95, citat på s. 86.

Det svensk-amerikanska forskningsfältets rötter går tillbaka till själva emigrationstiden. Under 1800-talets andra hälft växte en svensk-amerikansk historiografi fram i Nordamerika som särskilt fokuserade på å ena sidan utvandrarnas etablering och organisering i det nya landet och å andra sidan syftade till att etablera ett större svensk-amerikanskt narrativ genom att dra de svensk-amerikanska rötterna tillbaka till vikingarnas nordamerikanska upptäcktsfärder och Sveriges koloniala etablering i den nya världen under 1600-talet. Först på 1960-talet började dock svenska historiker vid i synnerhet Uppsala, men även i Lund och i Göteborg intressera sig för den svensk-amerikanska emigrationen. Inledningsvis var forskningen socialhistoriskt inriktad men kom med tiden att breddas med både kulturhistoriska, genushistoriska och politisk-historiska undersökningar. På senare år har forskningen inriktats mot vad som kan beskrivas som svensk-amerikanska relationer. I fokus har bland annat transatlantiska utbyten, kulturmöten och svensk-amerikansk interaktion med de amerikanska urinvånarna stått.²⁸

I sin bok *Utvandrarna och den stora depressionen: svenskamerikaner i trettiotalets malström* gör Ulf Beijbom, en gedigen redogörelse över Svensk-Amerika under den stora depressionen. Boken varvar mikrostudier över enskildas upplevelse av krisen med större fallstudier, däribland en tidningsstudie som jag kommer att återkomma till i undersökningen, och tematiska analyser av hur alltifrån politik till utsatthet, livsvillkor och könsroller förändrades. Beijbom beskriver depressionen som ”den största katastrofen i USA:s historia sedan inbördeskriget” och en period som tog död på emigranternas amerikanska dröm. Här poängterar Beijbom också att det är ”märkligt” att depressionen, som han menar utgör den ”mest dramatiska perioden i Svensk-Amerikas historia”, inte har uppmärksammats mer i den svensk-amerikanska forskningen.²⁹

Tillsammans med Philip J. Anderson är Blanck redaktör för antologin *Swedes in the Twin Cities: Immigrant Life and Minnesota's Urban Frontier* som ger en utmärkt överblick av den direkta kontext i Minneapolis som SAP gavs ut i. I bokens kapitel skildras sociala, politiska och kulturella drag i det svensk-amerikanska Minneapolisbaserade sammanhanget som uppsatsen behandlar.³⁰ Den svensk-amerikanska kulturfären som skildras i boken skiljer sig märkbart från den gängse populärkulturella bilden av de svenska utvandrarna som några som likt Vilhelm

²⁸ Blanck & Hjorthén 2019, s. 86–95.

²⁹ Ulf Beijbom, *Utvandrarna och den stora depressionen: svenskamerikaner i trettiotalets malström*, Carlsson, Stockholm, 2012, citat på s. 88 och 295.

³⁰ Philip J. Anderson & Dag Blanck (red.), *Swedes in the Twin Cities: immigrant life and Minnesota's urban frontier*, Univ.-bibl. [distributör], Uppsala, 2001.

Mobergs Karl-Oskar och Kristina under 1800-talets mitt slår sig ner i ett litet avlägset torp i det amerikanska gränslandet.

Till att börja med var Minneapolis en växande storstad och kulturell kittel i vilken den svensk-amerikanska gruppen utgjorde den största invandrargruppen. Vid sekelskiftet bodde över 20 000 svensk-amerikaner i staden. I gruppen fanns fattiga och rika. De var arbetare i industrin och i jordbruket. De var företagare, jurister, politiker, läkare och kulturpersonligheter. Från och med 1800-talets slut utgjordes dessutom en betydande grupp i den svenska utvandringen av unga kvinnor som sökte sig till de amerikanska städerna. Minneapolis var inget undantag. De unga svensk-amerikanska kvinnorna började vanligtvis arbeta som hushållerskor och städare men integrerades ofta fortare än männen i den amerikanska kulturen och i flera fall tog de genom äktenskap stora sociala steg. Det svenska kulturlivet blomstrade med teatrar, kyrkor, tidsningspress och undervisning i svenska.³¹ Det är en mosaik av ett svenskt mikrokosmos som framträder när man skrapar på ytan till Minneapolis svensk-amerikanska historia. En svensk kultursfär som levde sitt eget liv med konstanta influenser från både det gamla och det nya hemlandet.

I Blanck och Hjorthéns förnyelseinriktade uppmaning till fältet understryker de särskilt hur viktigt det är att lämna de nationella tolkningsramarna för att möjliggöra en mångsidig och genomgripande förståelse av de historier som går att berätta om Svensk-Amerika. Den här undersökningens komparativa perspektiv medför just en sådan ansats där det svensk-amerikanska och det svenska kan tolkas tillsammans och som en del av en större svensk kultursfär. I ljuset av de perspektiv och forskningsområden som pekas ut av Blanck och Hjorthén går det också att se potentialen i denna uppsats. Bland exemplen på forskningsområden lyfter de fram 1930-talets modernitetsdiskussioner och idéutbyten som uppstod mellan de båda länderna med *New Deal* i den amerikanska kontexten och *Folkhemmet* i den svenska. Den här uppsatsens resultat och gestaltning av framtidskulturerna bör ha en stor betydelse för förståelse av kontexterna dessa diskussioner och idéutbyten formades i. Ett annat, och avslutande exempel som lyfts fram är ”hur idéer, kultur, och ideologi överförts och sammanflätats mellan länderna”.³² Även i detta exempel bidrar den här undersökningen med ett nydanande perspektiv där kulturella, ideologiska och idémässiga likheter och skillnader kan kartläggas.

³¹ David A. Lanegran, ”Swedish Neighborhoods of the Twin Cities: From Swede Hollow to Arlington Hills, From Snoose Boulevard to Minnehaha Parkway”, i Anderson & Blanck (red) 2001, s. 39–56.

³² Blanck & Hjorthén 2019, s. 90–95, citat på s. 93.

Det framtidshistoriska forskningsfältet

Det framtidshistoriska forskningsfältets rötter brukar dras till *Annales*-skolans resonemang om samspelet mellan historisk tid och *la longue durée*, den tyska historikerdagen 1962 som hade temat framtiden i historien och Reinhart Kosellecks teoribildning om kategorierna erfarenhetsrum och förväntningshorisont från 1970-talet. Samtidigt är det först under det senaste decenniet som den framtidshistoriska forskningen på allvar har börjat etableras.³³

I en artikel i *Statsvetenskaplig tidskrift* påtalar Larsson Heidenblad att ”framtidens plats i det förgångna har traditionellt sett inte intresserat historiker”. Men samtidigt pekar han på att ett skifte kan vara på väg att äga rum. Som argument för sin sak åberopar han bland annat *American Historical Review* som 2012 arrangerade ett forum med framtidshistoriskt tema. Tre år efter det amerikanska forumet, 2015, publicerade *Journal of Modern European History* ett temanummer om politisk framtid i historisk tid. I sin introduktionsartikel går Elke Seefried längre än Larsson Heidenblad och menar att historievetenskapen just nu går igenom en ”temporal turn” – allt fler historiker har börjat intressera sig för hur det temporala har betraktats och strukturerats i historisk tid.³⁴

En av dessa är Helge Jordheim som har vidareutvecklat Kosellecks resonemang om multipla temporaliteter. En av hans bärande poänger är det han kallar för ”practices of synchronization”. Den moderna tiden, och dess historiografi, menar han har skapat en uppfattning om historisk tid som synkron, homogen, linjär och utvecklingsbetonad. De multipla temporaliteter som Jordheim menar samexisterar och rör sig i olika takt reduceras på så sätt alltför ofta till en och samma synkroniserade temporalitet.³⁵

Jordheims resonemang om temporaliteter har en betydelse för förståelse av den här uppsatsens undersökning. I tidningarnas nyårskrönikor existerar, vid samma tid, olika föreställningar om tidens hastighet och rörelseriktning mot framtiden. Vid samma årsskifte kan alltså i två samtidiga tidningar, och ibland till och med i samma tidning, flera temporaliteter samexistera. De

³³ Elke Seefried, ”Reconfiguring the Future? Politics and Time from the 1960s to the 1980s – Introduction.”, *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 306–316, s. 307.

³⁴ David Larsson Heidenblad, ”Tillbaka till framtiden”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 118:2, 2016, s. 271–282, citat på s. 274; Seefried 2015, s. 307.

³⁵ Helge Jordheim, ”Introduction multiple times and work of synchronization”, *History and Theory*, 53, 2014, s. 498–518, citat på s. 505.

multipla temporaliteternas förekomst har i sin tur en stor betydelse för mänskligt handlande i samtiden. Genom att studera dessa kan man komma åt en vidgad kunskap om den mänskliga tillvaron i historisk tid som kan komma att problematisera och ställa tidigare forskning i ett annat ljus. För detta argumenterar till exempel Frank Biess väl när han menar att forskningen om historiska framtider besitter en ”significant historical force” utifrån sin förmåga att komplicera och bryta ner existerande historiska narrativ.³⁶

I det nya framtidshistoriska forskningsfält som växer fram både i Sverige och internationellt har forskningen i många fall inriktats mot politik och kriser (ofta miljörelaterade) under 1900-talets senare hälft.³⁷ Ett sådant exempel, som har vissa metodiska likheter och relativt likartad forskningsansats som denna undersökning, är Jörg Requate som undersökt och jämfört framtidsvisioner i några av kalla krigets gränsländer under 1960-talet. Genom sitt komparativa och framtidshistoriska perspektiv lyckas Requate bland annat identifiera hur föreställningar om framtiden rör sig över järnridån och hur lika de västliga och östliga framtidsföreställningarna i många avseenden var. På så sätt kan större historiska narrativ om öst respektive västs utvecklingslinjer under 1960-talet kompletteras med en bild där de båda systemen trots sin politiska, ekonomiska och fysiska barriärer låg förhållandevis nära varandra när de blickade mot framtidens möjligheter och utmaningar.³⁸

Även om det finns en orientering mot efterkrigstiden i den framtidshistoriska forskningen har även tidigare perioder beforskats.³⁹ I en svensk kontext har bland annat Skovdahl, Ekström och Larsson Heidenblad undersökt angränsande tidsperioder till denna undersökning vilket redan har redogjorts för i tidigare delar av uppsatsen. För både Skovdahl och Larsson Heidenblad har

³⁶ Frank Biess, ”New Histories of Time in Modern Germany”, *German History*, 36:4, 2018, s. 621–626. Citat på s. 622.

³⁷ För den svenska och internationella framtidshistoriska forskningen, se till exempel Jenny Andersson, *När framtiden redan hänt: socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, Ordfront, Stockholm, 2009; Jenny Andersson, ”The Great Future Debate and the Struggle for the World”, *The American Historical Review*, 117:5, 2012, s. 1411–1430; Jenny Andersson, *The future of the world: futurology, futurists, and the struggle for the post Cold War imagination*, First edition., Oxford University Press, Oxford, 2018; David Larsson Heidenblad, ”Framtidskunskap i cirkulation Gösta Ehrensvärds diagnos och den svenska framtidsdebatten, 1971–1972”, *Historisk tidskrift*, 135:4, 2015, s. 594–621; Elke Seefried, ”Rethinking Progress. On the Origin of the Modern Sustainability Discourse, 1970–2000”, *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 377–400; Martina Steber, ”A Better Tomorrow. Making Sense of Time in the Conservative Party and the CDU/CSU in the 1960s and 1970s.” *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 317–337.

³⁸ Jörg Requate, ”Visions of the Future: GDR, CSSR and the Federal Republic of Germany in the 1960s” i Heinz-Gerhard Haupt, & Jürgen Kocka (red.), *Comparative and transnational history: Central European approaches and new perspectives*, Berghahn Books, New York, 2009, s. 178–203.

³⁹ Se exempelvis Andrea Brady & Emily Butterworth (red), *The Uses Of Future in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2010.

kriserna och katastrofer haft en betydande roll. I Skovdahls fall utifrån hur framstegstanken succesivt förändras av 1900-talets kriser och i Larsson Heidenblads fall utifrån hur olika katastrofbetonade tankefigurer framträder vid historiska kriser.⁴⁰

Som synes finns det en forskningslucka att fylla både empiriskt och metodiskt. Den större svenska kultursfären under tidigt 1900-tal är förhållandevis outforskad i framtidshistorisk forskning utifrån såväl ett utdraget kronologiskt perspektiv som ur ett komparativt perspektiv mellan olika delar av den svenska kultursfären. Både Larsson Heidenblad och Ekström har tittat på korta tidsperioder och utvalda händelser. Skovdahl har haft en mer syntesorienterad och idéhistorisk ambition. Det finns därmed ett glapp att fylla mellan de enskilda händelserna och den långa 1900-talslinjen. Requate har i sin undersökning visat på komparationens och den något längre kronologins framtidshistoriska styrka. Genom att kronologiskt och komparativt beforska framtidskulturerna i de svenska kultursfärerna som fallstudierna behandlar bör det därmed kunna vara möjligt att pröva såväl tidigare forskning som historiska metanarrativ.

⁴⁰ Skovdahl 2010; Larsson Heidenblad 2012; Ekström 1994.

Framtidskulturernas puls

Framsteg i en unik tid: 1904–1914

I forskningen är det väletablerat att 1800-talets sista decennier och 1900-talets första präglades av en enorm framstegstro. Den materiella levnadsstandarden förbättrades, vetenskapen och tekniken gjorde nya landvinningar men även i andliga, sociala och politiska frågor började viktiga framåtskridande skeenden att märkas av. De återkommande framstegen hade närmast kommit att inordna sig som en del av världsordningen. Utvecklingen, framåt mot nya höjder, tycktes närmast automatisk. Samtidigt var perioden också omtumlande. Gamla ordningar förändrades för att aldrig kunna återskapas och framstegen kom inte självklart alla till del. Moderniseringssträvandena och ett högre utvecklingstempo mötte också kritik och oro.⁴¹ Vid dörren stod en ny tid, eller närmare bestämt en ny framtid.

Allmänt välstånd och framåtskridande

Det framtidsobjekt som under perioden är det mest dominerande i båda tidningarna är framstegen. Mot detta objekt riktas framtidsförväntningar om materiella förbättringar, oanade världspolitiska skeenden, vetenskapliga upptäckter, sociala rörelser och tekniskt framåtskridande. Känslan av en ny unik tid där historien rör sig fortare för varje dag är påtaglig. Nästan allt verkar vara möjligt och historiens mittpunkt tycks komprimeras till några år under 1900-talets början. Flertalet av årsskiftena under perioden utropas till märkesår – till år fyllda av världshistoriska händelser. Det går nästan att känna, för att återknyta till Koselleck, hur framstegen förändrade tidsskillnaden mellan framtid och dåtid, förväntningshorisonten och erfarenhetsrummet.⁴² Utvecklingen gick i rekordfart. Framsteg som man tidigare upplevt någon gång vart hundra år tycktes nu inträffa närmast dagligen. Dessa förväntningar samspelar också, som vi kommer att märka i denna fallstudies övriga delar, med andra framtidsobjekt och fungerar på så vis närmast som grundplåt för den framtidskultur som i fallstudiens avslutning kommer att tecknas.

I DN summerades vid två av periodens första årsskiften, 1905 och 1906, de gångna året som världshistoriskt. De uppfattades vara år där nya epokavgörande avsnitt i historien hade nedskrivits och där utvecklingen inom många områden nått nya höjder. Vid nyåret 1906 ansågs DN:s

⁴¹ Se exempelvis Jan-Werner Müller, *Demokratins tidsålder: politiska idéer i 1900-talets Europa*, Daidalos, Göteborg, 2013, s. 20–28; Skovdahl 2010, s. 59–63; Ekström 1994, s. 312–313; Francis Sejersted, *Socialdemokratins tidsålder: Sverige och Norge under 1900-talet*, Nya Doxa, Nora, 2005, s. 55–56.

⁴² Koselleck 2004, s. 185–190.

läsare inte behöva ”blicka tillbaka till den eller den epoken [...] då utvecklingen tog ett språng framåt” de levde ju i en tid där de största av språng höll på att tas, ”ett af världshistoriens stora märkesår, en utgångspunkt för en ny utveckling”.⁴³

Upplevelsen av att leva i en världshistorisk tid återkommer sedan flertalet gånger i de båda tidningarna. Så är exempelvis fallet i DN vid årsskiftet 1913 då det gångna året ännu en gång ansågs ha varit ett ”världshistoriskt märkesår”. Världspolitikern hade präglats av många världshistoriska händelser vars motsvarigheter man inte upplevt på över fyra decennier. Året beskrevs ha lagt grunden för en ny utveckling och för ”vidsträckta perspektiv mot framtiden”. I SAP ansågs 1912 ha varit ett år då mänskligheten upplevt ”så många dramer af världsomfattande natur, att det utan öfverdrift kan sägas att framtida släkten skola läsa dess historia med inträse, beundran – och berättigad harm”. Med liknande ordalag beskrev SAP, vid nyåret 1914, tiden som då pågick som ett epokmässigt ”världsmoment”. Läsarna och deras barn antogs under sin livstid få komma att uppleva de största händelserna som världen någonsin skådat. I jämförelse med andra epokavgörande perioder, så som romarrikets sista år och renässansen, blir dessa periodern närmast ”en stilla dag” medan den framtid som väntar kan liknas vid en ”öfversvämmande väldig flod”.⁴⁴

Även i nyårskrönikor där det monumentala inslaget inte var lika ”världshistoriskt” eller uttalat epokavgörande som i exemplen ovan, återfinns ändå snarlika framtidsförväntningar. Vid årsskiftet 1904 beskrev SAP att landet befann sig en tid av ”fred, allmänt välstånd och framåtskridande”. Vid årsskiftet 1906 antogs SAP:s läsare ha upplevt ett år präglat av strävsamhet. Det var ett år där handeln och industrin blomstrat och där bostäder och affärslokaler ploppat upp som ”svampar ur jorden”. Det allmänna välståndet hade förbättrats och skörden hade varit enorm tack vare teknisk utveckling och nya maskiner. Året ansågs helt enkelt ha varit ovanligt framgångsrikt. Dessutom antogs de flesta av läsarna ha kunnat se att deras ansträngningar resulterat i egna framgångar. När DN vid nyåret 1907 skulle summera det gångna året var det ett år som i Europa hade präglats av utveckling och framsteg på en rad områden. Sällan hade ett nytt år tyckts så hoppingivande. Vid nyåret 1913 tecknar SAP bilden av en värld som befinner

⁴³ ”Ett världshistoriskt år.”, *Dagens Nyheter*, 1904-12-31, s. 1–2; ”Det världshistoriska 1905.”, *Dagens Nyheter*, 1905-12-31, s. 1–2, citat på s. 1.

⁴⁴ ”Året 1912 i utrikespolitiken.”, *Dagens Nyheter*, 1913-01-02, s. 4; ”Återblick på år 1911”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1912-01-03, s. 1–2, citat på s.1; ”Hvad som försiggår.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1914-01-07, s. 6.

sig i den ”fortgående evolutionen mot högre ideal” ur vilken man kunde förvänta sig en allt bättre framtid.⁴⁵

Ur dessa förväntningar går det också att skönja hur en stolthet växte fram över det egna landet och/eller gruppens framsteg. Så är till exempel fallet vid årsskiftet 1911 i DN. Sverige kunde vid årsskiftet blicka tillbaka på ett år då dess internationella anseende hade stärkts. Utländska kongresser hade arrangerats i landet och de utländska besökarna hade lovordat Sveriges utveckling. Landets plats bredvid världens ledande nationer var på väg att intas, något som ansågs sporra dess invånare till nya ansträngningar och framåtskridande. Även på andra sidan Atlanten hade hemlandets stigande stjärna noterats. Vid årsskiftet 1910 beskrevs ”det lilla bortglömda landet” tack vare Nobeldagen stiga ut ”ur vinterskymningen och fram i nationernas krets” för att påminna om att ”det som kulturnation kan räknas bland de främsta”. I förväntningarna går också att ana en växande stolthet som omfattade såväl det mindre svensk-amerikanska sammanhanget som det större sammanhang som de var en del av. Vid årsskiftet 1912 beskrev SAP hur knappt något ”av landets städer och troligen inga af nordvästerns kunna uppvisa en så hastig och kraftig tillväxt under de senaste åren som Minneapolis”. Svensk-amerikanerna beskrevs som ett framåtskridande folk som under de senaste åren kommit att besitta allt viktigare poster inom allt från politiken och rättsväsendet till handeln, vetenskapen och utbildningsväsendet. Minneapolis beskrevs röra sig lugnt och stadigt framåt och den oro som fanns i andra städer syntes knappast till i Minneapolis.⁴⁶

Även vid de årsskiften där man ansåg sig summera år som inte varit särskilt händelserika framträder framtidsförväntningar om kommande framsteg. Bland exemplen kan DN vid årsskiftena 1909 och 1911 samt SAP vid årsskiftet 1905 lyftas fram. I SAP beskrivs det gångna året, 1904, som ett år då inget särskilt inträffade. Men det var inte skäl för att tro att framtiden inte kommer att vara innehållsrik: ”Det år, som snart inträder, kommer tvivelsutan att bli rikt på händelser som hafva betydelse för hela mänskligheten.” I DN vid årsskiftet 1909 är beskrivningen snarlik. Året som gått beskrivs inte ha varit ett särskilt händelserikt år, men det betyder inte att året inte har varit betydelsefullt: ”I vår tid är världen för hvarje dag en annan än den var dagen förut.”

⁴⁵”Kortfattad återblick på det gångna året.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1904-01-05, s. 8–9, citat på s. 8; ”Återblick.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1906-01-02, s. 8, citat på s. 8; ”Vid årsskiftet.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1905-12-26, s. 6; ”Ett brytningsår.”, *Dagens Nyheter*, 1906-12-31, s. 1–2.; ”Godt nytt år!”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1913-01-01, s. 6.

⁴⁶”1910. Från Sveriges horisont.”, *Dagens Nyheter*, 1911-01-02, s.4; ”Sveriges storhetsdag.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1910-01-04, s. 6; ”Ett blad ur Minneapolis historia. Året 1911.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1912-01-03, s. 2.

Samma resonemang återupprepas i DN vid årsskiftet 1911 där även de lugnaste åren sägs kunna vara de mest innehållsrika.⁴⁷

En av de mer intressanta typerna av framtidsförväntningar som märks av är de som framträder när krönikörerna riktar blicken österut, mot Asien. De görs inte särskilt ofta under perioden men i dessa fångas känslan av att vara på väg mot en ny tid där den gamla världsordningen är på väg att förändras. Första gången detta framträder är i samband med rysk-japanska kriget 1904–1905. SAP beskriver vid årsskiftet 1905 den japanska segern som årets ”viktigaste världshistoriska tilldragelse”. Japanernas långa belägring av Port Arthur ansågs vara en av historiens mest ”hårdnackade”. I DN vid samma årsskifte skildras hur något motsvarande japanernas krigsinsats ”aldrig öfverträffats i krigshistorien”. Japanerna hade på några decennier kommit att visa sig jämbördiga med ”den hvita rasens folk” och dess armé tillhörde ”kanske den förnämsta i hela världen”.⁴⁸

Ett antal år senare, vid årsskiftet 1912, pågår Xinharevolutionen i Kina. Kejsardömet Kina är på väg att upplösas och ersättas av republiken Kina. Det gånga året som DN skildrar som ”ett af de i politiskt afseende betydelsefullaste vår generation upplefvat” har sett sin kanske viktigaste händelse i ”den yttersta östern”. Även om revolutionsförloppet fortfarande pågår är det ”ett oföränderligt faktum att grundvalen här är lagd till en ny tid för den gula rasens 400 miljoner. I den gula världens historia kommer året 1911 att bli ej mindre betydelsefullt än året 1789 var för Europa”. Två årsskiften senare, 1914, skildrar SAP hur ett nytt Asien håller på att formas. Kina ”håller på att träda in på den mänskliga konkurrensens skådebana med sina rent af outtömliga, hittills så godt som obrukade resurser”. Även i Japan märks förändringen: ”Femtio miljoner japaner ha fyllts af ett starkt nationellt själfmedvetande. Asiens folk ha sent omsider börjat taga vara på sitt eget. De proklamera sin egen rätt och taga sitt eget ansvar.”⁴⁹

Det mest påtagliga i alla dessa framtidsförväntningar är deras sammanhållna konsistens. Något omfattande ifrågasättande av framstegen förekommer inte. Oavsett om det gånga året har varit rikt på framgångar eller haft en mer lugn karaktär är förväntningarna om fortsatta framsteg

⁴⁷ ”Reflexioner vid årsskiftet.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1904-12-27, s. 8; ”Förberedelsernas och konsolideringens år.”, *Dagens Nyheter*, 1909-01-02, s. 2; ”1910. Från Sveriges horisont.”, *Dagens Nyheter*, 1911-01-02, s. 4.

⁴⁸ ”En kortfattad återblick på det gångna året.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1905-01-03, s.8–9, citat på s. 9; ”Ett världshistoriskt år.”, *Dagens Nyheter*, 1904-12-31, s. 1–2, citat på s.1.

⁴⁹ ”1911 i världspolitiken.”, *Dagens Nyheter*, 1912-01-02, s. 4; ”Hvad som försiggår.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1914-01-07, s. 6.

närvarande. Övertygelsen, eller medvetenheten, om att leva i en ny, unik, för att inte säga världshistorisk, tid framstår som bergfast under perioden. Även om merparten av de unika händelserna utspelade sig i västvärlden märks hur utvecklingen i Japan och Kina inordnas i förväntningarna om framsteg. Den nya tiden och dess unika karaktär angick inte bara västvärlden, även Asiens jättar noterades och antogs få en allt större framtida betydelse. Men även om framstegen dominerade perioden var decenniet före världskriget långt ifrån bekymmersfritt. Även motgångar förekom.

Att se framåt i motgång

I de förväntningar som framträder när bakslag och motgångar fyller erfarenhetsrummet, eller tycks skönjas vid förväntningshorisonten, går det mot slutet av perioden att identifiera en viktig skillnad mellan de båda tidningarna. Hur de båda tidningarna skildrade framtiden i tider av motgångar kan tänkas ha en stor betydelse för förståelsen för den framtidskultur som präglade perioden. Men låt oss börja med periodens största motgång.

Hösten 1907 drabbades USA av en ekonomisk kris vars svallvågor kom att märkas även på andra sidan av Atlanten. Decenniet före krisen, som har gått under benämningen *Paniken 1907*, hade USA haft en årlig tillväxttakt på 7,3 procent – vilket i realiteten inneburit att USA:s industriella produktionskapacitet närmast dubblerats sedan mitten av 1890-talet. Aldrig tidigare hade USA:s ekonomi vuxit så snabbt. Men tillväxten krävde sitt pris. Mer och mer kapital behövdes för att svara mot marknadens växande efterfrågan. När så San Francisco 1906 drabbades av en omfattande jordbävning riktades väsentliga mängder av det tillgängliga kapitalet om för att återuppbygga staden. Succesivt började kapitalet som drivit tillväxten att sina. I avsaknad av centralbank var de amerikanska bankerna beroende av varandra. När samarbetet inte fungerade, belåningen växte och spekulatören ökade byggdes en perfekt storm upp. När oron tilltog under hösten 1907 föll finansinstitut som dominobrickor och medborgare rusade till bankerna för att plocka ut sina tillgångar. 1900-talets första stora ekonomiska kris var därmed ett faktum.⁵⁰

Hur sammanfattades då panikåret 1907 i SAP? För det första var man övertygad om att man just upplevt ett historiskt krisår som i historien skulle sälla sig till klassiska amerikanska krisår

⁵⁰ Robert F. Bruner & Sean D. Carr, *The panic of 1907: lessons learned from the market's perfect storm*, Wiley, Hoboken, N.J., 2009, s. 7–8, 13–17, 35–37, 51–56, 77–79.

som 1857, 1883 och 1893. Återigen gör sig känslan av att uppleva historiska och unika händelser påmind. För det andra och kanske mest noterbara utifrån undersökningens perspektiv så beskrevs året sluta i ”förhållanden, som i mångt och mycket äro starkare och säkrare än de voro då det började”.⁵¹

Krönikans slutpoäng kan mycket väl ha en rationell grund i prognoser över ekonomins återhämtning, artikelns innehåll bygger i stort på en sådan analys. Samtidigt är det noterbart att motgången hanterades genom att försöka höja blicken och se de relativa framgångarna. Var det ett tillfälligt desperat försök att ingjuta hoppfullhet efter ett brutalt krisår? Eller symboliserar betonandet av den relativa framgången, trots motgången, ett större mönster?

När 1908 ett år senare skulle summeras inleds övergången till det ekonomiska läget med att påtala att ”[a]llting är relativt här i världen”. Ekonomin, som fortfarande inte hade återhämtat sig till före 1907 års panik, upplevde stadiga förbättringar och trots strejker hade handeln ”ånyo [...] blomstrat upp”. På de amerikanska järnvägarna märktes hur varutransporterna, och därmed ekonomin, började ta fart. Från jordbruket rapporterades dessutom det gångna årets skörd ha slagit nytt rekord. De relativa framstegen tycks närmast ha överskuggat periodens djupaste ekonomiska kris. Värre, menade SAP, hade det varit i Sverige under det föregående året. Skörden hade förvisso varit god, men av de länder som drabbats av den ekonomiska krisen tycktes ”knappast något [...] hafva drabbats så hårdt som Sverige”. Det gamla hemlandet hade det gångna året upplevt omfattande ekonomiska spekulationer och bedrägerier. På arbetsmarknaden hade djupa och omfattande arbetskonflikter närmast kastat landet i ”ett fruktansvärdt elände”, som man med nöd och näppe hade lyckats undvika genom att arbetarna kapitulerat och arbetsfred slutits. Hur Sveriges framtid såg ut beskrevs som närmast omöjligt att uttala sig om, men behovet av arbetsfred ansågs vara påtagligt.⁵²

Bilden som tecknas av de svenska framtidsutsikterna i SAP vid nyåret 1909 är allt annat än ljus. Den kris som började på hösten 1907 i USA hade under 1908 gjort ett märkbart avtryck i Sverige. Innan vi går in på att titta på hur DN gestaltade det gångna året och blickade mot de kommande ska vi först titta närmare på det påstående som görs i SAP om att Sverige var synnerligen hårt drabbat. Under pågående kris var detta säkerligen svårt att reda ut, men så här i efterhand går det att luta sig mot historiska data. Rodney Edvinsson beskriver krisen 1907–1908 som den

⁵¹ ”Det finansiella läget.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1908-01-07, s. 6.

⁵² ”Återblick.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1909-01-05, s. 6.

allvarligaste Sverige upplevt sedan 1870-talet. Krisen sammanföll med omfattande arbetsmarknadskonflikter där arbetarsidan åkte på ett flertal kännbara förluster. I synnerhet förlusten i samband med denorstrejken som skulle komma att äga rum 1909. Detta resulterade i en nedgång i arbetarnas reallöner och fackförbunden tappade mer än hälften av sina medlemmar. Men BNP-fallet i Sverige var inte, som SAP beskriver det, värre än i andra länder. Tvärtom slog krisen som hårdast mot USA. Under krisåren 1907–1908 föll Sveriges BNP med 1,7 procent – att jämföra med ett fall på 8,2 procent i USA. Varken Norge eller Danmark drabbades dock av något BNP-fall.⁵³

Vid nyåret 1909 skildras krisåret 1908 av DN som ett av de mest intressanta åren Sverige hade upplevt. Krisen hade förvisso slagit hårt, men tycktes ha nått sin botten. En ljusning skyntades i ekonomin. Årets mest betydelsefulla händelse för de svenska förhållandena var de allvarliga arbetsmarknadskonflikterna som dragit Sverige till randen av ett ”socialt krig”. Men tack vare parternas ”besinningsfullhet” hade situationen lyckats avvärjas. Nu hoppades man att arbetsmarknaden och landet skulle få det lugn som man länge väntat på. DN menade att det fanns skäl till att hysa sådana förhoppningar. Under krisen hade sammanhållningen mellan klasserna stärkts genom att mer välbeställda grupper hjälpt de mest utsatta. Trots striderna anades den ”sociala samhörighetskänslan” växa. Framtiden för Sverige tycktes inte på långa vägar vara lika otydlig som SAP framställt det som. Tvärtom fanns en stolthet över sättet Sverige hanterat det gångna året på och så länge svenskarna och kommunerna drog lärdomar av sina överbelastningar så ”kunde vi med största förhoppning se mot framtiden”. På i stort sett alla områden väntade nya uppgifter som krävde samhällelig förändring. Grunden för detta ansågs ha lagts under 1908. Vid nyåret 1909 ansåg DN att det fanns flera skäl att glädjas åt framtiden än vad det gjort för ett år sedan.⁵⁴

Ett år senare, vid nyåret 1910, hade Sverige genomorstrejken upplevt sin ditintills mest omfattande arbetsmarknadskonflikt. Räknat utifrån antalet förlorade arbetsdagar till följd av arbetsinställelser har inget annat år i Sveriges historia haft lika många förlorade arbetsdagar som 1909.⁵⁵ Hur skulle nu DN, efter sina utsagor vid årets början, summera 1909? Det korta svaret är – på ett sätt som var snarlikt det föregående året. Trots arbetsmarknadskonflikten menade

⁵³ Rodney Edvinsson, ”Den svenska konjunkturcykeln 1700–2000”, *Ekonomisk debatt*, 2005:8, s. 16–29, s. 24.

⁵⁴ ”Årsskifte i de billigare pengarnas tecken.”, *Dagens Nyheter*, 1908-12-31, s. 2; ”Förberedelsernas och konsolideringens år.”, *Dagens Nyheter*, 1909-01-02, s. 2, citaten på s. 2.

⁵⁵ Lundh 2010, s. 128–129.

DN att ekonomin utvecklats relativt väl. Om inte konflikten hade ägt rum skulle resultatet till och med ha blivit ”ganska godt”. Det nya år som man nu gick till mötes bedömdes återigen ha betydligt bättre förutsättningar än det föregående: ”Årsskiftet kommer således nu under betydligt ljusare auspicer än förra året, och detta trots storstrejken. Att den skadat landet är uppenbart, men verkningarna ha dess bättre icke blivit så svåra som man haft anledning att befara.”⁵⁶

I fallstudiens djupaste ekonomiska kris verkar båda tidningarna ha präglats av en tillförsikt till framtiden. Det var tuffa tider, i viss mening de tuffaste som ditintills upplevts, men de kommande åren betraktades med tillförsikt. Förväntningarna om framsteg tycks ha varit så starka att de färgade av sig även i kristid. Samtidigt har vi hitintills tittat på periodens påtagligaste krisår. Uppenbarar sig några skillnader om vi tittar på hur motgångar skildras under några av periodens andra år?

Vid årsskiftet 1904 beskrev DN det gångna året som ett år som inte hade varit ”framstegets märkesår” gällande politisk och social utveckling. Runtom i Europa hade man sett tillbakagångar till följd av politiskt vanstyre och växande motsättningar. Världsekonomin beskrevs dessutom se ut att röra sig mot en depression. Men, trots dessa för framtiden oroväckande skeenden, kunde man tryggt se att vetenskapen fortsätter ”sin stolta och befriade bana” och att inget tycks ”hämna vägen framåt mot det oändliga”. Genom vetenskapens framsteg skulle samhället trots orosmolnen kunna omorganiseras på ”rättens och förnuftets grundvalar”.⁵⁷

I SAP vid årsskiftet 1905 blickade man tillbaka på ett år som förvisso beskrevs som ett gott år, men också ett år som inte hade präglats av några större händelser i USA. Däremot fanns det saker att både hoppas på och oro sig över i en kommande framtid. Av dessa förväntade händelser märks tydligast oron för ett kommande storkrig. Närmast årligen beskrevs det florerade rykten om ett kommande krigsutbrott. Risker för ett sådant utbrott beskrevs dock detta år vara större än tidigare. Krönikan avslutades med en uppmaning till läsarna om att ta det nya året som ett tillfälle att:

’börja på nytt’ – att föresätta oss nya ideal, nya höjder, som vi med allvarlig sträfvän ämna söka att uppnå under de kommande tolf månaderna, och under alla förhållanden hoppas vi att under det nya året lyckas

⁵⁶ ”Det gångna året ett konsolideringsår.”, *Dagens Nyheter*, 1909-12-31, s. 4.

⁵⁷ ”Vid årsskiftet.”, *Dagens Nyheter*, 1903-12-31, s.1–2, citat på s. 2.

bättre än under det flydda. Med ärlig sträfvan, fast föresats och hjälp från alla goda gåfvors gifvare skall äfven detta lyckas.⁵⁸

Som synes är tillförsikten till framtida framsteg påtaglig även när motgångarna framträder före krisåren 1907–1908. Någon större skillnad i förhållande krisåren märks inte heller. En iakttagelse bör också göras avseende den avslutande uppmaningen i SAP om att man med strävsamhet och Guds hjälp kunde lyckas med sina mål. Den typen av framtidsförväntningar förekommer ofta i SAP under perioden men aldrig i DN. I nästa del kommer jag att titta närmare på dessa. Men innan dess finns det anledning att titta på den skillnad som framträder mellan de båda tidningarna under periodens senare år.

Mot slutet av perioden tycks framstegens förmåga att trumfa motgångarna börja avta i DN. Vid årsskiftet 1914 skildras hur det gånga året präglats av besvikelser och motgångar och att mänskligheten tagit ”ett steg tillbaka på utvecklingens väg”. Citatet är förvisso ett exempel på en implicit framtidsförväntning om att mänskligheten borde och kan röra sig framåt, men någon förväntan om fortsatta framsteg förekommer, till skillnad från tidigare exempel, inte denna gång. Istället tycks flera orosmoln ha hopat sig på himlen. Även vid årsskiftet två år tidigare, 1912, förekom förväntningar på ett snarlikt sätt. Förhoppningar om ”framstegets era”, som man ansåg sig befinna sig i, hade under föregående år varit fullt av ”tomma illusioner” och världspolitiken beskrevs präglas av djupa problem. Istället för att som tidigare, till exempel vid årsskiftena 1904 eller 1908, åberopa en hoppfullhet, trots motgångarna, inför framtiden utifrån de framsteg som ägt rum eller anades komma frikopplades denna gång motgångarna allt mer från framstegen. DN beskrev det som förödmjukande att mänskligheten, trots framåtskridanden inom teknikens, vetenskapens och demokratins områden, tycktes vara så nära att, på grund av sin primitivitet, kasta sig själv i fördärvet.⁵⁹

Samspelet mellan framsteg och motgångar kompliceras på ett märkbart sätt i DN mot slutet av perioden. Även om förväntningen om en kommande framstegspräglad tid kvarstår är den nu utsatt för rörelser som hotar att bryta den. I SAP tycks dock samspelet mellan framstegen och motgångarna att ha fortsatt som innan. Vid nyåret 1913 uttrycks förvisso en förväntan om ett

⁵⁸ ”Reflexioner vid årsskiftet.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1904-12-27, s. 8.

⁵⁹ ”Världspolitiken år 1913.”, *Dagens Nyheter*, 1914-01-02, s. 4; ”1911 i världspolitiken.”, *Dagens Nyheter*, 1912-01-02, s. 4.

stundande ”blodsdrop”. Men det i en del av ett längre resonemang om att mänsklighetens utveckling på det stora hela är på rätt väg och att framtiden ser god ut.⁶⁰

Man är sin egen lyckas smed

I *Culture as history: the transformation of American society in the twentieth century* menar Warren I. Susman att det går att ana hur ett amerikanskt utmärkande kulturellt beteendemönster kom att utvecklas mot slutet av 1800-talet. Det sena 1800-talet var förändringarnas tidevarv i allmänhet och i synnerhet i USA. Industrialiseringen och utveckling gick i en rasande takt. Gamla sanningar kom i nytt ljus och samhällets organisering var i en ständigt pågående förändring. Samtidigt fanns i USA en i grunden arminiansk och icke predestinerad föreställning som vilade på den protestantiska arbetsmoralens värdesättande av strävsamhet och ansträngning. Det var en tid där det gamla mötte det nya och mitt i detta möte stod USA:s invånare. Detta formade den amerikanska kulturen på flera sätt, men Susman pekar särskilt på ett par saker. Dels blev invånarna medvetna om att den förändring de genomlevde var fundamental, men det var också möjligt att i allt högre grad förstå och betrakta förändringen objektivt. Dels började ett självmedvetande ta form där individen fick en större betydelse då denne genom sin egen försorg i allt högre grad antogs kunna påverka sitt liv.⁶¹

Även Burke är inne på ett liknande spår när han i artikeln ”Does hope have a history” betonar att hoppfullheten i historisk tid, liksom i vår samtid, varierar och påverkas av plats och kultur. Som exempel lyfter han fram den amerikanska respektive den franska drömmen som båda går att härleda ur respektive lands revolutioner. Den amerikanska drömmen menar Burke konstitueras av frihet och möjligheter för individen medan den franska drömmen konstitueras av frihet och jämlikhet för alla. Därigenom uppstår en viktig kulturell skillnad mellan en individualistisk amerikansk hoppfullhet och en fransk kollektiv hoppfullhet. Burke poängterar vidare att migration och nybygggaranda ofta rymmer en särskild typ av hoppfullhet som kan vara både utopisk och innehålla en förväntan om ett bättre liv.⁶²

Anne Sofie Beck Knudsen har genomfört en studie av hur migrationen från Skandinavien under 1800-talet och tidigt 1900-tal påverkade på individualismen hos de som stannade respektive de

⁶⁰ ”Godt nytt år!” Svenska Amerikanska Posten, 1913-01-01, s. 6.

⁶¹ Warren I. Susman, *Culture as history: the transformation of American society in the twentieth century*, 1. ed., Pantheon Books, New York, 1984, s. 273–276.

⁶² Peter Burke, ”Does hope have a history?”, *Estudos Avançados*, 26:75, 2012, s. 207–218, s. 212–215.

som emigrerade. Hennes resultat är mycket intressanta. Beck Knudsens undersökning visar att de som emigrerade hade ett mer individualistiskt tankesätt än de som stannade kvar. Utifrån detta menar Beck Knudsen att massemigrationen, för landet som utvandringen skedde ifrån, innebar ett märkbart kulturellt skifte i synen på individ – kollektiv. Kollektivismen stärktes i de delar av landet där utvandringen var som störst: ”The cultural change that took place during the Age of Mass Migration was sufficiently profound to impact cross-district cultural differences in present day Scandinavia.” Samtidigt är Beck Knudsens studie huvudsakligen inriktad på förhållandena i utvandringsländerna och hur kulturen där utvecklades i en mer kollektivistisk riktning.⁶³ Hur blev den kultur som de, enligt Beck Knudsen, mer individualistiska utvandrarerna formade i sitt nya hemland? Den här delen av fallstudien kan rikta ljuset mot den frågeställningen. Därför att förutsatt att den svenska drömmen, i den mån den kan tänkas existera(t), var mer lik den franska eller åtminstone mer kollektivistisk än den amerikanska drömmen så kan man anta att det i den svensk-amerikanska kontexten formades en typ av hybridkultur influerad av den svenska kulturen, migranternas individualism och den amerikanska kulturen.

Den stora skillnaden mellan DN:s och SAP:s nyårskrönikor uppenbarar sig i de fall där krönikorna vänder sig direkt till läsarna med en mer eller mindre direkt uppmaning inför det kommande året. Dessa framtidförväntningar utmärks av att de betonar individens egna ansvar för sin framtid och möjligheterna som var och en har att göra sitt liv bättre.

Ett exemplen återfinns i SAP vid årsskiftet 1906. Krönikan gör ett krasst konstaterande om att det är svårt att veta vad framtiden ska bära med sig, men att det inte är skäl att inte se hoppfullt på framtiden: ”Om vi gör vårt bästa – hvar i sin stad – skall det nog gå bra.” Vid efterföljande årsskifte, 1907, beskrivs man återigen gå en okänd framtid till mötes samtidigt som krönikan uppmanar läsarna till att ”efter bästa förmåga utföra våra plikter och sysslor så samvetsgrant, att vi icke på grund af eget förvållande skola blifva besvikna i våra förhoppningar”.⁶⁴ Som märks i dessa förväntningar är de inte fullständigt individualistiska. Snarare formas de i ett samspel där den enskilde är en del av ett kollektiv men där det egna ansvaret understryks.

⁶³ Anne Sofie Beck Knudsen, ”Those Who Stayed: Individualism, Self-Selection and Cultural Change During the Age of Mass Migration”, Discussion Papers 19-01, University of Copenhagen, Department of Economics, 2019, s. 2–5, 37–38, citat på s. 37.

⁶⁴ ”Vid årsskiftet.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1905-12-26, s. 4, citat på s. 4; ”Vid årsskiftet.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1906-12-25, s.8, citat på s. 8.

Tre andra exempel återfinns vid slutet av fallstudiens period. Vid årsskiftet 1913 beskriver SAP att "[v]år tid är det skarpa förståndets och den kalla beräkningens, då den, som vill se sina företag krönas måste lita mer på sin egen förmåga och skarpsinnighet än på det blinda ödet". Har man bara tänkt igenom sina handlingar och utför de väl finns få hinder för ens framgång. Vid årsskiftet 1911 uppmanas SAP:s läsare att "[v]årda det individuella fröet och den kollektiva plantan så kan vi med någorlunda trygghet se framemot framtiden". Vid följande årsskifte, 1912, framträder mönstret igen. Krönikan poängterar förvisso att livet ytterst ligger i en högre makts händer men att det trots allt, genom att analysera erfarenheter, tankesätt och förhoppningar, går att "komma till slutledningar, hvilka till någon del gifva oss en föreställning om hur det kommande året skall komma att te sig för våra blickar". Detta menar krönikan är möjligt efter som att:

Människolifvet är icke ett planlöst virrvarr af förhållanden och omständigheter, öfver hvilka individen icke äger någon kontroll eller bestämmanderätt, utan det är en kedja af sammanhängande orsaker och verkningar, visserligen mer eller mindre beroende på och dominerande af individens förmåga att utnyttja sina gåfvor och anlag, men dock icke begränsade af orubbliga band. Detta vill med andra ord säga, att individuellt sedt, är människan Icke bunden af konventionella lagar och bestämmelser; ett järnhårdt öde, eller omständigheternas föränderlighet, utan har hon under alla dessa förhållanden alltid fri vilja att handla i öfverensstämmelse med sina åsikter, fattade efter mogen öfverläggning.⁶⁵

I DN förekommer inga motsvarande förväntningar under perioden. Anslaget är istället oftast kollektivt orienterat och handlar om hur Sverige som samhälle ska ta sig an framtiden. Som exempel kan krönikan i DN från nyåret 1911 lyftas fram där Sveriges stärkta internationella ställning skulle sporra landet, som kollektiv, till större ansträngningar och framåtskridande. Ett annat exempel återfinns i DN vid årsskiftet 1904 där en stundande upplösning mellan Sverige-Norge beskrivs väcka oro. Krönikören betonar att vi, som kollektiv, behöver handla förstärkt för att möta kommande svårigheter. Ett tredje exempel är den "sociala samhörighetskänslan" som vid krisårsskiftet 1909 anades vara växande.⁶⁶

Dessa för SAP utmärkande individorienterade framtidsförväntningar är viktiga att försöka förstå. Inte minst därför att de får en stor betydelse för framtidskulturen i både denna och i

⁶⁵ "Godt nytt år!", *Svenska Amerikanska Posten*, 1913-01-01, s. 6; "Godt nytt år!", *Svenska Amerikanska Posten*, 1910-12-27, s. 6; "Vid årsskiftet.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1911-12-27, s. 9 (s. 1 del II), blockcitatet på samma sida.

⁶⁶ "1910. från Sverges horisont.", *Dagens Nyheter*, 1911-01-02, s. 4; "En god vilja.", *Dagens Nyheter*, 1904-01-02, s. 2; "Förberedelsernas och konsolideringens år.", *Dagens Nyheter*, 1909-01-02, s. 2, citat på s. 2.

kommande fallstudier. Värt att poängtera är att det inte är fråga om en total individualism utan att förväntningarna snarare förenar och placerar individen i ett samspel med ett större kollektiv såväl som med en högre makt. Mycket talar därför för att Susmans beskrivning av framväxten av ett amerikanskt kulturellt beteendemönster som präglas av icke predestination, självmedvetenhet och betydande inflytande över sitt eget liv reflekteras i SAP:s nyårskrönikor. Den amerikanska drömmen som Burke redogör för tycks i hög grad ha integrerats i den svensk-amerikanska kulturen. Även relationen mellan individualismen hos migranterna och kollektivismen hos de som stannade som Beck Knudsen beskriver återspeglas tydligt genom jämförelsen mellan SAP och DN. Detta sätter samtidigt fingret på en av den här uppsatsens metodiska fördelar. Genom jämförelsen går det att se hur förväntningarna skiljer sig åt och formar skilda kulturer.

Drömmar om världsfred och krigsutbrott vid horisonten

Några av de mest utmärkande förväntningarna som framträder i stort sett årligen i åtminstone någon av tidningarna är de som uppstår när krönikörerna blickar ut mot omvärlden. Å ena sidan utgörs dessa av erfarenhetsrummets närliggande erfarenheter av fred och mer avlägsna erfarenheter av krig och å andra sidan av en förväntningshorisont där ett större krigsutbrott såväl som en större global fredsutveckling av och till skyntar fram. Decenniet före världskriget lyfts ofta i tidigare forskning fram som präglad av fredssträvanden. I Sverige hade 1800-talets frihandel, industrialisering och fred bidragit till att forma ett förhållande där Sverige stod som vinnare i en tilltagande globalisering. Freden och moderniteten vävdes samman. I den svenska arbetarrörelsen och i liberala kretsar hade freds rörelser med gränslösa anspråk tagit form vilka förstärkte strävandena efter en världsfred. Klas Göran Karlsson lyfter särskilt fram hur tanken om en framtid i fred växer sig allt starkare i liberala kretsar. Han menar att krig allt mer föreställdes tillhöra det förgångna – något som han menar gjorde att när kriget väl bröt ut så kom det ”snabbt och för många högst oväntat”.⁶⁷

Förväntningarna om fred liksom förväntningarna om krig konstitueras i relation till varandra och bildar därmed ett motsatspar i vars samspel förväntningar om den oroliga omvärldens utveckling uppstår. Utan ett krigsutbrott vid förväntningshorisonten finns få, för att inte säga

⁶⁷ För freden och moderniteten se Magnus Jerneck, ”Modernitet och småstadsidentitet – mönsterlandet Sverige som fredlighetens land”, i Magnus Jerneck (red), *Fred i realpolitikens skugga*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 77–95; För liberala och arbetarrörelsens fredssträvanden se Fredrik Egefur, *Gränslösa rörelser för fred 1889-1914: aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism*, Forskarskolan, Historiska institutionen, Humanistiska och teologiska fakulteterna, Lunds universitet, Diss. Lund : Lunds universitet, 2020, Lund, 2020; För kriget som oväntat se Klas-Göran Karlsson, *Det moderna trettioåriga kriget: Europa 1914–1945*, Första utgåvan, Natur & Kultur, Stockholm, 2019, s. 29–34, citat på s. 33.

ingen, anledning att särskilt betona rådande fredsförhållandens fortsatta kontinuitet. I en tid där erfarenhetsrummet endast rymmer avlägsna erfarenheter av krig och där krig inte skymtar vid förväntningshorisonten finns ingen anledning att påtala vare sig erfarenheter av eller förväntningar om fortsatt fred. Freden får i en sådan tid antas vara ett outtalat normaltillstånd.

När Japan och Ryssland 1904–1905 brakade samman i det rysk-japanska kriget var dock inte freden ett outtalat normaltillstånd. Redan vid årsskiftet 1904, innan kriget brutit ut, märktes en påtaglig oro för ett stundande krig mellan Japan och Ryssland i både DN och SAP. I SAP uttrycktes en förhoppning om att ”den fred som nu överallt är rådande, måtte få fortfara så att det nya året kan få sitt inträde förutan blodsutgjutelse”. I DN var oron än mer påtaglig. Risken för ett stormaktskrig som i sin tur skulle kunna resultera i ett ”världskrig” var överhängande.⁶⁸

Kriget som till västvärldens stora förvåning utföll med en japansk seger 1905 kom i grunden att stärka Japans internationella rykte som maktfaktor såväl som ändra hur Europa betraktade Japan. Det vid nyåret 1905 fortfarande pågående kriget mellan Japan och Ryssland utgjorde också fond till förväntningar om hur framtida framsteg skulle påverkas. I DN skildras hur en maktförskjutning ägde rum där den ”hvita rasen” började förlora sitt herravälde till följd av Japans militära framgångar i kriget.⁶⁹

Under perioden märks framförallt två typer av framtidsförväntningar av. Dels en större fredstanke som kopplar an till mänsklighetens framsteg och möjligheter till fredliga internationella samarbeten, dels en mer direkt, eller vardagligare, förväntan som utgår från den fred som för tillfället råder. Båda typerna av framtidsförväntningar reflekteras vanligtvis direkt, eller indirekt, mot en oro för ett stundande krigsutbrott. Ett exempel på den första typen av framtidsförväntningar märks i DN vid årsskiftet 1906. På den europeiska politiska arenan är ett systemskifte på väg att äga rum med start i Storbritannien. Från imperialism till ”demokratiens och fredstankens stora principer”. Den antagonism som så ofta gjort sig påmind mellan Tyskland och Storbritannien beskrivs vara avtagande. Ett mer explicit exempel märks i SAP vid årsskiftet 1910. Krönikan tar sin utgångspunkt i ett resonemang från en tysk, icke namngiven, vetenskapsman som menar att den pågående utvecklingen och framstegen leder mänskligheten bort från krig. Fredstider, likt de man har upplevt de senaste åren, bygger en materiell välfärd som

⁶⁸ ”Krigsmoln på nyåret.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1903-12-29, s. 8; ”Vid årsskiftet.”, *Dagens Nyheter*, 1903-12-31, s. 1–2, citat på s. 1.

⁶⁹ ”Ett världshistoriskt år.”, *Dagens Nyheter*, 1904-12-31, s. 1–2, citat på s. 1.

kommer allt fler till del. Den materiella utvecklingen, som uppskattas av många, förutsätter i sin tur att produktion och handel inte störs av krig. Handeln kan därigenom segra över kriget. Krönikan menar att det finns flera tecken i samtiden som pekar på att mänskligheten allt mer börjar inse fördelarna med att komma överens på fredlig väg. De båda exemplen som redogörs för ovan demonstrerar väl hur framtidsförväntningen om ett pågående skifte mot en internationell fredlig framtid speglas mot en mer outtalad oro för en alternativ, krigisk framtid.⁷⁰

Den andra typen av framtidsförväntning märks bland annat i SAP vid årsskiftet 1907 och i DN vid årsskiftet 1910. I SAP inleds krönikan med att konstatera att landet även under föregående år varit förskonat från krig och farsoter. Tack vare freden har utvecklingen i landet varit god och bidragit till landets välstånd. I DN beskrivs året ”klinga ut i fredslugn” och revanschtanken mellan Frankrike och Tyskland tycks vara döende samtidigt som Tysklands och Storbritanniens relationer förbättrats. Dock konstateras att hela året inte har präglats av fredslugn då oroligheter har pågått på Balkan. Dessa båda exempel visar hur det fredliga tillståndet är något som man är tacksam över, men långt ifrån något som man tar för givet.⁷¹

Mot slutet av undersökningsperioden märks en tilltagande oro som drivs på av de konflikter som under 1910-talets första år blossar upp på Balkan. I efterhand har konflikterna kommit att betraktas som förspelet till världskriget. Då, när det stora krigsutbrottet ännu inte inträffat, var den betraktelsen inte lika enkel att göra. Dock märks tydligt hur förväntningarna om krig och i synnerhet ett kommande storkrig blir allt mer direkta och gör det fredliga tillståndet osäkert. Här förekommer också en skillnad mellan DN och SAP utifrån hur framtidsförväntningen om ett krigsutbrott beskrivs. Oron, även om den förekommer i SAP, är klart påtagligare i DN vilket sannolikt, åtminstone delvis, kan förklaras med Sveriges relativa närhet till oroshärdarna på den europeiska kontinenten.

I SAP märks vid nyåret 1911 hur den första typen av framtidsförväntning, om en större internationell fredstanke, har börjat komma i ett annat ljus. Krönikan för ett resonemang om nödvändigheten av att i fredstid förbereda för krig. Det krigsförberedande resonemanget motiveras på följande sätt:

⁷⁰ ”Det världshistoriska 1905.”, *Dagens Nyheter*, 1905-12-31, s. 1–2 citat på s. 2; ”Den eviga freden.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1909-12-28, s. 6.

⁷¹ ”Återblick.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1907-01-01, s. 8; ”Världspolitiken 1909.”, *Dagens Nyheter*, 1910-01-02, s. 3.

Hur önskvärd en allmän afväpning och krigens afskaffande än är för alla fredsälskande människor, är det dock ett påtagligt fakta, att detta ej kan komma till stånd förr än en allmän öfverenskomelse härutinnan blifvit gjord mellan jordens nationer. Det är emellertid att hoppas att de ansträngningar, som fortgå i denna riktning, fortast möjligt må bära frukt, så att 'krigens förbannelse' och alla därmed sammanhängande rustningar och försvarsplaner slutligen blir en saga blott.⁷²

Resonemanget kan ses som en förlängning på krönikan i SAP från föregående årsskifte, 1910, om att handeln kommer att trumfa krigshetsen, men det ska också noteras att framtidsförväntningen om en alternativ krigisk framtid denna gång är mer påtaglig.

Redan efterföljande årsskifte, 1912, märks hur den större fredstanken har fått kliva tillbaka till förmån för mer krigsorienterade framtidsförväntningar. I SAP beskrivs situationen i Europa ha varit så tillspetsad att det närmast har varit "en tidsfråga då de tvistande makterna skulle komma att draga i harnesk mot hvarandra". En konflikt tycks dock än så länge ha kunnat undvikas tack vare diplomati och ömsesidiga ekonomiska intressen. Vid samma årsskifte, 1912, tecknar DN en än mörkare bild: "De tilldragelser som ge det [året] sin prägel äro icke enbart eller ens öfvervägande af glädjande art, och sällan har ett årsskifte funnit framtiden så full af ogenomträngligt töcken." Motsättningar beskrivs ha ökat och kommit som en överraskning under det gångna året. Världenspolitiken skildras som full av djupgående problem där det tydligaste är att "Europas två främsta kulturnationer på ett hår när, stått inför kriget, inför världskrigets katastrof". Och allt detta beskrivs ske i en tid som borde vara "folkfredens".⁷³

Framtidsförväntningen om en större fredstanke, eller folkfred som DN beskriver den som, har här uppenbart placerats i periferin till förmån för en påtaglig oro för ett krigsutbrott. Men innan världskriget bröt ut sommaren 1914 skulle en förväntan om freden återigen göra sig påmind. Vid årsskiftet 1913 hänger fortfarande oron för ett krigsutbrott över DN:s krönikör, men många rörelser tycks peka i en fredlig riktning. Utvecklingen i det Osmanska riket går åt rätt håll och Storbritannien och Tyskland ska på diplomatisk väg ha hittat ett samarbete för att kunna undanröja en europeisk konflikt. Krönikan avslutas med en förväntning om att man med det "nu snart återställda fredslugnet har [...] alla utsikter att förvänta att året 1913 ska löpa i samma gynnsamma bana". Även SAP är vid samma årsskifte optimistisk. Det finns förvisso en oro för

⁷² "Under fred gör förberedelser för krig.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1911-01-03, s. 6.

⁷³ "Återblick på år 1911", *Svenska Amerikanska Posten*, 1912-01-03, s.1-2, citat på s. 2.; "1911 i världspolitiken.", *Dagens Nyheter*, 1912-01-02, s. 4.

ett stundande "blodsdrop" men om ett sådant inträffar tycks det närmast vara att betrakta som ett mindre hack på vägen mot "bättre framtidsförhållanden för mänskligheten".⁷⁴

Vid det sista årsskiftet, 1914, innan krigsutbrottet fortsatte SAP i samma tendens som årsskiftet innan. Det gångna året hade präglats "af ett fredssträfvande i praktiken, hvartill det torde bli svårt att finna ett motstycke". Framtiden tycktes se ljus ut med fortsatta framsteg och bättre levnadsförhållanden. I DN är bilden dock återigen desto mörkare. De europeiska länderna beskrivs rusta för krig och det gångna året har varit "uppfyllt av ett barbariskt krig, hemskt i sitt vilda nationalhat, av ständiga spänningar och hotande konflikter stormakter emellan". Besvikelser, misslyckanden och "ett steg tillbaka på utvecklingens väg" kännetecknar det gångna året. Vad gäller framtiden finns ett visst hopp utifrån att relationen mellan Storbritannien och Tyskland, återigen, tycks ha förbättrats men "[h]orisonten är dock ännu ej fullt molnfri".⁷⁵

Som märks är förväntningarna om fred och krig inte särskilt sammanhållna under perioden. Den tidiga perioden präglas av märkbara förhoppningar och strävanden efter fred, helt i linje med tidigare forskning. Ju närmare periodens slut krönikorna kommer desto mer växlande blir dock samspelet mellan hopp om fred och oron för krig. Här går det också att ana en skillnad mellan tidningarna där DN i högre grad präglas av osäkerhet och pessimism inför framtiden. Skillnaden kan antagligen, som redan nämnts, delvis förklaras utifrån den geografiska närheten till skådeplatsen, men den skulle också kunna tolkas mot bakgrund av den mer hoppfulla individualismen som förekommer i SAP men inte i DN. Noterbart är även att oron för ett stundande världskrig förekommer återkommande under perioden, med början redan vid årsskiftet 1904. Att kriget, mot bakgrund av detta, skulle ha kommit som en överraskning eller ha varit oväntat, så som Karlsson menar, behöver därför problematiseras. I DN:s nyårskrönika från 1914 uttrycktes trots allt en påtaglig oro för att stormakterna rustade för krig.

Demokrati i sikte

Framtidsförväntningarna om den demokratiska utvecklingen rör sig ofta på två nivåer. Dels på en lokal nivå där erfarenheter och processer av demokratiska skeenden i det egna landet står i fokus. Det kan handla om det så kallade trustväldet i USA som under perioden var en central

⁷⁴ "Året 1912 i utrikespolitiken.", *Dagens Nyheter*, 1913-01-02, s. 4; "Godt nytt år!", *Svenska Amerikanska Posten*, 1913-01-01, s. 6.

⁷⁵ "Den nya aeran.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1914-01-07, s. 6; "Världspolitiken år 1913.", *Dagens Nyheter*, 1914-01-02, s. 4.

fråga i USA mot bakgrund av att allt mer finansiell makt samlades hos några få aktörer eller om demokratiska processer så som val eller reformer. Dels på en mer aggregerad, högre nivå där förväntningarna om demokratin placeras i samspel med andra förväntningar. Det kan till exempel handla om större resonemang om framsteg på flera områden där demokratin, liksom ofta freden, utgör ett av flera områden som omfattas av förväntningar om framåtskridande och utveckling. Det är också på den aggregerade nivån som en större vision om en demokratisk framtid,⁷⁶ skymtar fram. Här ska även tilläggas att förväntningarna inte är särskilt sammanhållna under perioden. Den demokratiska utvecklingen är under perioden rörlig och krönikorna riktar sin uppmärksamhet ömsom mot framgångar ömsom mot demokratiska bakslag. Om någon hade gjort en motsvarande undersökning men periodiserat på ett annat sätt, till exempel undersökt det första decenniet istället för 1904–1914, hade denne sannolikt, på grund av rörligheten, gjort några andra iakttagelser och därmed beskrivit linjerna på ett lite annat sätt.

Den osäkerhet som präglade den demokratiska utvecklingen märks i flera krönikor. Så är exempelvis fallet vid årsskiftet 1905 när DN beskriver den ryska reformrörelsens frammarsch. Utvecklingen i Ryssland kopplas tydligt ihop med tidsandan och den centrala frågan är om de ryska makthavarna kommer att bejaka den nya tiden som är på väg eller om de ännu en gång kommer att bekämpa den: ”Det år som nu randas kommer kanske att ge oss svaret.” Vid årsskiftet 1910 riktar DN sin uppmärksamhet mot de politiska situationerna runt om i Europa. Bilden tecknas av demokratiska framsteg såväl som bakslag. När krönikören kommer till Storbritannien beskrivs landet vara uppe i en avgörande politisk strid som handlar om underhusets makt kontra överhusets. Striden som utkämpas syftar enligt DN till ”att göra folket till herre i sitt eget hus och definitivt bryta en fåtalig, men mäktig kasts makt att lägga stenar i vägen för framsteget”. Den brittiska vänsterregeringens arbete beskrivs vidare med stort intresse följas av ”framstegets vänner i alla land”. I DN vid årsskiftet ett år senare, 1911, riktas återigen ljuset mot Storbritannien. Genom parlamentsreformen som tillkom i december 1910 menar DN att ”slutstenen” är lagd i bygget av den brittiska parlamentariska demokratin. Men det var, precis som föregående årsskifte, inte idel framgångar för demokratin som summerades vid årsskiftet. I Tyskland beskrivs den genomförda rösträttsformen som ”det lysande fiaskot” och som ”en

⁷⁶ För demokratin genomförande som framtidsvision se Helge Jordheim, ”Inledning” i Koselleck, 2004, s. 9–22, s. 20.

himmelsskriande humbug”. De sociala motsättningarna beskrivs växa i Tyskland och utvecklingen målas i mörka färger.⁷⁷

I DN återfinns flera liknande krönikor där strålkastaren riktas mot övriga världen och där de politiska och demokratiserande skeendena ges en framträdande roll. Känslan av att vara en del av ett större internationellt sammanhang som rör sig, om än på en krokig väg, mot en framtid i demokrati går att ana i krönikorna. Särskilt tydligt märks hur den demokratiska framtiden skymtar i DN vid årsskiftena 1904, 1906, 1907 och 1912. När DN vid nyåret 1904 blickar mot framtiden beskrivs att ”rösträttsfrågan är vår största fråga för det år som nu ingår”. Förhoppningsvis ska den svenska befolkningen redan vid nästa årsskifte tillhöra ett land som ännu lite stoltare kan räknas till ”de fria nationerna”. Vid årsskiftet 1906 menar DN att ett systemskifte är på väg att äga rum mot frihetliga och demokratiska principer. Efterföljande årsskifte, 1907, summerar DN det gångna 1906 som ett år där den demokratiska utvecklingen varit mycket god och där det funnits många ”hoppgivande ansatser till en frihetsvänlig och demokratisk utveckling”. Vid årsskiftet 1912 beskrivs det gångna året som ett demokratiskt ”märkesår” där ”[d]et demokratiska genombrottet” i Sverige har fullbordats och vägen till demokratin ligger öppen. När DN några dagar senare publicerar en krönika med en internationell utblick på det gångna året ges dock en något annan bild. Världspolitiken beskrivs vara full av problem i en tid som ”borde vara demokratiens och därmed folkfredens”.⁷⁸

Årsskiftet 1912 återspeglar väl hur den demokratiska utvecklingens framtid under perioden formas av motsatta förväntningar. Å ena sidan tycks vägen ligga öppen för demokrati i Sverige. Å andra sidan är omvärlden fylld av problem. Självklart går det att argumentera för att omvärlden och Sverige kan betraktas oberoende varandra, men som märkts av i flera av exemplen från andra årsskiften är det inte så enkelt. Den demokratiska utvecklingen i det ena eller andra landet var enligt DN något som angick – och påverkade alla. Demokratin var en internationell rörelse var existensberättigande var långt ifrån obestritt. Trots den problemkantade bild som tecknas av omvärlden 1912 rymmer citatet i föregående styckes avslutning en viktig implicit förväntan – det borde vara demokratiens tid. I hur något *borde vara* ryms både en erfarenhet av hur man trots att det skulle bli såväl som en förväntning om hur något fortfarande kan bli.

⁷⁷ ”Ett världshistoriskt år.”, *Dagens Nyheter*, 1904-12-31, s. 1–2, citat på s. 2; ”Världspolitiken år 1909.”, *Dagens Nyheter*, 1910-01-02, s. 3; ”Utlandet år 1910.”, *Dagens Nyheter*, 1910-12-31, s. 3.

⁷⁸ ”En god vilja.”, *Dagens Nyheter*, 1904-01-02, s. 2; ”Det världshistoriska 1905.” *Dagens Nyheter*, 1905-12-31, s. 1–2; ”Ett brytningsår.”, *Dagens Nyheter*, 1906-12-31, s. 1–2, citat på s. 1; ”Märkesåret 1911.”, *Dagens Nyheter*, 1911-12-31, s. 3; ”År 1911 i världspolitiken.”, *Dagens Nyheter*, 1912-01-02, s. 4.

Under periodens tidiga årsskiften är SAP framförallt orienterat mot frågan om trustväldet. Oron för att ägandet i framtiden ska koncentreras till några få är påtaglig. Vid årsskiftet 1905 skildras hur "[m]an kan nästan med visshet blicka mot en tid då en plutokrati bestående af endast sex eller sju personer råder över hela landets öde, såvida icke dessförinnan någonting göres". Två år senare, vid årsskiftet 1907, hade situationen inte förbättrats. Trots lagstiftning, rättegångar och mediala avslöjanden har "[t]rusternas frammarsch [...] icke häjdats". De stora trusterna beskrivs sluka de mindre bolagen och koncentrera ägandet till allt färre personer. Trusterna gick inte heller obemärkta förbi i DN:s rapportering. Vid årsskiftet 1904 beskrivs det amerikanska trustväldet som den "amerikanska faran" som under föregående år hotat att ta över världsekonomin och upprätta ett "kapitalistmonopolens välde". En motrörelse beskrevs dock ha formats i USA och nu väntade en kamp som man anade skulle få stor betydelse. Inte bara "för Amerika, utan i lika hög grad äfven för gamla Europa".⁷⁹

Mot slutet av perioden börjar framtidsförväntningar om en mer omfattande demokratisk framtidsutveckling att märkas av i SAP. Vid årsskiftet 1912 beskriver SAP hur frågan om kvinnlig rösträtt har "vunnit betydande framsteg" och nog kommer att fortsätta vinna allt mer mark under åren som kommer. Två år senare, vid nyåret 1914 menar krönikören att världen har inträtt i en ny era av politiska, sociala och ekonomiska framsteg – inte bara i USA utan i stora delar av världen. Det mest utmärkande tecknet på denna utveckling menar krönikören är demokratins erkännande.⁸⁰

Som märks förekommer skillnader mellan tidningarnas förväntningar när de blickade mot demokratins framtid. SAP är under periodens första årsskiften framförallt orienterat mot frågan om trustväldet, som inom sig bar ett hot om en plutokratisk framtid, medan DN snarare var orienterad mot en mer generell demokratisk utveckling i Sverige – men också i övriga världen. Detta kan antagligen förstås mot bakgrund av att den demokratiska utvecklingen uppfattades vara längre kommen, och därmed stabilare, i USA. Det direkta hotet som trustväldets utgjorde blev därmed det mest påtagliga hotet mot en framtida demokratisk utveckling. Detta antagande stärks också av att DN beskriver att frågan är av betydelse för både USA och Europa. I DN

⁷⁹ "En kortfattad återblick på det gånga året.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1905-01-03, s. 8–9, citat på s. 8; "Återblick.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1907-01-01, s. 8; "Vid årsskiftet.", *Dagens Nyheter*, 1903-12-31, s. 1–2, citat på s. 2.

⁸⁰ "Återblick på år 1911.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1912-01-03, s. 1–2, citat på s. 2; "Den nya aeran.", *Svenska Amerikanska Posten*, 1914-01-07, s. 6.

betraktades demokratin inte vara lika given. Hoten mot en demokratisk framtid gestaltas istället i de internationella processerna där demokratiska framgångar och motgångar ofta återrapporteras. Demokratin betraktades av DN som en internationell rörelse som under perioden utkämpade en osäker kamp runtom i världen. Den ryska reformrörelsen, de brittiska parlamentsreformerna och de tyska demokratiska bakslagen ansågs sammankopplade i en större utvecklingsprocess som angick DN, dess läsare och ”framstegets vänner i alla länder” för att återkoppla till citatet från nyårskrönikan vid årsskiftet 1910.

Framtidskultur med farhågor

Det mest utmärkande draget för den första fallstudiens framtidskulturella linjer på båda sidorna av Atlanten är dess relativa sammanhållenheter. De framtidsobjekt som likt siluetter framträder längs med förväntningshorisonten och de framtidsförväntningar som riktas mot objekten är i flera fall snarlika i både Stockholm och Minneapolis. När nyårskrönikornas årliga puls dras som en trendlinje över perioden går det också att konstatera att den i stora drag överensstämmer med och bekräftar tidigare forskning. Perioden upplevdes i båda tidningarna som en unik och framstegsorienterad tid. Framstegen upplevdes som automatiska. Samtidigt tillför fallstudien en viss nyansering av kulturen och tidsandan. Allt var inte rosenskimrande. Återkommande riktades blicken mot ett stundande krigsutbrott vid horisonten och det fredliga tillståndet var långt ifrån så självklart innan krigsutbrottet som tidigare forskning har gjort gällande. Erfarenheterna av, och förväntningarna om, krig gjorde att det fredliga tillståndet närmast upplevdes som ett unikt undantag. Men till skillnad från framstegen som närmast intecknades som framtidens givna melodi var det fredliga tillståndet inte givet. Visst fanns förhoppningar om världsfred – men de speglades i det krigsutbrott vars siluett gång på gång framträdde vid horisonten.

Två mindre skillnader och en mer betydande framtidskulturell skillnad framträder dock mellan SAP och DN under perioden. De mindre skillnaderna framträder när förväntningarna riktas mot demokratin och freden. I DN är dessa förväntningar i högre grad påverkade av omvärlden. I DN:s förväntningar om demokratin framträder den demokratiska utvecklingen som en större europeisk fråga där utvecklingen i det ena eller andra landet har betydelse för helheten. I SAP är snarare demokratin betraktad som en lokal amerikansk angelägenhet där trusterna utgör det mest synliga hotet. Detsamma gäller på ett snarlikt sätt för freden som i DN framställs som skörare. De europeiska stormakternas rörelser i relation till varandra fångas snabbt upp och tillåts ta relativt sett mycket större utrymme i DN än i SAP. Betydelsen av närhet kontra distans till övriga Europa påverkar på ett märkbart sätt förväntningarna i de båda tidningarna. Den

större, och mer betydande skillnaden är den som framträder i förhållande till individualismen. Den utgör ett framtidskulturellt särdrag i SAP. På SAP:s förväntningshorisont tornar ett framtidsobjekt upp där ens eget ansvar och möjligheter att forma sin framtid, om än i ett större samspel, betonas. Även om det redan nu utgör en betydande skillnad och det finns tidigare forskning som pekar på förklaringsfaktorer till denna skillnad bör det först efter de övriga fallstudierna vara möjligt att göra ett vidare uttalande om dess betydelse som kulturellt särdrag.

I krigets efterdyningar: 1919–1929

När vi nu återvänder till våra tidningskrönikörer har det hunnit gå fem år. Kriget, som så många förväntningar riktades emot under föregående fallstudie, hade inträffat och lämnat efter sig en värld som inte längre var densamma. ”Urkatastrofen” medförde ett öppet trauma med över nio miljoner döda och en djup ekonomisk kris. Med kriget hade också framstegstanken kommit i ett annat ljus. Från att den etablerat sig under 1800-talet hade den kommit att bli automatisk under decennierna före krigsutbrottet. Nu hade den gått från en automatisk kraft som skulle driva mänskligheten till nya oanade höjder till något betydligt mer komplicerat. Vilken roll hade framstegen spelat för krigsutbrottet? Var framstegen verkligen givna? Kunde mänskligheten kontrollera sina framsteg? På flera håll började framstegstanken ifrågasättas. Särskilt i länder som drabbats hårt av kriget började en kritik att växa fram. I världskrigets efterskalv utmönstrade sig olika kulturella strömningar. Några pekade fortsatt framåt, andra pekade bakåt. Erfarenheten av kriget såväl som förväntningen på framtiden utgjordes plötsligt av berättelser som pekade i olika och ofta oförenliga riktningar.⁸¹ En epok hade abrupt slutat. En annan skulle precis börja.

Den period, årskiftet 1919 till årsskiftet 1929, som är föremål för den här fallstudien skiljer sig på ett markant sätt från den föregående. Även om vissa skillnader uppenbarade sig i de båda tidningarnas framtidskultur fanns det mer som förenade än skiljde dem åt. Förväntningarna dominerades av en stark tro på framsteg, en känsla av att leva i en nya och unik tid samt växel-spelet mellan fred och krig. Undantaget det framtidsobjekt som individualismen utgjorde i SAP handlade skillnaderna oftast om grad, betoning, eller tid. I denna period skulle allt detta förändras.

⁸¹ För ”Urkatastrofen” se Kim Salomon, ”1900-talets skräckkabinett” i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red), *Katastrofernas århundrade: Historiska och verkningshistoriska perspektiv*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 87–108, citat på s. 89; För den automatiska framstegstanken och kritik mot densamma se Skovdahl 2010, s. 23–25; För olika kulturella strömningar se Sturfelt 2008, s. 256–257.

När världsfreden skulle komma

Vid nyåret 1919 hade ännu inte bläcket satts på fredsfördragen. Den stora oron för ett världskrig hade ersatts av en brutal erfarenhet av detsamma. Ur denna erfarenhet skulle periodens kanske mest framträdande framtidsobjekt ta plats – freden. Vi stötte på förväntningarna om en större fredstanke i den förra undersökningen. Då var folkfredens tid någonting som skymtades i framtiden. Nu var den påtagligare än någonsin. Både SAP och DN var övertygade om att det år, 1918, som förlöpt utgjorde det mest historiska år som världen upplevt.⁸² Beskrivningen av att befinna sig i en världshistorisk tid känns igen från en rad år från föregående period. För denna period sticker dock uttalandet ut. Den världshistoriska upplevelsen av världskriget markerar nämligen början på slutet för föreställningen om att leva i en världshistorisk tid. I DN skildras därefter inte ett enda av periodens årsskiften på ett sådant sätt. I SAP är föreställningen, vid de fall den förekommer, betydligt mer försiktig. Det säger något om hur krigets erfarenhet förändrade upplevda storheter och framtidskulturen. Men låt oss börja från början.

I det världshistoriska årsskiftet 1919, väntade sig både SAP och DN en framtid i fred. Den amerikanska presidenten Woodrow Wilson närmast förkroppsligade förväntningen. I SAP beskrevs den fred som Wilson skisserat vara så god att det tyska folket inte bara kommer att acceptera den utan till och med kommer ”bära den med lätta och befriade hjärtan”. I DN fanns en tydlig förväntan om att den ”Wilsonska världsfredens grundsatser” skulle bli verklighet. Den amerikanska presidenten hade de senaste tolv månaderna adresserat ”hela mänskligheten” med en förkunnelse om ”allas rätt att leva i fred och säkerhet”. Även om det fortfarande på sina håll rådde kaos och osäkerhet anade DN början på en ny tidsålder, världsfredens:

Med makten av sin personlighet och sina segerrika arméer har han [Wilson] ställt de avlägsnaste utopier inför de ledande statsmännens samveten och fordrat deras hjälp att bringa dem till verklighet. Han har genom Förenta staternas militära insats vunnit kriget. Det återstår för honom att vinna något som kanske är svårare. We must win the peace – med de orden har han själv angivit målet för sin resa till Europa. När han det stå på tröskeln till den bestående världsfredens första år.⁸³

⁸² ”Från 1848–1919”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7; ”Världskrigets sista år. Utrikespolitiken under 1918.”, *Dagens Nyheter*, 1918-12-31, s. 4–5.

⁸³ ”I fredsfrågan.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7; ”Världskrigets sista år. Utrikespolitiken under 1918.”, *Dagens Nyheter*, 1918-12-31, s. 4–5, citaten på s. 4–5, blockcitatet på s. 5.

Ett år senare hade hoppfullheten om freden ersatts av ett pessimistiskt tvivel. När fredsförhandlingarna väl hade börjat uppenbarade det sig att segermakterna var oeniga såväl om målsättningarna som om själva fredens villkor. Wilson lyckades inte få med sig vare sig de övriga segermakterna eller ens den egna, amerikanska, kongressen på sina idéer för freden. När Wilsons stora idé om ett Nationernas förbund – det tänkta verktyget för världsfredens tillkomst – väl kom på plats under 1920 valde amerikanerna att avstå från att inträda.⁸⁴ Men utan att fortsätta gå händelserna i förväg ska vi nu tillbaka till våra tidningar vid årsskiftet 1920.

I DN var besvikelsen påtaglig: ”Freden [...] har inte mycket likhet med den försoningsakt som mänsklighetens bästa drömde om”. Nationernas förbunds möjlighet att fylla sitt tilltänkta syfte upplevs som mycket osäkert och befinner sig på ”den bristfälliga pappersskissens stadium”. I en annan krönika i DN vid samma årsskifte tecknas dock en lite mer positiv bild av Nationernas förbund och Wilsons gärning. Förbundet beskrivs trots allt se ut att kunna bli ett arbetsverktyg för nuvarande och kommande statsmän att hantera internationella konflikter med. Och även om Wilsons gärning har smädats under det gångna året menar DN att hans insats trots allt är så enastående att han intar en plats bland de största av statsmän. I SAP märks vid samma årsskifte en irritation riktad mot de europeiska statsmännen. I krönikan, som har rubriken ”Ett europeiskt förbund” riktas en retorisk fråga om inte Europas statsmän är kapabla nog att förvalta Wilsons ”stora tanke”? Om statsmännen misslyckas menar SAP att det är den europeiska kulturen som går mot sin ”undergång”: ”Vi stå inför ett antingen eller, och ingen kan undandraga sig sin part af ansvaret. Den europeiska kulturen är spelets insats.”⁸⁵

Under årsskiftena som sedan följde fortsätter freden och dess efterspel att dominera krönikorna. Ibland skymtar ljusningar, men oftare framträder osäkerheten och den långsamma återhämtningen. Sturfelt som har undersökt hur världskriget gestaltas i svensk media och litteratur under mellankrigstiden menar att 1920-talet utgjorde en tyst period där gestaltningen av kriget var ”indirekt och ofta symbolisk”. Först när 20-talet över gick i 30-talet började kriget bli föremål för en mer direkt skildring. I detta avseende menar Sturfelt att Sverige under 1920-talet hantlade krigets katastrof genom en ”historielös samtids- och framtidsorientering”. Man ville bort från minnet av kriget och blickade istället mot nuet och framtiden.⁸⁶ Denna studies resultat

⁸⁴ Karlsson 2019, s. 57–61.

⁸⁵ ”Övergångsår.”, *Dagens Nyheter*, 1919-12-31, s. 4, citat på s. 4; ”Wilsons öde.”, *Dagens Nyheter*, 1920-01-02, s. 3; ”Ett europeiskt förbund”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-12-31, s. 4.

⁸⁶ Sturfelt 2008, s. 222, 246, 258, citat på s. 246 och 258.

problematiserar skildringen av det svenska 1920-talet som en period där minneskulturen präglades av tystnad och indirekt symbolism. Minnet av freden, och därmed krigsslutet och erfarenheterna av krigets vedmödor, är vid flertalet av årsskiftena under 1920-talet både direkta och närvarande. Minnet, eller erfarenheten av kriget och fredsslutet, kastar i båda tidningarna, men i synnerhet i DN, en märkbar skugga över periodens framtidsförväntningar.

Vid årsskiftet 1921 skildrar DN en tid där man trevande försöker ta sig framåt mot bättre tider. Tiden tycks skifta mellan becksvart mörker och en ljusnande morgon. Många prövningar väntar innan ”folkförsoningen och det fria och fredliga arbetets morgontimma äntligen slår”. I det efterföljande årsskiftet, 1922, fortsätter DN:s krönikor att präglas av ovisshet inför vägen till freden – om den ens är möjlig. Trots att det har gått tre år sedan freden tecknades har vägen varit lång och kantats av bakslag och missöden. ”Folkhatet” mellan länder beskrivs inte ha kunnat hejdas. En viss antydning till förhoppning går dock att skönja då man börjar se tecken på ”krigspyskosens övervinnande”. Vid årsskiftet 1923 menar DN att det föregående året har utgjort början på återhämtningen efter det svåra krigsåren och efterföljande fredsåren. Men endast framtiden kan utvisa om det handlar om ett ”övervunnet skede eller [...] den hoppigivande inledningen till ett nytt”.⁸⁷

Om det var övergången till ett nytt hoppfullt skede DN anade så skulle det visa sig vara ett förhållandevis utdraget sådant. Vid årsskiftena 1924 och 1925 går en viss optimism att skönja i DN, även om den fortsatt samspelar med en betydande ovisshet. Vid årsskiftet 1925 skildras tillståndet på följande sätt: ”Vi befinner oss sålunda djupt inne i skuggan efter kriget, men det är ingalunda ett mörker utan ljuspunkter.” Samtidigt framträder bilden allt tydligare av att den storslagna freden som framträdde i början av perioden nu i sig själv har kommit att utgöra en kris – fredskrisen. I DN vid årsskiftet 1926 märks, likt årsskiftet 1923, förhoppningen om återhämtning även om erfarenheten av kriget fortfarande i hög grad är närvarande och närmast tycks ha blivit en del av den kulturella identiteten: ”De katastrofala händelser som vår generation bevittnat och som ännu gör sig påmint, har gjort oron till denna generations signatur och det spända draget typiskt för tidens anlete.” Även vid årsskiftet 1927 fortsätter skuggan att hänga över DN som i en krönika gör en tillbakablick mot själva krigsutbrottet.⁸⁸

⁸⁷ ”Mellan dag och natt.”, *Dagens Nyheter*, 1921-01-02, s. 2–3. Citat på s. 2; ”Det år som gått.”, *Dagens Nyheter*, 1921-12-31, s. 3; ”Återhämtningens år.”, *Dagens Nyheter*, 1922-12-31, s. 2–3, citat på s. 2.

⁸⁸ ”Fredskrisens kulmen.”, *Dagens Nyheter*, 1923-12-31, s. 3; ”En sund optimism.”, *Dagens Nyheter*, 1924-01-02, s. 3; ”Vändpunkt.”, *Dagens Nyheter*, 1924-12-31, s. 3; ”Nya tag.”, *Dagens Nyheter*, 1925-01-02, s. 3;

I SAP rör sig förväntningarna snabbare bort från den oro och osäkerhet som präglar krönikorna i DN. Vid årsskiftet 1921 märks förvisso en fortsatt irritation över det politiska spelet kring Nationernas förbund: ”Antingen får folkens förbund utveckla sig till hvad därmed af sågs, eller också må det inregistreras bland de misslyckade ansatsernas annaler.” Redan vid efterföljande årsskiftet går en förändring att skönja. Bort från det erfarenhetsbetonade mörker som kriget kastar över framtiden i DN till en allt ljusare fredlig framtid. Vid årsskiftet 1922 beskrivs i SAP hur man längtar:

[B]ort från striden, bort från oron och världsbullret, och många äro de, för hvilka friden icke blott är ett tomt ord utan en verklighet, som måste följa efter striderna redan här på jorden. En verklighet som ska realiseras inom det medvetnas område och icke blott hägra i ett tillkommande.⁸⁹

Vid årsskiftet två år senare, 1924, fortsätter SAP på ett likartat sätt. Världen beskrivs ha lämnat den gamla ordningen bakom sig och trätt in på ”upplysningens väg”. Genom detta hoppas man slippa att ”åter bevittna det allmänna affallet från fredens väg, när krigstrumpeten än en gång ljuder på något håll”.⁹⁰

Efter årsskiftet 1924 tar vare sig freden eller dess skugga någon större plats i SAP:s förväntningar vid årsskiftena. Detta utgör en noterbar skillnad både i förhållande till DN under perioden och i förhållande till SAP och DN under föregående period. För det första fortsätter de ömsom tvivlande ömsom något mer hoppfulla, men likväl i fredens skugga nedtryckta, förväntningarna i DN under perioden fram till och med årsskiftet 1927. För det andra så var samspelet mellan förväntningar om fred och krig tydligt närvarande vid flertalet av årsskiftena i den föregående fallstudien. Från 1924 tycks freden av SAP närmast ha uppfattats som ett normaltillstånd som vare sig behöver påtalas mot erfarenheten av världskriget eller ställas mot en oro för krig. Först vid periodens sista årsskifte, 1929, återkommer en förväntan i form av en oro för ett kommande världskrig i SAP. Sovjet beskrivs rusta för ännu ett kommande världskrig, SAP menar att den sovjetiska rustningen ”utan tvivel bottnar i den oro som alla känner inför det rådande läget i världen”.⁹¹

”Andhämtningstider.”, *Dagens Nyheter*, 1926-01-02, s. 3; ”Sverige vid krigsutbrottet.”, *Dagens Nyheter*, 1926-12-31, s. 3.

⁸⁹ ”Harding och förbundsiden”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1921-01-05, s. 8; ”Vid årsskiftet”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1921-12-28, s. 8, blockcitatet på s. 8.

⁹⁰ ”Verklig fredsvilja”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1924-01-02, s. 6.

⁹¹ ”Sovjet väntar snarast på världskrig”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1929-01-02, s. 6.

Ytterligare en noterbar skillnad i de båda tidningarnas förväntningar om fred återfinns i deras respektive skildringar av Nationernas förbund. Som redogjorts för ovan gick tidningarna från att vid periodens första årsskifte välkomna Wilsons storslagna fredsplaner till att snabbt börja tvivla på dess funktionsduglighet. Vid årsskiftet 1921, när förbundet precis kommit på plats, märktes en irritation hos SAP där förbundets framtid beskrevs som mycket osäker. Vid samma årsskifte var dock DN mer hoppfull och välkomnade att förbundet nu skulle börja sitt arbete för folkfreden och försoningen. Detta är intressant mot bakgrund av hur förväntningarna om freden sedan uttrycks och speglas mot erfarenheterna. Trots, eller kanske på grund av, SAP:s tveksamhet inför Nationernas förbunds funktion som fredsverktyg rör sig SAP betydligt snabbare bort från fredens skugga. DN som istället tycks ha investerat mer förhoppningar i förbundet skulle kunna antas, när förbundet inte blev vad det var tänkt, ha fastnat i en krossad fredsdröm där man ömsom kastas mellan hopp och djupa tvivel. I nästintill varje årsskifte i DN under perioden reflekteras förväntningarna mot den djupa erfarenheten av världskriget.

Demokratins segrar

De skiftande förväntningarna om den demokratiska utvecklingen som präglade den förra perioden kom efter kriget att förändras. I fredsavtalen föll flera forna imperier. Ett av Wilsons fredsmål var att säkra och etablera demokratin. Till en början gick det bra. Världskriget hade varit staternas krig där stora delar av befolkningen hade tvingats att bli delaktig. Unga män stationerades vid fronten eller vid gränsen. Kvinnorna tog plats i fabriker och samhället mobiliserades i en aldrig tidigare skådad omfattning. Gränsen mellan stat och samhälle blev otydligare när befolkningen och samhället gjordes till aktiva medborgare och deltagare i statens totala krig. Även i ett neutralt land som Sverige såg samhällets mobilisering snarlik ut. Staten var inte längre något som enbart tillhörde och var till för byråkraterna och de högre stånden. Efter kriget hade tanken om demokratiskt deltagande och representation kommit att slå rot i breda folklager. Nya som gamla europeiska stater började omvandlas till demokratier. 1920 var alla Europas länder utom två demokratier.⁹²

Det demokratiska skifte som ägde rum efter freden medförde en omfattande förändring i tidningarnas framtidsförväntningar när de blickade mot den demokratiska utvecklingen. Nu var det inte längre frågan om demokratins vara eller inte vara. Förväntningarna riktades istället mot

⁹² Müller 2013, s. 30–34; Karlsson 2019, s. 46–48, 140–147.

den demokratiska framtid som tydligt började synas. Vid periodens första årsskifte, 1919, är de båda tidningarna segerrusiga över demokratins stundande. Tydligast exemplifierat i det besegrade Tyskland som demokratins antites. DN skildrar hur den tyska demokratin, genom de allierades seger, nu kommer att fullbordas. Den stundande tyska demokratin hoppas man kunna välkomna in i ”den europeisk folkfamiljen”. I de besegrade staterna kommer nu tidigare förtryckta folk att kunna resa sig i egna nationer och ta sitt öde i egna händer. I SAP skildras demokratins seger i Europa om något än mer definitivt. Kring demokratin samlas nu många människor som förvisso har sett demokratins brister – men som framförallt ser demokratins framtida möjligheter för utveckling och framåtskridande. Världskriget skildras som en strid mellan demokrati och autokrati. En strid som genom Tysklands kapitulation nu nått sitt avgörande med demokratins seger:

Kampen mellan de båda världsåskådningarna har nu nått sitt slut. Enligt Amerikas och de allierade makternas rättsföreställning är den tyska militarismen en förbrytare, som måste betvingas och afväpnas, innan det kan bli tal om att mottaga honom i ett ordnat samhällslif igen. Det är detta, som nu delvis skett och kommer att fullbordas, detta och ingenting annat.⁹³

Vid samma årsskifte, 1919, beskriver också SAP hur den kvinnliga rösträtten ser ut att vinna allt mer mark i Europa. Den amerikanska demokratiska självbilden kommer här tydligt till uttryck när det beskrivs som mindre ”smickrande” att USA i denna fråga befinner sig på efterkälken. Men det tros snart vara åtgärdat: ”Att det dock ej kan dröja så särdeles länge, innan äfven de amerikanska kvinnorna vunnit sitt mål, kan man nästan taga afgjordt.”⁹⁴

Det demokratiska segerruset övergick fort till en mer vardaglig lunk. Inhemsk demokratiska processer och skeenden kom allt mer att prägla förväntningarna. Den allmänna rösträttens införande i Sverige och sedan det nya politiska landskap som växte fram upptog mycket av DN:s fokus under hela perioden. Det är på flera sätt begripligt. Perioden skulle komma att bli stökig. Från nyåret 1919 till nyåret 1929 hann Sverige styras av tio olika regeringar och den svenska arbetsmarknaden präglades av en världens högsta konfliktnivåer⁹⁵.

⁹³ ”Världskrigets sista år. Utrikespolitiken under 1918.”, *Dagens Nyheter*, 1918-12-31, s. 4–5, citat på s. 4; ”I fredsfrågan”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7, blockcitatet på s. 7.

⁹⁴ ”Kvinnosakens framsteg.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7.

⁹⁵ Lundh 2010, s. 127–129.

Men vid årsskiftet 1921 hade det mesta av detta ännu inte hänt. DN summerade ett år där landet hade hunnit se den första socialdemokratiska regeringen både tillträda och avgå. Under det nya året skulle den allmänna rösträtten för män och kvinnor för första gången prövas i praktiken. Hur valutgången skulle falla ut vågade DN dock inte gissa på. Vid ett flertal av de efterföljande årsskiftena är det just det nya politiska landskapet som står i fokus för DN:s förväntningar. Vid årsskiftet 1923 beskrivs Sverige ha ett demokratiskt försprång då arbetarklassens i sina frammarscher har bemötts relativt friktionsfritt jämfört med i andra länder. Socialdemokraterna ser nu ut att inordnas i ”den historiskt utvecklade samhällsordningen”.⁹⁶

Tre år senare, vid årsskiftet 1926, har en hel del vatten runnit under den svenska demokratins broar. DN skildrar hur den demokratiska ordningen har hunnit sätta sig och ge upphov till båda nya förväntningar och tillbakablickande i en svensk kontext: ”En följd av världskriget var den nya demokratin, som på de flesta håll i Europa ersatte det omstörtade autokratiska eller oligarkiska samhällsformen.” Nu är den ”nya demokratin” föremål för kritik från Socialdemokraterna för att den inte i tillräcklig takt eller omfattning tar hänsyn till ”sociala och ekonomiska förhållanden”. Här invänder DN mot Socialdemokraternas kritik och menar att en stabil ”social välfärdslagstiftning” byggs med ”ordnat arbete och rikliga arbetstillfällen” snarare än med ”klasskamp och permanenta arbetskonflikter”.⁹⁷

Under de efterföljande årsskiftena är det dock växelspelet mellan oron för fortsatta strider på arbetsmarknaden och hoppfullheten om lugn och samarbete som tydligast framträder i förväntningarna. Vid årsskiftet 1927 skildras hur den svenska politiken präglas av revanschlystnad. Behovet av att ”stryka över och gå vidare” från gamla oförrätter är nödvändigt om partierna ska kunna komma överens och jobba för folkets bästa. Efterföljande årsskifte, 1928, väntas en oviss politisk valkamp äga rum. Någon större entusiasm inför det stundande valet är dock svår att skönja. Politiken skildras som ett hopplöst ”skådespel”. Regeringen ”lever på nåd och hankar sig nödortfigt fram”. Att det ”maktlöshetstillståndet” som det parlamentariska läget innebär skulle förändras anses inte vara särskilt sannolikt: ”De som så önska utvecklingens gång få emellertid se på lång sikt och räkna med tålmod och tidsutdräkt.” Vid efterföljande årsskifte, 1929, tycks dock mycket av oron för strid och den pessimistiska förväntningen inte bara ha avtagit utan till och med ersatts av en viss hoppfullhet. Den nya högerregeringens

⁹⁶ ”Året som gått.”, *Dagens Nyheter*, 1920-12-31, s. 3; ”Återhämtningens år.”, *Dagens Nyheter*, 1922-12-31, s. 2.-3, citat på s. 4.

⁹⁷ ”Andhämtningstider.”, *Dagens Nyheter*, 1926-01-02, s. 3-4, citat på s. 3.

”samförståndsinitiativ” under hösten 1928 beskrivs ha bidragit till en avspänning mellan arbetsgivare och arbetare. DN skönjer en ”politisk nyorientering” där samförståndstanken kan komma att omfatta såväl politiken som industrin och kulturen.⁹⁸

Även om det är begripligt att DN:s förväntningar om demokratin riktas mot de svenska förhållandena är det likväl uppseendeväckande att de internationellt präglade förväntningarna inte längre har en central plats. DN, som under föregående period betraktade sig själv och sina läsare som en del av en internationell demokratisk rörelse där utvecklingen i andra länder utgjorde en viktig del av de demokratiska förväntningarna, riktar nu sin fulla uppmärksamhet mot Sverige. För även om alla länder utom två var demokratier 1920 så gjorde ett flertal europeiska länder under den aktuella perioden en resa i riktningen mot auktoritära eller diktatoriska styren. Det talar för att det i DN förekommer ett märkbart skifte när blicken vänds mot demokratin – från den stora världen – till de svenska förhållandena.

I SAP märks ett likartat inrikespolitiskt fokus, men utan att det egentligen kopplas an till en demokratisk utveckling. Snarare framstår det demokratiska tillståndet som både invariant och naturligt. De oroliga förväntningarna angående trusternas utveckling från föregående period har på det stora hela ebbat ut. Vid några tillfällen, och kanske tydligast vid årsskiftet 1924 märks dock en oro för en utveckling mot ett framtida fåtalsvälde, en oligarki. Denna gång kommer förväntningen dock inte från den ekonomiska makt som några få aktörer besatt utan från det politiska systemet självt. SAP anar att det håller på att växa fram en liten politisk elit som kommer att sko sig, besitta den politiska makten och på så sätt skapa en liten härskande klick inom ramen för den amerikanska demokratin.⁹⁹ Samtidigt är denna förväntning ingenting som återkommande eller med kraft gör avtryck i SAP:s förväntningar om demokrati. Däremot kan den, mot bakgrund av de förväntningarna som trusterna orsakade i föregående period, placeras in på en längre tidsaxel där hotet mot den till synes stabila amerikanska demokratin kommer ur fåtalsvälden i form av oligarki eller plutokrati. Möjligtvis säger det något om hur välförankrade de demokratiska idealen var i den amerikanska kulturen.

⁹⁸”Stryka över och gå vidare.”, *Dagens Nyheter*, 1927-01-02, s. 3; ”Svensk horisont.”, *Dagens Nyheter*, 1928-01-02, s. 3; ”Vid årsskiftet.”, *Dagens Nyheter*, 1929-01-02, s. 4.

⁹⁹”Klicken härskar.”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1924-01-02, s. 6.

Osäkra trevanden och fortsatta framsteg

Ett av de tydligaste brotten mot föregående period är de förändringar som inträffar avseende förväntningar om framsteg respektive motgångar. Under den föregående perioden märktes tydligt hur framsteg inom vitt skilda områden skapade ett sammanhang där fortsatta framsteg närmast automatiskt var att vänta. Även när blicken vändes mot motgångar var det ofta de relativa framgångarna eller förväntade framgångar som lyftes fram. De var en världsunik och framstegspräglad tid som pågick före krigsutbrottet. Efter världskriget skulle mycket komma att bli förändrat. DN och SAP tar två tillsynes olika vägar. I DN är de tidigare förekommande summeringarna av år fyllda av världshistoria och epokavgörande händelser som bortblåsta. Detta trots att den kris som följde efter kriget i ett mycket viktigt avseende var just en världsunik kris. Karlsson beskriver den som ”den första krisen någonsin i vilken människor var medvetna om att de genomlevde en faktisk kristid av social oro, ekonomisk nedgång och återkommande ideologisk-politiska konflikter”.¹⁰⁰

Att det i den meningen var en världsunik kris som upplevdes var dock inget som uppmärksammades i DN vid årsskiftena. Åtminstone inte uttalat. Däremot går det att skönja en märkbar förändring i hur förväntningarna gestaltar sig i förhållande till framstegen. När blicken riktas mot framtida framsteg är det inte längre lika okomplicerat som i föregående period. Förväntningar om framsteg ställs mot erfarenheter – och förväntningar – om motgångar vilket skapar en trevande osäkerhet inför framtiden. Osäkerheten märks även när motgångar skymtar vid horisonten. Detta gör det ofta svårt att identifiera om blicken är riktad mot framsteg eller motgångar – eller om den är riktad mot båda – i en osäker och otydlig framtid. I SAP är optimismen påtagligare. Blicken riktas i synnerhet mot USA:s framgångar som dessutom ofta kontrasteras mot Europa. Men låt oss börja med DN.

I DN märks den tvivlande osäkerheten tydligt under perioden. Fredens skugga hänger tung över krönikorna och tycks uppta och täcka det mesta av förväntningshorisonten. Bland exemplen kan årsskiftet 1920 lyftas fram. Fredens efterspel har skapat en ”atmosfär av ovisshet och oro” över världen under föregående år. Det nya året tros inte kunna skapa någon större klarhet även om man hoppas att någon del av ovissheten ska kunna komma skingras under kommande år. Ett annat exempel på hur ”fredskrisen” skymmer det mesta återfinns vid årsskiftet 1922. Vid sidan av den materiella katastrof som kriget innebar beskrivs kriget också ha medfört en djup

¹⁰⁰ Karlsson 2019, s. 110.

”själaskakning” som hindrat framsteg och återhämtning: ”Skräcken för vad framtiden kunde medföra efter dessa krigsår, då man måst genomleva fasor som man trott var omöjliga tog sig uttryck i en ohjälplig misstro”.¹⁰¹

Från 1924 börjar en viss hoppfullhet att skymta fram i DN, även om mörkret fortfarande är mycket påtagligt. Vid årsskiftet 1924 beskrivs världskriget fortfarande utgöra ”den mörka bakgrund mot vilken alla förhoppningar och önskemål avtecknar sig” och ”[p]essimism och misströstan fylla många sinnen”. Helt becksvalt är det dock inte. En förhoppning om kommande framsteg skymtar fram: ”[O]ptimism och tro på framtiden [...] vinner mark tum för tum”. Jämfört med föregående period när framstegen och samhället väntades ta jättekälv är dock skillnaden mot de tumsmässiga förflyttningarna enorm.¹⁰²

Ett år senare, 1925, är tongångarna snarlika men lite mer hoppfulla. Blicken vänds tillbaka mot de 25 år som har gått sedan sekelskiftet. En period som rymt ”mer koncentrerat än någon tidigare historisk epok framsteg, förstörelse och relativ återhämtning.” Trots miljontals döda beskrivs världen dock ha blivit trängre för de som överlevde. Detta då kriget tog ”framtidens besparingar” i anspråk och stal ”morgondagen både för den nuvarande och kommande generationer”. I ljuset av detta anförs i krönikan att ”[e]migrationen, som för 10 år sedan var den av samhället begråtna och bekämpade nationella olyckan, ter sig nu som den förlorade och oersättliga garantin för välstånd och samhällslugn”. Vidare beskrivs kriget allt mer ha tagit formen av en ”kulturkatastrof” där ”framtidens vetenskapsmän, uppfinnare och konstnärer” stukat under i skyttegravarna. Vid horisonten skymtar ”en ny andlig istid”. Men det finns som sagt ljusglimtar. Det senaste århundradet har medfört stora framsteg och fler är att vänta. Nya uppfinningar, transporter, kommunikationsmedel och vetenskapliga framsteg tros möjliggöra en ”lika snabb stegring av det allmänna välståndet efter kriget som under halvseket närmast före krigsutbrottet”. För Sveriges del finns det dessutom ytterligare skäl att glädjas, industrin är oskadd och de ekonomiska och politiska positionerna har förstärkts efter kriget. Sverige anses vara ”väl rustat för de nya tag med vilka mänskligheten instinktivt och medvetet håller på att lyfta sin kultur och dess materiella underlag till fortsatt stegring efter krigets olyckliga avbrott”.¹⁰³

¹⁰¹ ”Övergångsår.”, *Dagens Nyheter*, 1919-12-31, s. 4; ”Det år som gått.”, *Dagens Nyheter*, 1921-12-31, s. 3.

¹⁰² ”En sund optimism.”, *Dagens Nyheter*, 1924-01-02, s. 3.

¹⁰³ ”Nya tag.”, *Dagens Nyheter*, 1925-01-02, s. 3.

Efterföljande årsskifte, 1926, verkar fredskrisen ha lugnat sig, den gryende optimismen från föregående årsskifte har ersatts av en önskan om stabilitet. Framtiden, såväl på det materiella som andliga området, behöver sitt lugn för att hämta ny kraft efter den stora ansträngning som kriget medförde: "[F]ramtiden forceras icke fram. Dess marker måste ligga i träda."¹⁰⁴

Mot slutet av perioden färgas förväntningarna om framsteg av konflikterna i svensk inrikespolitik och på den svenska arbetsmarknaden. Vid årsskiftet 1928 beskrivs hur arbetslöshet och oro har dominerat den svenska ekonomin alldeles för länge. Sveriges anseende i världen har dock förbättrats. Den svenska flitigheten, ordningen och pålitligheten lyfts särskilt fram. Vid årsskiftet 1929 tycks utgångspunkterna vara förhållandevis gynnsamma och DN uppmanar sina läsare att vidta måttfullhet och med "kritisk optimism" blicka mot framtiden.¹⁰⁵

I SAP, som snabbare rörde sig bort från fredens skugga, är optimismen mindre kritisk och mer påtaglig redan vid krigsslutet. Vid årsskiftet 1919 tecknas en bild av ett historiskt framåtskridande. Den tekniska och materiella utvecklingen beskrivs som "svindlande" och det största framsteget som fortfarande väntar beskrivs vara "kvinnornas framryckning till social och ekonomisk likställning med männen i ett stort antal länder". Efterföljande årsskifte, 1920, skildras hur USA förvisso dras med bekymmer som dåliga skördar och arbetsoroligheter men man skymtar också en framtid där "stora vidder" tycks öppna sig för "den amerikanska företagsamheten".¹⁰⁶

Allt eftersom fortsätter den amerikanska optimismen att växa. Även om den inte till fullo återgår till föregående periods stämning av unika och världshistoriska framsteg är den vid flera tillfällen mycket nära. Optimismen framträder ofta som en stolthet över USA:s utveckling och den förstärks ytterligare när den speglas mot situationen i Europa. Vid årsskiftet 1919 skildrar SAP de allierades seger i kriget, men i krönikan noteras också någonting annat: "USA:s deltagande i kriget har öppnat ögonen för utlandet vad vi verkligen förmår uträtta, och den stundande freden ska göra det i ännu högre grad." I samma krönika refereras till en icke namngiven europeisk tidning som skildrat det amerikanska ingripandet i kriget:

¹⁰⁴ "Andhämtningstider.", *Dagens Nyheter*, 1926-01-02, s. 3.

¹⁰⁵ "Svensk horisont.", *Dagens Nyheter*, 1928-01-02, s. 3; "Vid årsskiftet.", *Dagens Nyheter*, 1929-01-02, s. 4.

¹⁰⁶ "Från 1848–1919", *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7; "Freden kommer", *Svenska Amerikanska Posten*, 1920-01-07, s. 4.

’det var sonen, som kom hem till sina föräldrar, fann hemmet i lägervall och upplösning och grep sig an med att ställa det på fötter igen. Hvad som nu är påbörjad är Europas amerikanisering och resultatet därpå kommer att bli mera betydelsefullt för framtiden än själva fredens utseende.’¹⁰⁷

Efter kriget var de europeiska stormakterna stukade. Ekonomierna var körda i botten och befolkningarna skakade av krigets fasor. Samtidigt hade den nya stormakten USA seglat upp som en verklig utmanare mot den europeiska globala dominansen.¹⁰⁸ Medan fredens skugga hängde tung över Europa tycktes en ljusnande morgon vänta på andra sidan Atlanten.

Ett tydligt exempel på uppfattningen om USA:s styrkeposition märks i SAP när tidningen skildrar hur USA betraktar Europas fredskris. Vid årsskiftet 1921 skildras hur politikern Herbert Hoover (sedermera USA:s president) adresserat Europas hjälpbehov: ”Europa behöver hjälp och måste ha hjälp, (...), eljes svälter det ihjäl. Och följderna härpå komme att bli ganska kända [sic!] även för vårt eget land.” Tre årsskiften senare, 1924, anføres ett liknande resonemang. I krönikan poängteras att USA ”kan lefva sitt ekonomiska liv – och lefva det ganska bra – utan Europas bistånd”. Även om det på sina håll har börjat märkas av en ”Europatrötthet” så anføres i krönikan att USA trots allt har ett stort intresse för ”Europas framtid” vad gäller möjligheterna till export och kapitalplacering. Det tycks, enligt krönikan, tala för en amerikansk ”räddningsaktion med Europas återupprättande som mål”.¹⁰⁹

Även om utfallet inte blev någon omfattande amerikansk räddningsaktion av Europa – USA slog under 1920-talet in på en allt mer en isolationistisk linje – är resonemangen ovan intressanta i en större svensk kontext. I Sverige fanns en självbild där man i Europas återuppbyggnadsarbete betraktade sig som ”invaliden Europas barmhärtiga sjuksyster.”¹¹⁰ I resonemangen från SAP finns uppenbara likheter med en sådan berättelse. Men också ett betydande skillnad – resonemangen i SAP utgår huvudsakligen från en ekonomisk analys om vad som är bra för USA snarare än av plikt att hjälpa. Den amerikanska styrkepositionen märks även utifrån att det aldrig är en fråga om huruvida USA, på mer eller mindre egen hand, kan få Europa på fötter igen – utan om USA ska göra det eller inte. Det säger något om den amerikanska självbilden som började ta form.

¹⁰⁷ ”Från 1848–1919”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1919-01-01, s. 7.

¹⁰⁸ Karlsson 2019, s. 50–52, 56–70.

¹⁰⁹ ”Amerika–Europa”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1920-12-29, s. 8; ”Amerika-Europa”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1923-12-26, s. 6.

¹¹⁰ Sturfelt 2008, s. 229.

Samtidigt märktes i SAP inte enbart en stolthet över de amerikanska framgångarna. Det fanns enligt SAP även skäl att vara stolt över det gamla hemlandet. I SAP vändes blicken mot Sverige och Skandinavien vid årsskiftet 1921. En amerikansk tidskrift, *The Scribner's Magazine*, hade nyligen publicerat en artikel om "Skandinaviens föredöme". När SAP:s krönika återger innehållet i artikeln är stoltheten över att tillhöra en skandinavisk kulturgemenskap påtaglig. Fredspolitiken som har förts i de skandinaviska länderna hyllas, hållningen under världskriget är "alltigenom beundransvärd" och den demokratiska utvecklingen beskrivs som ett "föredöme för världen i dess helhet". Skandinaverna beskrivs präglas av "själfkontroll" och tillskrivs en hög "intellektuell standard" som "världen i dess helhet må vara oförmögen att nå upp till".¹¹¹

Vid årsskiftet 1927 speglas återigen de amerikanska framstegen mot Europa. SAP publicerar en återgivning av en krönika från *Handelstidningen* i Göteborg som skildrar förhållandena i USA och Europa. Medan Europa beskrivs kämpa med skulder, arbetslöshet och statsfinansiella problem lyser solen över USA som präglas av "ett ständigt stigande välstånd, god sysselsättning och rikligt flödande skattekällor. Det är Skamsund och Fagervik i historisk verklighet". Att det runtom i Europa, till följd av att USA börjat kräva in krigsskulderna, har vuxit fram en "anti-amerikansk opinion" tycks inte beröra amerikanerna i någon större utsträckning. Den amerikanske presidenten ska ha rått sina landsmän att "icke fästa sig för mycket vid den kritik, som i utlandet riktades mot Amerika och dess hållning i skuldfrågan".¹¹²

Men det var inte alltid framgångarna speglades i ljuset av Europa. Ibland räckte det med att jämföra med sig själv. Vid årsskiftet 1925 beskrivs det hur USA precis lagt ett av sina bästa år någonsin bakom sig. Framtiden för det amerikanska affärlivet och välståndet ser ljus ut. Freden, ekonomin och politiken beskrivs som faktorerna som gör att amerikanerna "sällan om någonsin haft större löfte om välmåga än i dag". Två år senare, 1927, beskrivs hur "intet folk i historien någonsin uppnått en så hög lefnadsstandard som det amerikanska". Vid efterföljande årsskifte, 1928, gör sig tron på fortsatta framsteg återigen påmint: "Optimism är det

¹¹¹ "Skandinaviens föredöme", *Svenska Amerikanska Posten*, 1921-01-05, s. 8.

¹¹² "Amerika och Europa", *Svenska Amerikanska Posten*, 1927-01-05, s. 6. Fagervik och Skamsund är en referens till en bok av August Strindberg med samma namn från 1902. Fagervik skildras i boken som en vacker och bördig ö med lyckliga invånare. På den kala och karga grannön Skamsund, som fungerar som en vågbrytare innan havets vågor och vind når Fagervik, bor invånare som präglats av de tuffa och hårda livsvillkoren som naturen och omständigheterna givet dem.

framträdande draget i alla förutsägelser för 1928". Industrin spås slå nya rekord i produktion och omsättning. Fortsatt ekonomisk tillväxt är att vänta.¹¹³

I SAP var dock inte blicken enbart riktad mot framstegen i USA och Europa. Även bortre Asien iaktogs med allvarligt intresse. I föregående period noterades vid några tillfällen hur Japan och Kina inkorporerades i förväntningarna om framsteg. Vid årsskiftet 1925 menar SAP att Asien, och i synnerhet Kina, är under uppsegling som en av världens nya stormakter: "Kina är med sina naturliga rikedomar framtidslandet i östern och det har i kulierna [asiatiska daglönare] den billigaste arbetskraft i världen." I Europa och Amerika betraktas kineserna fortfarande som ett kolonialfolk, men då ser man inte faran, menar krönikan: "Den kinesiska kapitalklassen, som lärt västerns teknik och kultur, har hållit sitt intåg i Kina, och vill nu begagna sina fattiga landsmän, kulierna, att konkurrera ut de amerikanska och europeiska kapitalisterna."¹¹⁴

Vid periodens sista årsskifte, 1929, förekommer i SAP undersökningens kanske mest intressanta krönika. Krönikan med titeln "Anno 2000" är till skillnad från övriga nyårskrönikor författad av en namngiven krönikör, Martin Elster. Någon mer information om författaren ges inte i tidningen. Vid tiden för krönikans författande levde en tysk författare vid namn Hanns Martin Elster.¹¹⁵ Om det är denne Martin Elster som har översatts (att texten i så fall skulle ha översatts nämns inte i tidningen) eller en för eftervärlden okänd namne till densamme går inte att avgöra. Det som är intressant med krönikan är dock inte i första hand dess namngivne författare utan perspektivet som denne anlägger i krönikan. Krönikan riktar blicken mot framtiden, närmare bestämt år 2000. Krönikan inleds med en fråga och två möjliga svar: "Hur kommer den framtida utvecklingen att gestalta sig? Världsuppståndelse eller världsundergång?" För att närma sig svaret på sina frågor blickar Elster först bakåt för att se vad som har åstadkommit under de senaste 72 åren, lika många år¹¹⁶ som återstår till år 2000:

De senaste 72 åren — man skulle endast behöva tala om de senaste 50 åren, men för att å andra sidan våga en jämförelse med år 2000 välja vi denna siffra — ha frambragt flera vetenskapliga och tekniska under än

¹¹³ "Bästa året i landets historia, hoppas man", *Svenska Amerikanska Posten*, 1925-01-07, s. 1; "Amerika och Europa", *Svenska Amerikanska Posten*, 1927-01-05, s. 6; "Det nya året ser förhoppningsfullt ut", *Svenska Amerikanska Posten*, 1928-01-04, s. 6.

¹¹⁴ "Gula faran i ny gestalt", *Svenska Amerikanska Posten*, 1924-12-31, s. 6.

¹¹⁵ Se Books of Hanns Martin, Elster, Amazon, https://www.amazon.com/s?i=strip-books&rh=p_27%3AHanns+Martin+Elster&s=relevancerank&text=Hanns+Martin+Elster&ref=dp_by-line_sr_book_1 (hämtad 2020-04-27).

¹¹⁶ Att krönikan vid nyåret 1929 beskriver att det återstår 72 år till år 2000 talar för att krönikan ursprungligen är skriven tidigare under 1928 och inte vid nyåret 1929.

de närmast föregående 100 åren. Och varför skulle icke utvecklingen kunna fortsätta i samma tempo? Består icke till och med möjligheten, att detta utvecklingstempo kommer att ökas i framtiden?¹¹⁷

Samtidigt poängterar Elster att framtiden inte kan förstås ur tidigare erfarenheter: ”Den kan ha helt andra lagar och avslöja ett helt annat ansikte följande helt nya idéer och impulser, om vilka vi i dag inte ha en aning.” Men om man utgår ifrån samtidens tillstånd inom kultur, vetenskap och teknik och försöker bilda sig en uppfattning om dess framåtskridande så ser Elster hur en storslagen framtid väntar: ”Nya vägar komma att beträdas, och den mänskliga anden kommer att avtvinga naturen allt flere [sic!] hemligheter, som ökar hans makt och förskaffar honom möjligheter att fortsätta på den utvecklingens väg, han sedan endast några få årtionden så djärvt slagit in på.” I framtiden, spår Elster, kommer kolkraften att ha ersatts av vatten, vind och själva jorden för att möta den aldrig sinande efterfrågan på energikällor till nya maskiner och materiella behov. Elektriciteten kommer att vara trådlös. Rörpost kommer att gå till varje hushåll med brev och nyheter. Hushållsmotorer kommer att sköta varje hem och göra hemarbetet enklare. Lantarbetarna kommer inte längre att behöva slita då jordbruket kommer att ha automatiserats och skötas av maskiner. Transporter kommer att styras via trådlös fjärrstyrning och fordonen kommer att sväva fram: ”Vad automobilen betyder i dag för oss kommer flygmaskinen att betyda i morgon.” Allt detta tros vara att vänta under 1900-talets återstående år. När år 2000 slutligen tecknas återstår den avgörande frågan från inledningen:

Så kommer tekniken att fira nya triumfer och besegra tid och rum. En dylik utveckling kan endast föra två konsekvenser med sig: endera ett världsförintande krig eller en världsförbrödring jordens nationer emellan, ty när den tiden är inne, finnas inga gränser mer. Världen har förvandlats till en enda familj, vars ledamöter antingen äro kloka nog att hålla samman eller tillräckligt dåraktiga att förrinta varandra. Världsupståndelse eller världsundergång?¹¹⁸

Det mest intressanta med Elsters framtidsspaning blir i den här studien vare sig träffsäkerheten i många av utsagorna eller dråpligheten i andra – utan att den förekommer och att den förekommer just när den gör. Tio år har gått sedan fredsslutet, den amerikanska ekonomin har inte bara återhämtat sig – den har nått nya höjder. Förväntningarna om framsteg från föregående period var förvisso ofta uttalade, men aldrig så uttalade och explicita som i detta fall. Elster skildrar analytiskt och målande den framtid som tycks vara att vänta. Krönikan är även intressant utifrån att det växelspel mellan världskrig och världsfred, som så frekvent förekom i föregående period,

¹¹⁷ Martin Elster, ”Anno 2000”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1929-01-02, s. 1.

¹¹⁸ Martin Elster, ”Anno 2000”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1929-01-02, s. 1.

men mer sällan förekom i SAP under denna period, återkommer. Denna gång dock inte som en nära stundande förväntning utan snarare riktad mot en mer långsiktig horisont. Som enskild krönika utgör den en fantastisk ögonblicksbild från en persons framtidsförväntningar. Som del av den optimism som under både föregående period och innevarande period präglade SAP:s framtidsförväntningar utgör den närmast ett crescendo av hoppfullt framåtblickande optimism. Återigen visar undersökningens kronologiska metodik på sin styrka. När Elsters krönika place-ras på en längre tidsaxel som sträcker sig nästan ett kvartssekel bakåt blir den en del av ett större mönster ur vilket framtidskulturen kan tolkas.

Innan denna del avslutas återstår en viktig fråga. I SAP återhämtar sig optimismen relativt fort och börjar därefter att accelerera. I DN kastar fredens skugga tvivel och osäkerhet över fortsatta framsteg. Men hur ska skillnaderna mellan SAP och DN förstås? Varför återfann SAP den hoppfulla optimismen efter kriget och varför präglades DN av en tvivlande pessimism? Delvis kan svaret ges av Karlsson som menar att det under mellankrigstidens kris uppstod en väldig diskrepans mellan förväntning och faktiskt resultat.¹¹⁹ När förväntningarna om världsfred, som så tydligt framträdde i DN, uteblev och ersattes av kris, social oro och instabilitet kom motgångarna att överskugga framstegen. I USA återhämtade sig ekonomin snabbare vilket minskade krisens skugga samtidigt som förväntan om världsfred efter kriget inte var lika närvarande, åtminstone inte lika länge. Den automatiska framstegstanken kom dessutom, enligt Skovdahl, att överleva i USA när den efter kriget kom att ifrågasättas i Europa.¹²⁰ Ändå kvarstår i någon mening frågan varför framstegstron i DN, när Sverige till skillnad från USA inte ens deltog i kriget, så märkbart kom att förändras i jämförelse med SAP. Kanske kan det också hänga samman med hur man i SAP respektive DN betraktade en enskildes möjligheter att bemästra sin framtid?

Av egen kraft eller tillsammans i samförstånd

I den föregående fallstudien noterades hur SAP ofta betonade individens möjligheter och ansvar för sin egen framtid. Även om individen sällan gestaltades som oberoende av ett kollektiv eller en högre makt var skillnaden mot DN påtaglig. Under perioden efter världskriget skulle skillnaderna mellan de två perspektiven fortsätta att märkas och komma att förstärkas ytterligare.

¹¹⁹ Karlsson 2019, s. 110.

¹²⁰ Skovdahl 2010, s. 23–24.

Till att börja med förekommer det vid ett flertal av årsskiftena i SAP krönikor som mer eller mindre direkt manar läsaren till att hugga i och ta det framtida ödet i sina egna händer. Inledningsvis är individens samspel med kollektivet påtagligt. I en krönika från årsskiftet 1921 med titeln "Ett godt råd" finns en uppmaning om att "kasta alla meningsskiljaktigheter öfver bord för att istället hvar och en i sin stad sätta skuldran till lasset". Två årsskiftet senare, 1923, präglas krönikan i SAP av ett mer kollektivistiskt drag. Den amerikanska "blomstring och storhet, som nu är vår" beskrivs som en följd av gemensamma insatser och uppoffringar. Vid efterföljande årsskiftet skulle dock fokus återigen skifta mot det individorienterade perspektivet. Vid årsskiftet 1925, i en krönika med titeln "Den egna kraften" manas läsaren till att ta tillvara på sin egen förmåga. Med "kraft och mod" kan mycket åstadkommas även om "pänningar saknas". Krönikan poängterar vidare att många ännu inte har förstått detta då "de flesta människor tyckas hvarken förstå sin rikedom eller sin kraft och tilltro den förra långt mer än de borde, och underskatta istället den senare". Vid efterföljande årsskifte, 1926, är det individualistiska perspektivet än mer påtagligt:

Ensam och fri ska vägen vandra. Den synen skymtar i framtiden. Därför ter den sig också, trots all håglöshet, förhoppningsfull och lockande. Den siar om befrielse från mycket, som binder människan i onaturliga tvångsband. Den låter oss ana att vi likväl gå att möta något större och bättre, mera ljus öfver vår tillvaro, mera luft och större rum att växa för den enskilde.¹²¹

Vid periodens sista årsskifte uppmanar krönikan i SAP återigen till hårt arbete och strävsamhet. Den som vill uppnå framgångar måste ha tålamod och vara beredd att arbeta hårt. Det finns inga genvägar, ska man nå sina mål krävs strävsamhet: "Framåt är livets lösen!"¹²²

Alla dessa mer eller mindre individorienterade krönikor skulle kunna tolkas som angränsade till egoism eller åtminstone som en hommage till egenintresset. Samtidigt tycks det inte vara fullt så enkelt. Vid årsskiftet 1925 finns ytterligare en krönika i SAP som kompletterar och nyanserar den individualistiska lovsången i SAP. Krönikan vänder sig här mot dem som menar att "världens framåtskridande beror af vinningslystnad". Gruppen som anför detta tycks av SAP uppfattas som högljudd och växande. Men det är inte girighet och vinningslystnad som är förklaringen till framåtskridandet menar SAP. Tvärtom behöver dessa tyglas genom lagstiftning

¹²¹ "Ett godt råd", *Svenska Amerikanska Posten*, 1920-12-29, s. 8; "Bort med ofördragsamheten", *Svenska Amerikanska Posten*, 1922-12-27, s. 6; "Den egna kraften", *Svenska Amerikanska Posten*, 1925-01-07, s. 6; "Individens framtid", *Svenska Amerikanska Posten*, 1925-12-30, s. 6, blockcitatet på s. 6.

¹²² "Framåt", *Svenska Amerikanska Posten*, 1929-01-02, s. 6.

för att breda plats åt ”det praktiska livets män, som är besjälade af en lefvande människokärlek och af tro på idealens makt”. Den framtid som SAP önskar se handlar inte om ”några utopiska projekt – hvad som kräfvets är, att man tar verkligheten sådan den visar sig, men icke rädes att konsekvent genomföra de gamla kristna krafven också i samhällslivet”.¹²³

Snarare än en egennyttig och självisk individualism tycks den individualism som framträder i SAP bottna i en föreställning om den enskildes möjligheter att genom praktisk handling, i samspel med såväl ett större kollektiv som med sina kristna värderingar, kunna förbättra levnadsvillkoren för både sig själv och andra. Humanismen och ansvaret för sig själv och andra är det tydligaste draget som framträder i SAP:s individorienterade nyårskrönikor.

I DN förekommer vid årsskiftena inga uppmaningar till individuella ansträngningar. Däremot börjar det mot slutet av perioden, mot bakgrund av konflikterna på svensk arbetsmarknad och i svensk politik, märkas av en kritisk hållning till det ”svenska folksinnet” och en längtan efter samarbete och samförstånd. Så är till exempel fallet vid årsskiftet 1927. DN:s krönika menar att det ”[f]inns i det svenska folksinnet inte bara ett drag av lättsinne och världsglömska utan också långsinthet som aldrig glömmes.” Krönikan uttrycker en längtan efter att svenskarna ska börja ”komma överens om att gemensamt arbeta mer för vårt folks och lands bästa”. Även vid föregående årsskifte, 1926, hade DN:s krönika uttryckt en förhoppning om ”lugn och självbesinning”. Vid periodens sista årsskifte, 1929, uttrycker DN en förhoppning om samverkan och ”samförstånd” på många områden: ”Framtidens väg bygger på enande bortom särintressen”.¹²⁴

I DN förekom under föregående period inte något riktigt alternativ till detta framtidsobjekt. Under denna periods slut börjar dock ett alternativ att märkas av i form av att man önskar en framtid i samförstånd. Förhoppningen är att samförståndet ska skapa lugn och stabilitet inom en rad samhällliga och allmänmänskliga fält. Kontrasten börjar därmed bli tydlig mellan SAP:s individualistiska perspektiv och DN:s kollektivistiska. Samtidigt bör det inte vara osannolikt att dessa strömningar var större än att de enbart förekom i dessa tidningar. Att det kan antas säga något om det svenska respektive svensk-amerikanska, eller amerikanska, förhållningssättet till den egna och samhällets framtid är mycket möjligt.

¹²³ ”En farlig åskådning”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1925-01-07, s. 6.

¹²⁴ ”Stryka över och gå vidare.”, *Dagens Nyheter*, 1927-01-02, s. 3; ”Andhämtningstider.”, *Dagens Nyheter*, 1926-01-02, s. 3–4, citat på s. 4; ”Vid årsskiftet.”, *Dagens Nyheter*, 1929-01-02, s. 4.

Skilda framtidskulturer i fredens skugga

Efter fallstudiens framtidskulturella pulstagning är framtidsobjekten i stort sett desamma. Men framtidsförväntningarna som riktas mot objekten har förändrats. Både i förhållande till föregående period men framförallt mellan de båda tidningarna. Det kontinuitetsbrott som Skovdahl menar kan inträffa efter att en katastrof brutit in i samtiden märks i synnerhet av i DN. Erfarenhetsrummet ockuperas av katastrofen och även om den inte till fullo tränger undan förväntningshorisonten så hänger krigets och fredens erfarenheter som en skugga över DN långt in i perioden. Framtidsobjekten är suddigare och förväntningarna mer trevande. Den tvivlande och osäkra tid där minnet av kriget gång på gång återkommer ersätter i DN den unika och framstegsorienterade framtidskulturen som dominerade före kriget. Samtidigt återfår SAP relativt fort tilltron till fortsatta framsteg. Kriget och freden blir där snarare en parentes, ett tillfälligt hack, i en längre framtidskulturell trendlinje som otvetydigt rör sig mot fortsatta framåtskridanden. Här går det också att återropa Jordheims multipla temporaliteter. Vid samma årsskiften som SAP:s tilltro växer, hoppfullheten återhämtar sig och samtiden återigen rusar mot framtida framsteg befinner sig DN i en annan temporalitet där krigets erfarenheter och fredens kris bromsar uppfattningen om tidens rörelse mot kommande framsteg. Noterbart är även att spanska sjukan inte nämns i nyårskrönikorna i endera tidningen. Det säger möjligtvis något om krigets totala dominans i erfarenhetsrummet under periodens första årsskiften.

Om den föregående perioden präglades av ofta likartade eller samstämmiga framtidsförväntningar är det skillnaderna som dominerar denna period. Men en betydande likhet finns när förväntningarna riktas mot demokratins siluett längs med förväntningshorisonten. Demokratins seger utropas i periodens början. Att det är SAP som mest högljutt utropar segern är intressant mot bakgrund av SAP:s relativa distans till de europeiska demokratirörelserna under föregående period. Man får anta att det amerikanska deltagandet i kriget och Wilsons fredsmål åtminstone tillfälligt under krigsåren bidrog till att minska distansen till Europa. Än mer noterbart är möjligtvis att de båda tidningarna framförallt vänder sina blickar mot det egna landet under återstoden av perioden. För SAP är detta förvisso inte en skillnad i förhållande till föregående period, men likväl i förhållande till hur perioden inleddes. För DN är det en skillnad både i förhållande till föregående period då demokratin var en europeisk angelägenhet och i förhållande till periodens inledning då de anslöt i lyckoropen över demokratins seger. Under 1920-talet skiftade flera av Europas unga demokratier mot mer auktoritära eller diktatoriska styren. I nyårskrönikorna går detta dock obemärkt förbi. De svenska politiska angelägenheterna tycktes

vara viktigare och den vid krigsslutet tillfälligt minskade distansen till Europa tycks återigen öka i SAP.

Till skillnaderna ska även föras det individualistiska fokus som fortsatte att prägla SAP under perioden. Att det återkommer som framtidskulturellt särdrag och dessutom gör det trots att tidningen under perioden byter ägare talar för att det verkligen kan vara fråga om en djupare kulturell skillnad mellan SAP och DN, men antagligen även mellan Amerika och Sverige. I DN börjar istället samförståndsbegreppet att framträda under periodens slut. För att förstå dess förekomst behöver man försöka förstå varför det uppstår och vad det utgjorde ett svar på. Att det svenska 1920-talet var stökigt både på arbetsmarknaden och i politiken är historiska fakta. Dessutom talar de förhoppningar om lugn och arbetsro som framträder i DN för att perioden på ett märkbart sätt upplevdes som kantad av oro och missämja. Antagligen är det mot den bakgrunden som samförståndsbegreppet lanseras som en tänkbar lösning. Men var det en lösning som skulle fungera? Än så länge tycks samförståndet mest utgöra en projiceringsyta för förväntningar om en annan utveckling.

Runt hörnet väntade en djup ekonomisk kris. Vilken betydelse skulle den ha för de skilda framtidskultureerna? För tilltron i SAP och tvivlet i DN?

När världsekonomin kraschade: 1929–1935

Efter ett för USA ekonomiskt framgångsrikt 1920-tal hade New York och Wall Street-börsen intagit rollen som världens ekonomiska centrum. Handeln med aktier och fastigheter var mycket gynnsam i den växande amerikanska ekonomin. Den europeiska ekonomin hölls uppe av privata amerikanska långgivares stora lån till Tyskland som i sin tur betalade av sitt krigsskadedestånd till de allierade europeiska makterna. Vilka i sin tur betalade tillbaka sina krigsskulder till USA. Så länge tillväxten fortsatte och skapade nytt kapital fungerade allt och den amerikanska ekonomin kunde därigenom både äta kakan och få tillbaka den. Men den 29 oktober 1929 skulle allt förändras. Överoptimism, spekulation och överbelåning hade gjort marknaden känslig. När kursen för viktiga värdepapper föll blev de psykologiska effekterna enorma. På några timmar kollapsade börsen. Värdepapper så som aktier och obligationer blev värdelösa. Men även förhållandevis stabila indikatorer som råvarupriser sviktade. När världens ekonomiska centrum kollapsade drog den med sig den europeiska lånecirkusen. Kapitalet sinade och

långivarna krävde återbetalning av lån som inte kunde betalas tillbaka.¹²⁵ Var detta slutet på de hoppfulla framstegens förväntningar i SAP? Och hur skulle DN som tvivlat, oroat sig och önskat lugn och arbetsro i nära ett decennium hantera världsekonomin kollaps?

Framstegstro i kristid

Den ekonomiska depressionen 1929 var inte vilken kris som helst. Det var den värsta ekonomiska kris som världen ditintills upplevt under modern tid. För eftervärldens ekonomiska kriser har den stora depressionen kommit att utgöra arketyper som senare kriser har jämförts med.¹²⁶ I nyhetsrapporteringen vid senare kriser är det snarare regel än undantag att den för stunden aktuella krisen beskrivs som ”den värsta krisen sedan den stora depressionen”. Mer sällan, för att inte säga aldrig, brukar den för stunden aktuella krisen beskrivas som ”värre än den stora depressionen”. Det säger något om magnituden av den ekonomiska kris som drabbade den amerikanska finansmarknaden hösten 1929.

För den här undersökningen är krisen dessutom synnerligen intressant att undersöka ur ett svensk-amerikanskt perspektiv. Tidigare forskare har tillskrivit krisen en fundamental betydelse i den meningen att den radikalt förändrade världsbilden och föreställningarna om utvecklingen i USA och Svensk-Amerika. Skovdahl har poängterat att det var den stora depressionen – och inte världskriget – som utgjorde katalysatorn för att framstegstanken började omprövas och ifrågasättas i USA.¹²⁷ Än mer intressant är om möjligt Beijboms relativt nyutgivna bok *Utvandrarna och den stora depressionen*. I synnerhet är ett av bokens kapitel av betydelse för den här uppsatsens resultat. Beijbom genomför i ett av kapitlen en studie som har flera likheter med den här undersökningen och som syftar till att studera hur svensk-amerikanerna drabbades av den stora depressionen. Beijboms källmaterial utgörs av Chicagos största svensk-amerikanska tidning, *Svenska Amerikanaren*, under åren 1930-1934. Chicago var vid tiden den amerikanska stad med störst svensk-amerikansk befolkning, följt av Minneapolis. Metodiskt skiljer sig dock undersökningarna åt på en betydande punkt. I Beijboms studie undersöks inte enbart nyårskrönikor utan såväl nyhetsartiklar, krönikor, ledartexter som läsarbrev under de aktuella åren. Det gör att studien av *Svenska Amerikanaren* under de aktuella åren blir mer allsidig, men klart begränsad i tid och rum. Beijbom argumenterar, tillsynes inspirerad av Mårald, för att hans

¹²⁵ Karlsson 2019, s. 136–139.

¹²⁶ Morris Dickstein, *Dancing in the dark: a cultural history of the Great Depression*, W. W. Norton, New York, 2009, s. 3–4.

¹²⁷ Skovdahl 2010, s. 23–24.

studie på så sätt kan ”fungera som en nyheternas och känslornas seismograf”. Beijboms resultat är påtagligt. Under krisåren skildras återkommande nödhjälp, fattigdom, arbetslöshet, missnöje och tvivel. Krisen utmålas som ett trauma där svensk-amerikanernas dröm om Amerika som möjligheternas land skakades om i grunden. Ingen närstående förbättring var att skymta och ”de ständiga ryktena om lättnad [...] framstod som gluggar i ett jämnrått molntäcke”. Tillvaron och världsbilden förändrades och bilden av ett ”katastrofpräglad invandrarsamhälle” framträder tydligt.¹²⁸

Mot bakgrund av den bild som tecknas i tidigare forskning borde en märkbar skillnad gå att identifiera i SAP:s nyårskrönikor. Det mest anmärkningsvärda är att så inte riktigt är fallet. Krisen är förvisso närvarande, men hopplösheten och den tvivlande framtidstron är inte dominerande. Snarare är skildringarna snarlika de som återfanns efter paniken 1907 – blicken höjs mot framtiden där fortsatta framsteg verkar hägra. Vid årsskiftet 1931 återfinns först en krönika som skildrar hur goda tider följer efter kristider i ett närmast av naturen givet kretslopp. Därefter, vid samma årsskifte, följer en krönika som skildrar hur ”[m]änniskans erövring av naturen” är långt ifrån avslutad och hur ”området för tekniska framsteg utan tvivel är ofantligt”. Vid efterföljande årsskifte, 1932, poängterar krönikan att ljusa tider följer efter mörka:

Trots vad vi upplevat detta år få vi ej se mörkt på framtiden, ty därtill finnes ingen anledning. Ebb och flod växla om även i livet, och den förra har räckt så länge nu, att den senare ej gärna mycket längre kan låta vänta på sig. Svårigheter komma och ge oss människor mången bitter läxa till besinning, men de komma ej för att kvarbliva, för att kvarstanna, utan för att övervinnas. Och härför erfordras enighet, arbete och allvarlig föresats att förbättra allas ställning. Och göra vi detta med uppriktig förtröstan på Guds hjälp, så kunna vi också med visshet emotse ett bättre år än det nu tillryggalagda¹²⁹

I samma nummer finns ytterligare en krönika som förstärker bilden av tilltron till fortsatta framsteg. Krönikan beskriver hur en del människor endast ser mörker och missöden i tuffa tider. Men det är fel inställning menar krönikan ”då man istället med stöd av historien borde veta, att fortsatt utveckling och framåtskridande är att emotse”. På detta sätt fortsätter sedan förväntningarna att uttryckas i SAP när blicken riktas mot framtidsobjektet framstegen. Vid årsskiftet 1933 poängteras att även om det är svårt att veta hur framtiden ska utspela sig har man likväl

¹²⁸ Beijbom 2012, s. 60–88, citat på s. 87.

¹²⁹ ”Goda och dåliga tider”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1930-12-31, s. 20; ”Produktionens stegring”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1931-01-07, s. 20, citat på s. 20; ”Vid årsskiftet”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1931-12-30, blockcitatet på s. 20.

”rätt att hysa förhoppningar”. Krönikan anför vidare att det förr eller senare kommer att vända och att man därför med ”förtröstan” kan välkomna det nya året. Även efterföljande årsskifte, 1934, är tongångarna snarlika. Framtiden är förvisso osäker ”[m]en hoppet ger liv och kraft”. I en annan krönika vid samma årsskifte beskrivs hur mycket talar för att ”tiden av allmänt förhärskande pessimism nu är förbi, och att det under 1934 skall bli mera modernt att vara optimist än det någonsin varit sedan den stora börskraschen på hösten 1929”. Vid periodens sista årsskifte är SAP, som förvisso aldrig själv gett uttryck för någon större pessimism under periodens årsskiften, likväl trött på den pessimism som runtom i landet förekommer: ”Vi ha haft hårda tider nu i flera år, och det kan faktiskt vara på tiden att skapa någonting annat. Vi måste hjälpa till härmed, så gott vi kan.”¹³⁰

Hur ska då den här undersökningens resultat förstås i förhållande till Beijboms undersökning? Skillnaderna kan vare sig förklaras av tidningarnas politiska inriktning eller lokala skillnader mellan Chicago och Minneapolis. Båda tidningarna tycks ha varit snarlika i sina politiska hänvisningar. Inte heller tycks de geografiska skillnaderna spela en betydande roll, Minneapolis var, liksom Chicago, mycket hårt ansatt av depressionen.¹³¹ Utifrån att Beijbom undersökt ett bredare källmaterial som utgörs av flera röster går det att göra ett antagande om att hans resultat är mer rättvisande. Men, här måste en betydande invändning riktas. När Beijbom, likt en seismolog, undersöker hur den pågående jordbävningen tar sig uttryck och förändrar tillvaron kommer han garanterat att finna sprickor och olyckor i den samtida och spatiala tillvaro han undersöker. Nyheter om växande arbetslöshet, insändare från människor som förlorat hoppet och ledarkrönikor som i kris skildrar just kris förekommer sannolikt även i SAP. Motsatsen vore direkt förvånande. Den här undersökningen förnekar inte heller att krisen medförde påtagliga försämringar i människornas levnadssituation eller gav upphov till tvivel och missöden. Det märks indirekt utifrån att SAP menar att det på sina hålla råder pessimism och misströstan. Men frågan är om, och i så fall hur och i vilken omfattning som världsbilden, eller framtidsskulturen, förändrades?

I grunden är det en fråga om vilken metod som får anses mest trovärdig. Beijbom är seismologen som från krisens epicentrum följer sprickorna i realtid. Min metod är snarare, för att

¹³⁰ ”Vi ha rätt att hoppas”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1931-12-30, s. 20; ”Inför 1933”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1932-12-28, s. 20; ”Gott nytt år!”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1933-12-27, s. 12, citat på s.1 2; ”Ett välkommet omslag”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1933-12-27, s. 12, citat på s. 12; ”Det nya året”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1935-01-02, s. 8.

¹³¹ Beijbom 2012, s. 50, 60.

fortsätta på metaforerna, läkarens som med årliga hälsokontroller av samma patient över tid tecknar ett tillstånd och dess förändringar. Min slutsats är därför att krisen förvisso var mycket påtaglig och givetvis medförde en betydande förändring i förhållande till vardagslivet före krisen – men till skillnad från Beijbom menar jag inte att det finns tydliga resultat som pekar på att världsbilden, eller framtidskulturen, förändrades på ett på ett radikalt sätt av krisen. Den som i krisen söker tecken på förändring kommer att hitta dem. Frågan är bara i vilken omfattning förändringen är ny och permanent eller bara innebär ett visst hack i kurvan på en, för det stora hela, oförändrad trendlinje? Jag lutar starkt åt det senare. Förhoppningsvis kan vidare forskning bidra med ytterligare perspektiv och iakttagelser i frågan.

I Sverige rullade krisen in först på allvar under 1931.¹³² Därmed inte sagt att den kris som vecklade ut sig över världen 1929 inte följdes mycket noga i Sverige. I DN vars nyårskrönikor under föregående period präglades av en tvivlande osäkerhet inför framtiden och dessutom länge befann sig i en erfarenhetstung skugga från krigsslutet är periodens första krönika aningen överraskande. Krönikan från nyårsafton 1929 har rubriken ”Framsteg och utvecklingstro.” I krönikan skildras hur de tekniska framstegen och framåtskridandet ständigt bryter ny mark, kommer fler till del och för världen samman. Teknikens frammarsch resulterar på så sätt i kulturell utveckling. Dock, poängterar krönikan, på ett manér som var typiskt för DN från föregående period, är det svårt att avgöra om vi verkligen rör oss på ”framåtskridandets väg” – men det kommer nog förr eller senare att visa sig och får betraktas som arbetshypotesen.¹³³

Vid de efterföljande årsskiftena återgår DN huvudsakligen till det mer tvivlande förhållnings-sättet som präglade föregående period. De relativa framgångarna och tilltron till framtiden som kännetecknade båda tidningarna vid den ekonomiska krisen 1907 är knappt förekommande i DN under denna period. Istället kännetecknas den tilltro som vid några tillfällen förekommer av att den kopplas ihop med det samförståndsbegrepp som började förekomma i DN under föregående period. Så är exempelvis fallet vid årsskiftet 1932 där nyårskrönikan inleds på följande sätt:

En kör av röster har vid årsskiftet sökt tyda tidens tecken och uttrycka de tankar och förhoppningar som födas under bekymmersamma och onda förhållanden. Intrycket blir nog till en början rätt förvirrat. Det är svårt att få ett grepp om vad man verkligen vill och tror. Men måhända går det att spåra ett ledmotiv, en

¹³² Skovdahl 2010, s. 50.

¹³³ ”Framsteg och utvecklingstro.”, *Dagens Nyheter*, 1929-12-31, s. 4.

sammanhållande idé. I nästan alla dessa vittnesbörd, skiftande både till innehåll och karaktär, är det ett ord som återkommer med en viss regelbundenhet – ordet samförstånd.¹³⁴

Krönikan fortsätter och beskriver att året som väntar kommer att bli tufft och att samförståndet inte kommer utan ett pris. Men Sverige beskrivs ha överlevt värre kriser och inom flera områden går det trots allt att se att Sverige rönt framgångar och förbättrat sin ställning. Om landet bara får ledare som kan leda med ”förstånd och dristighet [...] så tvivlar man icke på att deras arbete även kommer att bli en praktisk vinning för samförståndstanken”.¹³⁵

Vid flertalet av årsskiftena är det dock en mer nedslagen inställning som dominerar förväntningarna när blicken riktas mot framtida framsteg. Så är exempelvis fallet vid årsskiftet 1931 där förutsättningen för det kommande året beskrivs som ”allt annat än gynnsam”. De oroande tecknen beskrivs vara många, var på en lång uppräkningslista av ödesmättade skeenden görs: Ekonomisk depression, motsättningar inom det brittiska imperiet, de misslyckade sovjetiska femårsplanerna, växande spänningar mellan länderna i Centraleuropa, nazisternas frammarsch i Tyskland och det revolutionära läget i Spanien. På ett likartat, men mer utifrån huvudsakligen svenska förhållanden, beskrivs vid årsskiftet 1933 hur ”[f]ramtidsutsikterna äro icke ljusa för någon samhällsgrupp”. Även om det finns en förhoppning om att depressionen snart ska ha nått sin botten och ekonomin ska vända uppåt understryker krönikan att det inte är fråga om att förvänta sig någon snabb återhämtning: ”Då laborerar man med lösa förhoppningar, vilka kunna visa sig vara tomma illusioner.” Snarare är det många ekonomiskt kärva år som väntar och ”i bästa fall måste [man] vara beredd på en mödosam och utdragen återhämtningsperiod”. Att i detta läge ge upp eller misströsta hjälper dock inte: ”Att hänga huvudet och tvivla på framtiden är lika meningslöst som omotiverat.” Det är bara att ställa in sig på att det ”ingalunda är avgjort att vårt land inom överskådlig tid uppnår den ekonomiska status som vi haft – eller trott oss ha”.¹³⁶

DN följer på det stora hela den tvivlande och inför framtiden och framstegen osäkra tillvaro som märkbart började präglade krönikorna under föregående period. Det mest noterbara är de allt mer positiva konnotationer som samförståndsbegreppet tycks ge upphov till. De märktes av redan under slutet av föregående period – men blir än mer uppenbara under denna.

¹³⁴ ”Förstånd och dristighet.”, *Dagens Nyheter*, 1932-01-02, s. 3.

¹³⁵ ”Förstånd och dristighet.”, *Dagens Nyheter*, 1932-01-02, s. 3.

¹³⁶ ”Nattväktarerop.”, *Dagens Nyheter*, 1931-01-02, s. 4.; ”Anpassning.”, *Dagens Nyheter*, 1932-12-31, s. 3.

Demokrati i gungning

Det var inte bara på världsmarknaden som det rörde på sig när 1920-talet övergick till 1930-tal. Marken under den demokrati som efter världskriget av SAP hade utropats till slutlig segrare i kampen med autokratin hade börjat gunga. Istället för demokratis väntande segertåg över Europa hade den politiska utvecklingen allt mer börjat följa tre separata linjer. En demokratisk. En totalitär. Och en auktoritär. I demokratiska val i Italien och Tyskland rönte fascister och nazister demokratiska framgångar. Succesivt påbörjades en omvandling till totalitära stater. På andra håll hade auktoritära regimer börjat införa begränsningar i friheter så som yttrandefriheten. Den demokratiska hegemonin tycktes börja falla samman. 1938 skulle Europa bestå av 18 diktatur och 12 demokratier.¹³⁷ Men det är möjligtvis att gå händelserna i förväg. Vi börjar vid ett av periodens första årsskiften.

Vid årsskiftet 1931 uttrycks i DN en påtaglig oro för hur ”oheliga allianser”, i synnerhet den som finns mellan kommunismen och fascismen, vinner allt mer mark i sin vilja att omstörta den västerländska demokratiska kulturen. I en sådan omstörtning tros världskrig, kaos och katastrofer vara att vänta. Många människor beskrivs betrakta en sådan utveckling som oundviklig – men mot en sådan fatalistisk inställning invänder krönikan:

En kultur, som vill leva och bestå, måste utan övertro ändå tro på sina resurser och sin motståndskraft. Den behöver därför icke vara någon kolartro på utvecklingen och mänsklighetens oavbrutna resa till Cythere. Dagen är grå och morgondagen ligger i moln. Men det är ännu ”mitt på dagen”, och denna omständighet bör mana till att verka medan dagen varar.¹³⁸

Likt den första perioden placerar sig DN återigen i en större, europeisk, rörelse till den västerländska demokratis försvar. Denna gång mot fascismen och kommunismen. Att ge upp inför hotet är uteslutet. Dessutom är det noterbart att det i citatets avslutande mening finns vissa likheter med de uppmaningar som SAP så ofta riktat till läsarna om att hugga i och ta ansvar, om än med ett mindre individualistiskt tilltal. Den kontextuella skillnaden mellan SAP:s allmänna uppmaningar om att ta ansvar och DN:s demokratispecifika är dock påtaglig. Två år senare, vid nyåret 1933, återkommer DN till den totalitära hotbild som framträder vid horisonten. Krönikan skildrar hur ”de som spekulera i tidens oro” bedriver en ”propaganda” i syfte att

¹³⁷ Karlsson, 2019, s. 140–147.

¹³⁸ ”Nattväktarerop.”, *Dagens Nyheter*, 1931-01-02, s. 4.

”ingjuta hos folk den tvångsföreställningen att det borgerliga samhället är i färd att upplösas inifrån och att dess motståndskraft är bruten”. I Tyskland beskrivs dessa propagandister redan ha vunnit mark medan det i Sverige enbart handlar om ”ytfenomen i den offentliga debatten”. Det talar för att man ska betrakta ”det nuvarande osäkerhetstillståndet såsom i stort sett tillfälliga störningar av den naturliga jämvikten”.¹³⁹

Ett år senare, 1934, är dock tongångarna betydligt mer ödesstämda. Nazisterna hade under det gångna året slagit in de sista spikarna i den tyska demokratis kista. 1933 beskrivs av DN som ett ”märkesår i den europeiska civilisationens historia.” Nedmonteringen av den tyska demokratin ”har icke blott en lokal betydelse, utan måste betraktas som ett tidssymptom”. Krönikan anar nu inträdet i en ny tid där demokratin och dess villkor riskerar att gå förlorade:

Det demokratiska samhälle, som [...] efter mer än en sekellång utvecklingshistoria [...] ansåg sig själv förverkligat, är icke längre ett axiom, utan en öppen fråga. En öppen fråga är frågan om rätten och dess grundvalar. En öppen fråga är frågan om friheten och dess gränser. En öppen fråga är frågan om folkviljan, vad den egentligen innebär och hur långt den kan göra anspråk på att kräva respekt. En öppen fråga är frågan om freden och hur den skall kunna bevaras.¹⁴⁰

Nu, menar krönikan, krävs en ”självrövning av allvarligt slag och stora mått” för alla som inte vill att denna tid ska utgöra slutet för rättsstaten och demokratin:

Friheten är icke död, men den kommer att dö, om den icke etablerar sig under ordning och ansvar, med osviklig tillämpning av lag och obrottslig hänsyn till allmänt väl. De ljusnande ekonomiska konjunkturen, som kunna skönjas vid det nya årets horisontlinje, få icke tas till intäkt för ett uppskov med den självprovningens reformation, som allena kan rädda oss från krigets och revolutioneras kaos.¹⁴¹

I de förväntningar som framträder i DN:s krönikor när blicken riktas mot demokratin som framtidsobjekt förekommer flera intressanta delar. Dels hur stark kontinuitet det finns från första till sista perioden, om än med ett brott under 1919–1929, i att betrakta den demokratiska utvecklingen som en europeisk rörelse där det som händer i ett land angår en större helhet. Dels hur tydligt demokratin och freden har vävts samman, helt enligt Wilsons vilja efter världskriget, kan man anta. Växelspelet är tydligt – faller demokratin väntar kriget – bryter kriget ut faller

¹³⁹ ”Inför ett nytt år.”, *Dagens Nyheter*, 1933-01-02, s. 3–4, citat på s. 3.

¹⁴⁰ ”I skarven mellan tiderna.”, *Dagens Nyheter*, 1934-01-02, s. 3.

¹⁴¹ ”I skarven mellan tiderna.”, *Dagens Nyheter*, 1934-01-02, s. 3.

demokratien. I nästa del ska vi titta närmare på krigets och fredens framtidsobjekt. Men först ska vi vända oss västerut, till SAP.

SAP tycks, i förhållande till DN, befinna sig på ett mer behörigt avstånd till det demokratiska hot som allt mer börjar skynta i Europa. Först vid årsskiftet 1934 skildras i SAP hur det gångna året "bjudit på båda skuggor och dagrar och man har svårt för att komma ifrån den uppfattningen, att de förra varit övervägande". Krönikan gör dock snabbt ett tillägg, helt i linje med den för SAP framträdande optimismen, och understryker att: "Vi mena nu beträffande världen som ett helt." I övriga världen, dock inte huvudsakligen i USA kan man anta (?), är det mycket som inte har blivit som man önskat. Bland exemplen märks militära rustningar, Nationernas förbund som tappar inflytande och svårigheter i att hantera den ekonomiska krisen. Men också "fortsättandet av den politiska frammarsch, som allt mera avlägsnar sig från folkstyrelse för att istället omfatta diktatur som regeringsform". Vid efterföljande årsskifte, 1935, återfinns en krönika i SAP som skildrar hur demokratin nu runtom i världen möter en motreaktion som är "så våldsam att demokratin slår över i vad som tycks vara dess motsats: diktaturen". Samtidigt poängterar krönikan att, när många nu hyllar diktaturens effektivitet som styrelseform, så "måste man ta priset i betraktande. Pansaret av den utifrån kommande entusiasmen kan aldrig väcka de inre källorna till förnyelse". Demokratins styrka finns i dess förmåga att förena människors viljor i "gemensamma syner på gemensamma mål" och det är också därför, menar krönikan, som demokratin kan "vissna" när den misslyckas, "men den kan också blomma upp igen".¹⁴²

Även i SAP samspelar förväntningarna om demokratins framtid med andra förväntningar så som oro för krig och den allmänna utvecklingen. Samtidigt finns ett påtagligt avstånd mellan USA och övriga världen. SAP gör sig inte heller, som DN, till en del av en större demokratisk rörelse. Snarare är SAP mer deskriptiv i sin skildring av utvecklingen och i förväntningarna ryms en påtagligt större dos av optimism. Så är till exempel fallet när demokratin förvisso tycks gå en osäker framtid till mötes – men den kan också återhämta sig och slå ut igen.

¹⁴² "Det gångna årets mörka o. ljusa sidor", *Svenska Amerikanska Posten*, 1934-01-03, s. 3; "Demokrati och diktatur", *Svenska Amerikanska Posten*, 1934-12-26, s. 8.

När kriget återigen skymtar vid horisonten

Som framgått av föregående del samspelar oron om demokratins framtid i ett större växelspel där även fredens sköra tillstånd inkluderas. Det är i sig knappast häpnadsväckande. Däremot är det noterbart hur mycket plats som växelspelet tar i relation till oron för den ekonomiska utvecklingen. Vid flera årsskiften i DN är det tydligt hur de hotbilder som tornar upp sig vid horisonten eller i andra länder, ofta i form av oro för krig och antidemokratiska tendenser, förflyttar fokus från den mer direkta ekonomiska kris som utspelar sig till fredens och demokratins kriser.

Vid periodens första årsskifte, 1930, levde fortfarande förhoppningen i DN om fortsatt fred. Om än i den under föregående perioden så närvarande skuggan av fredskrisen och världskriget. Osäkerheten var påtaglig och nedrustningen beskrivs under de senaste tio åren ha ”följt en fallande stjärnas kurva”. Men nu hoppades DN att ”[n]edrustningens år” skulle vara i antågande. Förhoppningen sattes till att världens ledare skulle samla sig och nå ett avgörande i frågan om Tysklands avrustning på en internationell konferens i London som skulle äga rum under 1930: ”Man vill i det längsta tro att Londonkonferensen skall lyckas mobilisera så mycken god vilja att de förvisso oerhörda tekniska och politiska svårigheterna kunna övervinnas och Europa gå mot en framtid av fred och ett ständigt växande förtroende mellan folken.”¹⁴³

Ett år senare var det dock inte en framtid i fred som skymtades. Förutom otaliga kriser runtom i Europa, såväl politiska som ekonomiska, skildrar DN:s krönika vid årsskiftet 1931 hur den tyske generalen från världskriget Erich von Ludendorff ”uppträtt som en nattväktare på den fallfärdiga västerländska civilisationens murar”. Ludendorff ska i intervjuer med pressen ha förutspått ”det oundvikliga världskriget”. Redan i maj nästföljande år påstod Ludendorff att ett krig skulle komma att bryta ut som skulle medföra ”den västerländska kulturens undergång”. Ur askan från den västerländska kulturen kommer en ”ny trekejsarallians” att resa sig bestående av Hitler, Mussolini och Stalin. Även om krönikan avfärdar Ludendorff som ”[d]et tyska nederlagets organisatör” vars ”[e]fterklokheter har förbytt sig i förklokheter” och varnar för att lyssna på dessa ”katastrofteorier” har ett påtagligt skifte ägt rum. Förhoppningen om fred har skiftat till en oro där världskriget återigen skymtar vid horisonten.¹⁴⁴

¹⁴³ ”Nedrustningens år.”, *Dagens Nyheter*, 1930-01-02, s. 4.

¹⁴⁴ ”Nattväktarerop.”, *Dagens Nyheter*, 1931-01-02, s. 4.

Tre år senare, 1934, är förväntningarna om ett stundande krig återigen påtaglig i såväl SAP som DN. I SAP skildras hur Europas nationer har gått från prat om nedrustning till ökade militära utgifter och hur ”förtroendet till internationella överenskommelser” minskar. I DN kopplas, som redogjorts för i föregående del, demokratin och freden ihop som garantier att sluta upp kring för att undvika ”krigets och revolutioneras kaos”. Vid efterföljande årsskifte, 1935, skymtar DN en ”lätt anstrykning av optimism” avseende freden. Även om man precis har lagt ”bakom sig det mörkaste året sedan fredsslutet” är det inte ett ”klämtslag över en värld i hopp-löst kaos, utan som budskap om gryningen av en bättre dag” som nyårsklockorna ringer. Samtidigt poängterar krönikan att det ”kan vara bedrägligt: även på våren 1914 hade man en känsla av att de europeiska folkens liv kommit in i lugnare banor”. Men det mest intressanta i förklaringen till den antydning om avspänning och fredlig utveckling som DN skymtar finns i ett begrepp som vi redan har stött på ett antal gånger – samförståndet: ”I alla länder vilkas politik är av betydelse för den europeiska freden gör man allvarliga ansträngningar mot samförstånd.”¹⁴⁵

Avseende DN bör ett antal saker noteras i denna del. Noterbart är att skuggan från världskriget och längtan efter nedrustning och världsfred lever kvar in i denna period. Allt eftersom vävs dock freden och demokratin varande samman utifrån den gemensamma hotbild som anas i diktaturernas militära rustning. Noterbart är även samförståndets förekomst i den sista krönikan. Om det i föregående period pratades om samförstånd som lösning på allehanda problem i olika delar av det svenska samhället riktas hoppet nu även till samförståndet som lösning för de politiska spänningarna mellan Europas länder. För SAP:s del är distansen till de händelser som skakar den europeiska fredens och demokratin tillstånd påtaglig. Dessutom har skildringen en klart deskriptiv prägel.

Det svenska samförståndet och den amerikanska drömmen

Om samförståndet gjorde sin entré under föregående period så etablerade det sig under denna som DN:s grundackord i mötet med allehanda förväntade problem. Tillsammans i samförstånd tycktes vara svaret på det mesta. I SAP förekom dock inga samförståndssträvanden vid årsskiftena. Istället riktade SAP även under denna period blicken mot den enskildes förmåga att

¹⁴⁵ ”Det gångna årets mörka o. ljusa sidor”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1934-01-03, s. 3; ”I skarven mellan tiderna.”, *Dagens Nyheter*, 1934-01-02, s. 3; ”Ljusning?”, *Dagens Nyheter*, 1935-01-02, s. 4.

förbättra livssituationen för sig själv och andra. Så är exempelvis fallet vid nyåret 1932 när följande uppmaning riktas till läsaren:

Hav mod i bröstet och var icke svag och feg i livskampen. Livet är strid och kamp för alla och en var, det är lidande och frestelse för alla. Bär det, höj det, plöj dig fram genom det utan klagan och knot. Sprid icke mörker, men ljus och glädje omkring dig, och detta hur mörkt än livet synes dig. Låt dina egna sår bli till läkemedel för andras. Sjung för dem, medan ditt hjärta blöder och själen suckar. Aldrig modlös! Aldrig klagan och knot. Huvudet högt, böj aldrig nacken, sträck aldrig vapen. Var modig och käck! Och uträtta något — låt ej ditt liv glida onyttigt bort. Se till att världen förbättras i någon mån genom ditt liv. Det behöver ej vara så mycket, ej så stort, men låt något bli bestående efter dig.¹⁴⁶

Vid årsskiftet 1935 återfinns en liknande uppmaning. Om det kommande året ska bli ett bra år beror ”naturligtvis till stor del [...] på oss själva”. Om alla anstränger sig, hjälps åt och ansluter i arbetet för ”fortsatt framåtskridande” kan bättre förhållanden vara att vänta. Därför att trots att de senaste åren har varit tuffa så är det på tiden ”att skapa något annat”. Krönikan vänder sig emot de som bara sitter ”och jämra sig, över att dyrtiden aldrig tar slut, och fortsätta att knorra”. Istället för att klaga över det ena och andra är lösningen att man tar sig an saker och försöker få något gjort.¹⁴⁷

Så här dags i undersökningen bör det också vara på sin plats att göra en återknytning till begreppet ”den amerikanska drömmen” som nämndes inledningsvis i den första fallstudien utifrån Burkes resonemang om skillnaderna mellan en fransk respektive amerikansk dröm. Begreppet som idag närmast är synonymt med den amerikanska tilltron till individens frihet och möjligheter att forma och skapa sitt eget liv oavsett bakgrund kan lätt tänkas vara nästan jämgammal med själva landet. Men i själva verket var det först under brinnande lågkonjunktur 1931 som begreppet myntades. Begreppets upphovsman James Truslow Adams formulerade det som: ”That dream of a land in which life should be better and richer and fuller for every man, with opportunity for each according to his ability or achievement.” Ambitionen var att dra en längre historisk linje och samtidigt peka ut en framtida färdriktning ur den djupa ekonomiska krisen. Samtidigt fanns det ytterligare en detalj i den samtida kontexten som är viktig att understryka. Begreppet anammades och torgfördes framförallt av presidents Roosevelts New Deal-anhängare i syfte att utmana det äldre amerikanska *frontier*-narrativet. Den amerikanska drömmen tänktes utgöra ett ankare till den amerikanska historien men också fungera som verktyget för

¹⁴⁶ ”Nyårslöften”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1932-01-06, s. 20.

¹⁴⁷ ”Det nya året”, *Svenska Amerikanska Posten*, 1935-01-02, s. 8.

att ta sig an den teknologiska, vetenskapliga och ekonomiskt rationella framtid som antogs vara stundande. Frontierteorin formulerades 1893, av den då unge men under 1900-talets första decennier kanske mest dominerande amerikanske historiker Frederick Jackson Turner, och nådde en enorm genomslagskraft. Frontierteorin betonade USA:s exceptionalism och förklarade den utifrån expansionen västerut. Nybyggarandan, erövringen av naturen och de ofta svåra förutsättningarna hade skapat en särskild typ av amerikansk individualism som i sin tur hade lagt grunden för den amerikanska demokratin, staten och kulturen. Under 1910–1930 hade dock teorins bärande narrativ allt mer börjat utmanas av urbana och intellektuella på den amerikanska östkusten. Frontierteorin ansågs bejaka en hårdför, egoistisk och asocial form av individualism. Den amerikanska drömmen lanserades som dess motbild.¹⁴⁸

Att begreppet formulerades just när det gjorde, i pågående lågkonjunktur, och fick det stora genomslag som det fick säger naturligtvis något om den amerikanska tidsandan. Just därför är det också intressant att ställa sig frågan hur nydanande begreppet i sitt själva innehåll egentligen var? Även om svensk-amerikanerna i Minneapolis som läste SAP inte självklart tillhörde den urbana östkustintelligentsian så ter sig den amerikanska dröm som lanserades 1931 i stora drag redan ha etablerats som narrativ i SAP. I föregående fallstudie fanns vid årsskiftet 1925 en krönika som just vände sig emot den vinningslystna och egoistiska individualismen utan att för den saken skull förkasta individualismen i sig själv. En ännu längre linje går att dra till den individualism som redan i den första och den föregående fallstudien återkom och samspelade med ett större kollektivt sammanhang. Även om begreppet som sådant myntades 1931 visar denna studie på hur den amerikanska drömmen som drivkraft och föreställning tycks ha varit etablerad i en svensk-amerikansk kultursfär i Minnesota under tidigt 1900-tal. Kanske först som en svensk-amerikansk hybridkultur där individualistiska, men kulturellt dualistiskt präglade, emigranter formade sin egen variant av amerikansk individualism. Kanske genom väldigt tidiga influenser från en urban östkustintelligentsia.

Tilltrons och tvivlets framtidskulturer

Den framtidskulturella pulsen för undersökningens sista fallstudie är i flera avseenden snarlik den föregående perioden. Visst dundrar den ekonomiska krisen in och förändrar samtiden men av undersökningen att döma rubbar den inte i någon vidare utsträckning den längre trendlinjen. I SAP är tilltron till framstegen fortsatt påtagliga. Modlustenheten som krisen naturligtvis

¹⁴⁸ Ratner-Rosenhagen 2019, s. 125–129, citat från Adams på s. 125; Susman 1984, s. 27–38.

frambringningar försöker återkommande tryckas tillbaka i SAP. Blicken är fortsatt fäst på framstegen. Krisen betraktas, trots sin långdragenhet, som något som kommer att överkommas och ersättas av fortsatt framåtskridande. Utifrån detta problematiseras både Skovdahls analys om framstegstankens ifrågasättande i USA i samband med krisen och Beijboms slutsatser om krisen som ett dråpslag för en svensk-amerikansk dröm. Även DN följer i huvudsak samma mönster som i föregående period, präglad av tvivel, missmod och ibland hoppfullhet. Nu utgör dock inte längre världskriget, utan depressionen, demokratins nedmontering och ett stundande krigshot dess källa. Världskrigets erfarenhetsrum har därmed ersatts av nya hotbilder längs med förväntningshorisonten.

Därmed återknyter DN till den första periodens närvaro i de politiska skeendena på den europeiska kontinent. Freden och i synnerhet demokratin är återigen en gemensam angelägenhet. Den distans till Europa som återkommande märkts av i SAP blir om möjligt än mer påtaglig i denna period. Om DN nästan tycks mer påverkade av demokratins och fredens framtida tillstånd i Europa än den svenska ekonomins mer direkta tillstånd är SAP tvärtom nästintill obörda av de politiska europeiska skeendena. SAP:s distans till Europa blir knappast tydligare än så.

Ur framtidsförväntningarna i de båda tidningarna går det också att utläsa två olika krisrecept. SAP avser övervinna den ekonomiska krisen på det sätt som varit dess framtidskulturella modus operandi i samtliga undersökningar – tilltro till framtiden, uppskatta de relativa framgångarna och betona var och ens ansvar och möjligheter att påverka sin egen framtid. DN ordinerar istället samförstånd. Med samförstånd i världspolitiken, i samhällslivet, på arbetsmarknaden och i kulturlivet ser DN att kriserna kan övervinnas.

Framtidens längre linjer: Avslutning

Framtidskulturens betydelse

Med den här uppsatsens empiriska undersökningar hoppas jag ha kunnat visa hur fruktbar den framtidskulturella nivån kan vara för att förstå och tolka historisk tid. Det förflutnas framtid har liksom vår egen upptagit människors tankar och funderingar. Genom att studera den kan den fungera som en kulturell spegel till tidsandan, drömmarna och farhågorna som präglade historisk tid. Det längre kronologiska perspektivet möjliggör dessutom en vidare förståelse bortom de stora händelserna, katastroferna och framgångarna, där en längre kulturell linje kan skildras. Det komparativa perspektivet har gjort oss uppmärksamma på likheter och växande olikheter och genom detta möjliggjort en kartläggning som frilagt de multipla temporaliteter som existerade i de båda tidningarna.

I första delen nedan kommer de två första frågeställningarna att besvaras: *Vilka framtidsförväntningar framträder i källmaterialet och vilka framtidsobjekt riktas de emot?* samt *Vilka historiska erfarenheter har en dominerande påverkan på framtidsförväntningarna i källmaterialet?* I efterföljande del kommer den sista frågeställningen att besvaras: *Hur kan de framtidskulturella linjer som kan skönjas i de undersökta tidningarna årsskiftena 1904–1935 gestaltas och vilka skillnader framträder mellan tidningarna?*

Framtidsförväntningar, erfarenheter och framtidsobjekt

I fallstudierna har en mängd framtidsförväntningar framträtt. Över tid har vissa av dem skiftat karaktär, likt framstegen i DN, medan andra har varit mer eller mindre bestående, likt tilltron till individens förmåga i SAP, under hela tidsperioden. Vissa har likt det internationella demokratiska sammanhanget i DN återkommit efter ett antal års uppehåll. Andra har som förväntningarna om världskrig och världsfred gjorts till brutala erfarenheter av tidens gång. Ibland tycks de ha inspirerat och skapat tilltro. I andra fall har de eller kantats av tvivel och osäkerhet.

Trots alla dessa variationer har dock framtidsobjekten varit i stort sett intakta. Likt siluetter vid horisonten har framstegen och motgångarna, demokratin, freden och kriget och individens möjligheter under alla fallstudierna varit synliga och oavsett samtidens skeenden har förväntningarna riktats i dessas riktning. Även om några av dem i sitt omfång är bredare än andra och därmed kan fungera som projiceringsyta för förhållandevis skilda förväntningar är

kontinuiteten noterbar. Samtliga objekt är synliga i alla fallstudier och inga andra objekt skymtar i närheten av lika tydligt fram. Det går givetvis att argumentera för att till exempel framstegen är föremål förväntningar inom vitt skilda områden och visst hade framtidsobjektet kunnat delas upp i underobjekt som tekniska, ekonomiska eller sociala framsteg. I så fall hade möjligtvis kontinuiteten avseende dessa underobjekt haft en något större variation. Men om man tar exempelvis individens möjligheter eller för den delen freden och kriget som framtidsobjekt, vars områden att rikta förväntningarna emot är smalare än exempelvis framstegen, kännetecknas även dessa av sin kontinuitet under de tre fallstudierna. Vid ingen av fallstudiernas perioder utmärker sig något annat framtidsobjekt i närheten av lika tydligt som de som i undersökningen är kartlagda. Det visar på att framtidsobjekten som i undersökningen är identifierade har präglats av en betydande kontinuitet i sin närvaro på både tidningarnas förväntningshorisonter.

Vid ett antal tillfällen är det påtagligt hur erfarenhetsrummet har en mer dominerande påverkan på samtiden utifrån hur tidningarna blickar mot förväntningshorisonten. Det kanske mest påtagliga exemplet är det som förekommer i DN efter världskriget. Erfarenheterna av kriget och fredskrisen hänger som en skugga över ett flertal årsskiften under 1920-talet. Likt en fond speglas förväntningarna mot krisen och för samtidens tvivel utgör krisens erfarenheter ofta den viktigaste källan. Men även framstegen, allt eftersom erfarenhetsrummet fylls på med erfarenheter av framsteg, tycks ha en liknande förmåga att från erfarenhetsrummet påverka samtidens förväntningar. Så får man anta är fallet i både tidningarna under första perioden. Erfarenhetsrummet fylldes löpande på med nya framsteg vilket i sin tur skapade förväntningar om nya och en upplevelse av en samtid som var världshistorisk och unik. Med en sådan förklaring blir också sättet, som både tidningarna under första perioden och SAP även under den sista perioden, hanterade de ekonomiska kriserna på mer begripligt. Erfarenhetsrummet var så fyllt av framsteg att när motgången i form av djup ekonomisk kris utspelade sig så fanns ett grundackord av tilltro till framtiden där blicken riktades mot de relativa framstegen och hoppfullheten snarare än till krisen i sig själv. Att DN avviker från detta mönster under den sista perioden blir också begripligt utifrån hur dess erfarenhetsrum under 1920-talet fyllts på av först krigets och fredskrisens erfarenheter och sedan av konflikterna på arbetsmarknaden och i politiken. Framstegen hade därmed under 1920-talet inte tillåtits fylla erfarenhetsrummet i tillräcklig omfattning för att DN med tilltro skulle kunna se de relativa framgångarna i den ekonomiska krisen.

Den framtidskulturella nivån: linjerna, särdragen och likheterna

Ur den långa och återkommande pulstagnning som genomförts på nyårskrönikorna har en mängd framtidsförväntningar – eller framtidsdiskurser, för att använda Asplunds terminologi, framträtt. Samtidigt har objekten som dessa riktats emot präglats av kontinuitet över hela perioden. Den som hade tagit sig an denna undersökning genom att enbart försöka tolka diskurserna hade sannolikt tecknat en bild av perioden där förväntningarna ömsom varit sammanhängande, ömsom skiftande. Beskrivningen hade sannolikt i delar varit snarlik den redogörelse som givits i föregående del. Men en sådan redogörelse är, menar jag, ofullständig. Att enbart skildra förväntningarnas diskursiva rörelser räcker inte som förklaring för hur framtiden gestaltade sig i tidningarna. Vi behöver därför lämna den diskursiva nivån och försöka tolka den kulturella nivån.

Den framtidskulturella nivån bottenar förvisso i de diskursiva förväntningarna men den utgör också en högre aggregerad nivå då dessa förväntningar och objekt läggs samman och tolkas på en längre tidslinje. Tidsindelningen som förekommer i undersökningen är förvisso godtyckligt gjord (om än motiverade) av mig, och jag förnekar inte att framtidskulturerna hade kunnat framträda på lite andra sätt om fallstudierna avgränsats till andra årsskiften under samma period. Det är så att säga oundvikligt, kultur är föränderligt. Däremot hade de kulturella särdragen och huvudspåren framträtt oavsett hur undersökningarna avgränsats i tid. Och det är i synnerhet dessa som är intressanta när uppsatsens sista fråga ska besvaras.

De två mest ihållande kulturella trendlinjerna är de som avser framstegen och individens möjligheter i SAP. Även om samtidens samspel mellan erfarenheter och förväntningar påverkar de temporala sammanhang dessa rör sig över är trendlinjen avsevärt intakt. Tilltron till framåtskridandet, fortsatta framsteg och var och ens ansvar och möjligheter tycks trumfa såväl världskrig som ekonomiska kriser. Även om dessa kriser eller katastrofer medför en justering av graden och omfattningen som tilltron uttrycks i är det aldrig fråga om att rubba inriktningen. Trenden är så att säga densamma, det är bara rörelsens acceleration som under kriserna förändras. Att dessa linjer utgör kulturella särdrag går att identifiera när SAP kontrasteras mot DN. Under den första fallstudien var trendlinjen avseende framstegen i SAP och DN snarlik och framtidskulturen förhållandevis sammanhållen. I de efterföljande fallstudierna är skillnaderna istället omfattande.

Ju längre undersökningarna fortskrider är den generella trenden att de framtidskulturella skillnaderna mellan tidningarna blir större och större. Ett påtagligt exempel är hur världsfredens och den europeiska demokratins skörhet betraktas av SAP med påtaglig distans. Att distansen succesivt ökar mellan SAP och Europa är märkbart i fallstudierna. Den europeiska demokratin är förvisso inte av större intresse för SAP under den första perioden heller, men närheten till den svenska kulturfärens framsteg i både Sverige och USA är påtaglig. Under den andra fallstudien utgör istället Europas tillstånd fonden mot vilka de amerikanska framstegen ges ännu starkare lyskraft. Det är inte osannolikt att detta är en konsekvens av att den svensk-amerikanska kulturfären med tiden började flyta samman med en amerikansk och därmed bort från den svenska och europeiska.

Om SAP allt mer kom att präglas av distans till skeendena i Europa är det intressant att följa den närhet som DN har till den europeiska demokratin och fredens utveckling. Åtminstone i den första och sista fallstudien. Som framtidskulturella linjer följs de åt i den första. Förhoppningar om en världsfred kontrasteras mot oron för stormakternas rörelser. Den gryende europeiska demokratins bakslag och framgångar följs med spända förväntningar. Sen tystnar dessa förväntningar fort efter världskriget. När blicken vänds mot de europeiska förhållandena är det elände och osäkerhet som tecknas av det europeiska 1920-talet. Blicken vänds allt mer inåt, mot de svenska förhållandena. Men när 1920-talet övergår till 1930-talet återfinns DN den framtidskulturella linjen från första fallstudien. Den europeiska freden och demokratin är återigen en angelägenhet för DN. De totalitära staternas rörelser och demokratiska inskränkningar följs med engagerad oro. Det är en märkbar skillnad i förhållande till 1920-talet, men snarligt decenniet före första världskriget.

Bland de förväntningar som riktades mot framstegens framtidsobjekt finns det en typ som sticker ut lite särskilt på grund av dess oregelbundenhet och förhållandevis sällsynta förekomst. När blicken vändes mot Asien, vilket inte skedde särskilt många gånger, så noteras likväl stora framåtskridande rörelser. Det är intressant ur ett antal aspekter. Dels därför att det alltid är just stora framsteg som noteras och aldrig några misslyckanden. Dels därför att det sker så oregelbundet. Det skedde i början av perioden i samband med rysk-japanska kriget, under 1912 i samband med Xinhairevolutionen och 1914 och 1925. Att de asiatiska framstegen så ofta är frånvarande när de samtidigt är så totala när de väl framträder gör bilden svårtydd. Det är som att de syns på horisonten men oftast trängs undan av annat mer närliggande. Samtidigt är den

längre trendlinjen avseende de asiatiska framstegen glasklar – det är en fråga om när och inte om de asiatiska jättarna på allvar ska kliva in på den världspolitiska arenan.

Ett antal av undersökningens resultat bör ha en vidare framtidshistorisk betydelse bortom den här undersökningen. Det gäller bland annat hur skeenden som för stunden uppfattas som mycket betydande relativt fort ebbar ut och blir glömda, eller åtminstone blir utkonkurrerade av andra mer framträdande förväntningar och objekt. Här kan nämnas de världshistoriska årsskiftena från den första fallstudiens början. Där och då får vi anta att dessa uppfattades på det sätt som de beskrevs. Som början på en ny tid och som epokavgörande år som eftervärlden skulle blicka tillbaka på. Med facit i hand blickar inte eftervärlden tillbaka på dessa. Inte ens den mer närliggande eftervärlden som fallstudierna undersökt återkom till dessa världshistoriska årsskiften. De var storslagna i stunden men försvann snabbt i historiens omfattande erfarenhetsrum. Detsamma gäller förstås också världskriget, åtminstone i SAP. Under några närliggande årsskiften var kriget och freden både närvarande och dominerande. Men ganska snart trängdes de undan av andra objekt och framstegets långa linje återfick i stora drag sin tidigare styrka. Samtidigt visar undersökningen hur andra, eller för den delen likartade, erfarenheter och förväntningar kan hänga i desto längre och dominera framtidskulturen. I DN förändrades framtidskulturen i grunden av kriget. I den utdragna skugga som kriget och fredskrisen kastade över DN:s 1920-tal förändrades framtidskulturen till att bli allt mer tvivlande och osäker. De multipla temporaliteter som framträder i DN och SAP vid flera av årsskiftena under 1920-talet visar med tydlighet hur uppfattningen av tidens rörelse betraktades på olika sätt av människor som tillhörde, om än kanske inte längre samma, så åtminstone snarlika kultursfärer. I DN bromsade erfarenheterna framåtblickandet. I SAP accelererade istället förväntningarna om nya framsteg av samtidens framgångar.

Historiska metanarrativ fångar sällan upp dessa kulturella förändringar med tillräcklig precision. Det gör att fallstudierna, som närmast rör sig på en mesonivå, kan problematisera makrohistoriska synteser. Så är exempelvis fallet avseende Karlssons skildring av världskrigets utbrott som oväntat medan den första fallstudien tvärtom visar att ett världskrig återkommande varit synligt vid förväntningshorisonten. Detsamma gäller i någon mån även Skovdahls beskrivning av att framstegstanken började problematiseras i USA i samband med depressionen. Även om Skovdahls beskrivning är sann så är det också sant att SAP förhöll sig till den stora depressionen på ett sätt som var likartat hur tidningen förhöll sig till paniken 1907. Den längre

framtidskulturella linjen av tilltro till framstegen var på det stora hela intakt och så var även, åtminstone i SAP:s nyårskrönikor, den automatiska framstegstanken.

Samtidigt är det inte enbart metanarrativen som undersökningens resultat i vissa fall utmanar. Även mer mikroorienterade undersökningars resultat sätts i ett annat ljus. Så är exempelvis fallet när Sturfelt menar att Sverige under 1920-talet präglades av en kultur som syftade till att glömma världskriget och istället blickade mot samtiden och framtiden. Den här undersökningen visar tvärtom att DN vid större delen av 1920-talets årsskiften återkom till världskriget och freden samt att framtidskulturen präglades av en tvivlande osäkerhet. Detsamma gäller Beijboms seismologiska undersökning och skildring av Svensk-Amerika under den stora depressionen. Krisen var förvisso närvarande och påtaglig – men tilltron till individens möjligheter och fortsatta framsteg utgjorde fortsatt framtidskulturens grundackord.

Avslutningsvis kan det vara på sin plats att säga något om hur framtidskulturen kan tänkas spegla tidsandan och hur föreställningen om framtidens lösningar kan tänkas driva samtiden i en viss riktning. Bäst exemplifieras detta av de kulturella särdrag som individens möjligheter och ansvar utgör i SAP och som samförståndstanken utgör i DN. Det särskiljande amerikanska kulturella drag som ofta sammanfattas som den amerikanska drömmen bottnar i historiska sammanhang. Som redogjorts för tidigare går rötterna att dra till frontier-mentalitetens asociala och individualistiska nybyggeranda och den motbild till denna som succesivt växte fram. Att individens möjligheter så återkommande förekommer som framtidsobjekt talar för att det både utgör en spegel av samtidens mentalitet och en förhållandevis stabil grund att formulera den amerikanska drömmen på. Det vill säga – uppmaningarna om att tro på sin förmåga och ta eget ansvar både överensstämde med självbilden och möjliggjorde skapandet en djupare kulturellt förankrad hoppfull individualism.

Även det svenska 1920- och 1930-talet skulle kunna förstås utifrån de förväntningar om samförstånd som då började ta form. Efter nära ett decennium kantat av fredskrisens problem, tilltagande konflikter på arbetsmarknaden och instabila regeringsbildningar började DN uttrycka förhoppningar om lugn och arbetsro i en samtid som tycks ha präglats av dess motsats. Mot slutet av 1920-talet formuleras en lösning i form av en samförståndsanda som skulle ersätta konflikterna och osäkerheten med samarbete och nya möjligheter. När vi idag pratar om samförståndsandan är det ofta utifrån det samarbete som genom Saltsjöbadsavtalet 1938 tog form mellan arbetsmarknadens parter. Men där och då, vid brytpunkten mellan 1920- och 1930-talet,

var samförståndet något som föreställdes kunna appliceras som lösning på ett flertal olika samhälleliga problem. Det mest intressanta i detta är att samförståndet formulerades och överlevde som föreställd lösning i dryga 10 år innan det på allvar kom att prövas genom Saltsjöbadsavtalet. Det kan tänkas säga något om hur framtidskulturens förväntningar som riktas mot förväntningshorisonten kan styra samtidens kursriktning.

Ett bidrag och en uppmaning

En vidare ambition med den här uppsatsen var att lämna ett begrepps- och metodmässigt bidrag till det framtidshistoriska forskningsfältet. Jag vill här mena att det är gjort genom undersökningen. Metodiken att genom återkommande nedslag mäta av den framtidskulturella pulsen har visat sig kunna presentera andra resultat i relation till tidigare forskning. Såväl i förhållande historiska synteser som undersökningar som förvisso har varit mer omfattande i källmaterialets variationer, men som i tid och rum varit mer avgränsade. När en något längre trendlinje läggs ut visar fallstudierna hur slutsatser, som är avhängiga just en mer utdragen tidsperiod, kan nås och förstärka eller problematisera tidigare forskningsresultat.

Givetvis är det ett källkritiskt problem att materialet med denna metod av naturliga skäl blir mer begränsat än i en tidsmässigt mer avgränsad studie. Det är onekligen så att de vinster som görs i ena änden, så som de längre trendlinjerna, innebär förluster i andra änden, så som ett mindre omfångsrikt material. Samtidigt väcks här frågan hur undersökningens metod som onekligen får anses som givande skulle kunna kompletteras i syfte att nå en större validitet. Till exempel skulle framtidsorienterad litteratur kunna tänkas utgöra ett komplement till en pulsmätande metod. Men framförallt ser jag att det finns skäl att titta vidare på andra typer av källmaterial som skulle kunna fungera som pulsmätare och därmed tillsammans med nyårskrönikorna kunna erbjuda ett mer omfångsrikt material att pröva framtidskulturen emot. Det skulle till exempel kunna handla om tal från riksdagens budgetdebatter eller regeringsförklaringar, företags och organisationers verksamhetsberättelser och budgetbeskrivningar eller nationaldagsfiranden. Det viktiga är att källmaterialet återkommer årligen på ett snarlikt sätt och kan tänkas inrymma explicita eller implicita förväntningar. Ett annat sätt att förstärka metodens validitet skulle kunna vara att undersöka tidningarnas ledarsida under en slumpmässigt vald vecka som varje år får fungera som jämförelseobjekt till tidningens nyårskrönikor.

Uppsatsens resultat och slutsatser är i många fall mycket intressanta och erbjuder en djupare förståelse för den samtid som fallstudierna behandlat. Samtidigt finns det utrymme för både vissa kritiska invändningar såväl som förbättringar av metoden. Det är naturligtvis så att undersökningens källmaterial inte bara kan antas vara – utan också är – genrebundet. Nyårskrönikorna kan tänkas ha ett större drag av hoppfullhet än annat källmaterial och dessutom skrivs de oftast med en viss distans till åtminstone händelserna som de skildrar. Samtidigt visar undersökningen, tack vare det komparativa anslaget som jag alldeles strax ska återkomma till, att det finns olika sätt att skriva nyårskrönikor på vid samma årsskiftet. Självklart går det att argumentera för att SAP:s nyårskrönikor under exempelvis den stora depressionen präglas av större tilltro till framtiden än andra artiklar i tidningen, men det förklarar inte varför DN:s nyårskrönikor präglas av ett mer påtagligt tvivel under samma tid. Även inom den smala genren som nyårskrönikorna utgör tycks det ha funnits ett relativt stort rörelseutrymme. Till syvende och sist finns det onekligen en förtjänst i den långa pulsmätande metoden. Med ett mer omfattande källmaterial som kombinerar flera olika mätobjekts framtidskulturella puls skulle man ytterligare kunna vidga kunskapen om de förflutna framtidskulturer som historisk forskning rör sig i.

Även om begreppet framtidskultur utgör uppsatsens mest centrala begrepp för att beskriva den mellannivå som uppstår ur framtidsdiskurserna över en längre tidsaxel måste jag säga att begreppet framtidsobjekt har fyllt en minst lika viktig funktion. Tack vare begreppet har en mer samhälls- och kulturbetonad kartläggning och tolkning kunnat göras av vad den historiska samtiden såg och blickade emot när de betraktade förväntningshorisonten. Samtidigt är begreppet långt ifrån färdigutvecklat. Det är sannolikt så att det genom ytterligare kalibreringar eller i en mer definierad form än mer effektivt skulle kunna fånga upp samtidens betraktelser av framtiden. Men som nyutvecklat begrepp har det visat sig vara gångbart i denna undersökning och bör kunna tillämpas och förfinas i likartade studier.

En vidare fundering som jag menar är på sin plats att ta upp här är hur resultatet hade påverkats om även första världskriget hade inkluderats i undersökningen. Även om jag menar att det är motiverat, av tidigare anförda skäl, att utelämna perioden i denna undersökning så tåls frågan likväl att fundera över. Det mest uppenbara svaret är naturligtvis att uppsatsens omfång hade vuxit avsevärt då ytterligare nyårskrönikor och inte minst tidigare forskning hade behövt diskuteras. Sannolikt hade inga större avvikelser identifierats, åtminstone inte avseende DN då den svenska pressen är välutforskad under kriget. Samtidigt hade komparationen med SAP kunnat sätta tidigare resultat i annat ljus. Dessutom har den senaste kultur- och framtidshistoriska

forskningen som har tittat på dagspressen under världskriget varit tidsmässigt avgränsad till just åren kring världskriget. Det skulle kunna tala för att det framtidskulturella perspektivets längre tidslinje åtminstone i vissa fall hade kunnat utmana eller komplettera tidigare forskningsresultat.

Avslutningsvis vill jag understryka undersökningens komparativa fördelar. Genom SAP:s nyårskrönikor har jag både fått en indirekt inblick i en amerikansk kultursfär och ett spännande jämförelseobjekt till DN:s nyårskrönikor. Genom komparationen blir vissa saker synliga som sannolikt annars hade varit osynliga. Ta bara frånvaron av det individuella tilltalet i DN. Att det saknades i DN hade inte noterats om det inte förekommit i SAP. Som förstudie till en större komparativ studie mellan svenska och svensk-amerikanska framtidskulturer skulle undersökningen också kunna peka ut sådant som bör vara av intresse att undersöka i en större kontext. Förekom det individuella tilltalet i fler svensk-amerikanska tidningar? Förekom det i annat källmaterial från den svensk-amerikanska kultursfären? Förekom det alls i några svenska tidningar? Hur påverkas tilltron till framtiden om man tittar på tidningar av annan politisk hemvist? Hur unika var SAP respektive DN i sina respektive sfärer om man utvidgar källmaterialet till såväl fler tidningar som andra typer av källmaterial? Hur såg framtidskulturen ut i svenskspråkiga tidningar i andra svenska kultursfärer som till exempel den Finlandssvenska under samma tid? Frågorna som går att ställa i vidare forskning är onekligen många. Hittills har jag bara skrapat på den framtidskulturella ytan. Jag hoppas att den här uppsatsen har bidragit till att utveckla det framtidshistoriska forskningsfältet genom att kasta nytt ljus över tidigare forskning och även visat på hur spännande den svensk-amerikanska historien kan vara både i sig själv och när den ställs i relation till de svenska förhållandena.

Epilog: När framtiden ska skriva Coronapandemins historia

Att historiker präglas av sin samtid är en uttjatad men viktig sanning. Oftast är samtiden bara där, utan att historikern tänker på den. Att be en historiker redogöra för hur samtiden har påverkat dennes forskning är inte heller alltid en enkel uppgift. Det kan dock inte sägas gälla för den här uppsatsen. Mitt under skrivandet dundrade samtiden in med all sin kraft. Jag vet att det har märkts på ett antal ställen i uppsatsen. Och jag tycker att det är viktigt att det har märkts. Därför att oavsett hur fintrimmade optimumnormer och minimikrav historiker än gör anspråk på att tillämpa på sina undersökningar så är samtiden likväl där och påverkar dem.

Den här uppsatsen hade inte blivit densamma utan Coronapandemin. Att följa tidigare krisers korta och långa följdverkningar på framtidskulturerna när den egna samtiden upplever en kris har naturligtvis gett mig perspektiv på ett sätt som annars inte hade varit möjligt. Inte minst hur en kris som Coronapandemin fullständigt kan ta över både samtiden och ens föreställningar om framtiden. Samtidigt har undersökningen visat att kriserna långt ifrån alltid medför ett långsiktigt kulturellt trendbrott. Ibland har samma kris orsakat ett stort trendbrott på ett ställe men inte på ett annat. Ibland har den i stunden upplevda storheten varit närmast bortglömd bara några år senare. Det gör att jag känner mig nödgad att skriva några avslutande rader till den framtida historiker som en dag ska skriva Coronapandemins historia. Kriser är i sin natur lockande för historiker därför att de nästan alltid har en direkt och omfattande påverkan på tiden som de bryter in i. Men, och jag menar att det här kanske är uppsatsens viktigaste ”men”, när man tittar direkt på krisen är det sällan möjligt att avgöra om den utgör en flodvåg som i grunden kommer att förändra framtiden för samtiden som den utspelar sig i eller om den endast på en längre utdragen trendlinjen utgör en krusning varefter det mesta kommer att fortlöpa som vanligt.

Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

Dagens Nyheter

31/12 1903, 1918

2/1 1914, 1935

2/1 samt 31/12 1904 –1913, 1919–1934

Svenska Amerikanska Posten

Vecka 52, 1903, 1918

Vecka 1, 1914, 1935

Vecka 1 samt 51, 1920

Vecka 1 samt 52, 1904–1906, 1908–1913, 1921–1929, 1931–1934

Vecka 1 samt 53, 1907, 1919, 1930

Litteratur

Anderson, Philip J. & Blanck, Dag (red.), *Swedes in the Twin Cities: immigrant life and Minnesota's urban frontier*, Univ.-bibl. [distributör], Uppsala, 2001.

Andersson, Jenny, *När framtiden redan hänt: socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, Ordfront, Stockholm, 2009.

Andersson, Jenny, "The Great Future Debate and the Struggle for the World", *The American Historical Review*, 117:5, 2012, s. 1411–1430.

Andersson, Jenny, *The future of the world: futurology, futurists, and the struggle for the post Cold War imagination*, First edition., Oxford University Press, Oxford, 2018.

Asplund, Johan, *Teorier om framtiden*, LiberFörlag i samarbete med Delegationen för långsiktigmotiverad forskning, Stockholm, 1979.

Beck Knudsen, Anne Sofie, "Those Who Stayed: Individualism, Self-Selection and Cultural Change During the Age of Mass Migration", Discussion Papers 19-01, University of Copenhagen, Department of Economics, 2019.

Befolkningen i Stockholm 1252-2005: från 1721 enligt stadens statistiska årsböcker, Utrednings- och statistikkontoret (USK), Stockholm, 2005.

Beijbom, Ulf, *Utvandrarna och den stora depressionen: svenskamerikaner i trettiotalets malström*, Carlsson, Stockholm, 2012.

Bergwik, Staffan, Godhe, Michael, Houltz, Anders & Rodell, Magnus, "Inledning" i Bergwik, Staffan (red.), *Svensk snillrikhet?: nationella föreställningar om entreprenörer och teknisk begåvning 1800-2000*, Nordic Academic Press, Lund, 2014, s. 9-26.

Biess, Frank, "New Histories of Time in Modern Germany", *German History*, 36:4, 2018, s. 621–626.

Björk, Ulf Jonas, "Svenska Amerikanska Posten: An Immigrant Newspaper with American Accent", i Anderson, Philip J. & Blanck, Dag (red.), *Swedes in the Twin Cities: immigrant life and Minnesota's urban frontier*, Univ.-bibl. [distributör], Uppsala, 2001, s. 210–222.

Blanck, Dag & Hjorthén Adam, "Svensk-amerikanska relationer: om förnyelsen av ett forskningsfält", *Historisk tidskrift*, 139:1, 2019, s. 86–95.

Brady, Andrea & Butterworth Emily (red), *The Uses Of Future in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2010.

Bruner, Robert F. & Carr, Sean D., *The panic of 1907: lessons learned from the market's perfect storm*, Wiley, Hoboken, N.J., 2009.

Burke, Peter, "The History of the Future, 1350–2000" i Brady, Andrea & Butterworth, Emily (red), *The Uses Of Future in Early Modern Europe*, Routledge, New York, 2010, s. IX–XVII.

Burke, Peter, "Does hope have a history?", *Estudos Avançados*, 26:75, 2012, s. 207–218.

Dickstein, Morris, *Dancing in the dark: a cultural history of the Great Depression*, W. W. Norton, New York, 2009.

Egefur, Fredrik, *Gränslösa rörelser för fred 1889-1914: aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism*, Forskarskolan, Historiska institutionen, Humanistiska och teologiska fakulteterna, Lunds universitet, Diss. Lund: Lunds universitet, 2020, Lund, 2020.

Edvinsson, Rodney, "Den svenska konjunkturcykeln 1700–2000", *Ekonomisk debatt*, 2005:8, s. 16–29.

Ekström, Anders, *Den utställda världen: Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Nordiska museet, Diss. Uppsala: Univ., Stockholm, 1994.

Foucault, Michel, *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*, Stehag, Stockholm, 1993.

Haikola, Karl, "Kriget och Kulturen. Modernitetskritik och historiska perspektiv i svenska konservativa tolkningar av första världskriget", Lunds universitet: Historiska institutionen, 2017.

Hutton, Patrick H., "The History of Mentalities: The New Map of Cultural History", *History and Theory*, 20:3, 1981, s. 237–259.

Jordheim, Helge, "Introduction multiple times and work of synchronization", *History and Theory*, 53, 2014, s. 498–518.

Jordheim, Helge, "Inledning" i Koselleck, Reinhart, *Erfarenhet, tid och historia: om historiska tidens semantik*, Daidalos, Göteborg, 2004, s. 9–22.

Jerneck, Magnus, "Modernitet och småstadsidentitet – mönsterlandet Sverige som fredlighetens land", i Jerneck Magnus (red), *Fred i realpolitikens skugga*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 77–95.

Karlsson, Klas-Göran, *Det moderna trettioåriga kriget: Europa 1914–1945*, Första utgåvan, Natur & Kultur, Stockholm, 2019.

Koselleck, Reinhart, *Erfarenhet, tid och historia: om historiska tiders semantik*, Daidalos, Göteborg, 2004.

Lanegran, David A., ”Swedish Neighborhoods of the Twin Cities: From Swede Hollow to Arlington Hills, From Snoose Boulevard to Minnehaha Parkway”, i Anderson, Philip J. & Blanck, Dag (red.), *Swedes in the Twin Cities: immigrant life and Minnesota's urban frontier*, Univ.-bibl. [distributör], Uppsala, 2001.s. 39–56.

Larsson Heidenblad, David, *Vårt eget fel: moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsföreställningar*, Agering, Diss. Lund: Lunds universitet, 2012, Hör, 2012.

Larsson Heidenblad, David, ”Framtidskunskap i cirkulation Gösta Ehrensvärds diagnos och den svenska framtidsdebatten, 1971–1972”, *Historisk tidskrift*, 135:4, 2015, s. 594–621.

Larsson Heidenblad, David, ”Tillbaka till framtiden”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 118:2, 2016, s. 271–282.

Le Goff, Jacques, “Mentalities: A New Field for Historians”, *Information (International Social Science Council)*, 13:1, 1974, s. 81–97.

Lundh, Christer, *Spelets regler: institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850–2010*, 2. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2010.

Lundström, Gunilla, ”En värld i rubriker och bilder (1897–1919)”, i Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabeth (red.), *Den svenska pressens historia 3 Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, Ekerlid, Stockholm, 2001, s. 22–141.

Müller, Jan-Werner, *Demokratins tidsålder: politiska idéer i 1900-talets Europa*, Daidalos, Göteborg, 2013.

Mårald, Erland, "Katastrofer i historiskt ljus", Ann-Katrin Hatje (red.), *Historiens mångfald: presentation av pågående forskning vid Institutionen för historiska studier*, Umeå universitet, Institutionen för historiska studier, Umeå, 2004, s. 43–58.

Nicholas, Tom, "The Role of Independent Invention in U.S Technological Development, 1880–1930", *The Journal of Economic History*, 70:1, 2010, s. 57–82.

No. HS-7. *Population of the Largest 75 Cities: 1900 to 2000*, U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States, 2003.

Norton, Mary Beth (red.), *People & a nation: a history of the United States*, Complete ed., Houghton Mifflin, Boston, 1982.

Nästesjö, Jonatan, "Ljusets plötsliga skugga. En idéhistorisk studie av framstegstankens kulturella position och kris i samband med första världskrigets utbrott", Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, 2013.

Ratner-Rosenhagen, Jennifer, *The ideas that made America: a brief history*, Oxford University Press, New York, NY, 2019.

Requate, Jörg, "Visions of the Future: GDR, CSSR and the Federal Republic of Germany in the 1960s" i Heinz-Gerhard Haupt, & Jürgen Kocka (red.), *Comparative and transnational history: Central European approaches and new perspectives*, Berghahn Books, New York, 2009, s. 178–203.

Rydén, Per, "Guldåldern (1919–1936)", i Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabeth (red.), *Den svenska pressens historia 3 Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*, Ekerlid, Stockholm, 2001, s. 142–266.

Salomon, Kim, "1900-talets skräckkabinett" i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red), *Katastrofernas århundrade: Historiska och verkningshistoriska perspektiv*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 87–108.

Seefried, Elke, "Reconfiguring the Future? Politics and Time from the 1960s to the 1980s – Introduction.", *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 306–316.

Seefried, Elke, "Rethinking Progress. On the Origin of the Modern Sustainability Discourse, 1970–2000", *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 377–400.

Sejersted, Francis, *Socialdemokratins tidsålder: Sverige och Norge under 1900-talet*, Nya Doxa, Nora, 2005.

Skovdahl, Bernt, *Förlorad kontroll: den ifrågasatta framstegstanken*, 1. uppl., Dialogos, Stockholm, 2010.

Steber, Martina, "A Better Tomorrow. Making Sense of Time in the Conservative Party and the CDU/CSU in the 1960s and 1970s." *Journal of Modern European History*, 13:3, 2015, s. 317–337.

Sturfelt, Lina, *Eldens återsken: första världskriget i svensk föreställningsvärld*, Sekel, Diss. Lund: Lunds universitet, 2008, Lund, 2008.

Susman, Warren I., *Culture as history: the transformation of American society in the twentieth century*, 1. ed., Pantheon Books, New York, 1984.

Wetterholm, Claes-Göran, *Sagoskeppet: Titanics myter, Titanics människor*, Ekerlid, Stockholm, 2008.

Östling, Johan, *Frisinnets krig: den kulturradikala svenska opinionen under första världskriget*, Univ., Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala, 2002.

Elektroniska referenser

Books of Hanns Martin Elster, Amazon, https://www.amazon.com/?i=strip-books&rh=p_27%3AHanns+Martin+Elster&s=relevancerank&text=Hanns+Martin+Elster&ref=dp_byline_sr_book_1 (hämtad 2020-04-27).

Svenska dagstidningar, Kungliga biblioteket, <https://tidningar.kb.se/> (hämtad 2020-04-01).

Svenska Amerikanska Posten, Minnesota Historical Society, <https://www.mnhs.org/newspapers/swedishamerican/svenska-amerikanska-posten> (hämtad 2020-05-09).

Swedish American Newspapers/Svensk-amerikanska tidningar, Minnesota Historical Society, <https://newspapers3.mnhs.org/jsp/browse.jsp> (hämtad 2020-04-01).